

martyrum clamantes pro vindicta.

Matth. 23

subtus

Gen. 4

Judaei gens terrena.

Iohan. 11.

Pfal. 34. Gen. 4

Pfal. 78 commemo rationem

Iohan. 2. Matth. 23

4. Reg. 21. 2. Para. 23

Matth. 27. Matth. 23.

monium quod habebant, & clamabant voce magna, dicentes: Vsq̄quo dñe sanctus & verus, non iudicas & vindicas sanguinē nostrū de his qui habitant in terra? Animæ istæ siue interfecti iudicij & vindictæ repositentes sanguinis sui, omnes illi sunt quos occiderunt homicidæ sectatores Cain, quos clamātes oportebat exaudiri, sicut p̄dixerat dñs pessimæ generationi illi: Ecce, inquit, ego mittā ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidētis & crucifigētis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatē, vt veniat super vos omnis sanguis iustus q̄ effusus est sup̄ terrā à sanguine Abel iusti vsq̄ ad sanguinē Zachariæ filij Barachiæ, quē occidistis inter templū & altare. Omnes istas animas, oēs istos interfectos vidī, inquit, clamātes, scilicet vt veniant hæc omnia super generationē istā. Quare? Quia videlicet implebant mensurā patrū suoz, prophetas illos, sapientes illos & scribas, quos illo die sp̄s sanctus impleuerat, occidendo, crucifigendo, flagellādo in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciuitatē. Quare aut̄ * sub altare dei clamare vel interfecti esse vidētur? Videlicet quia primus eorū Abel propter sacrificiū deo placitū ab inuidente fratre occisus est, & omnes qui à sanguine illius iusti vsq̄ ad sanguinē Zachariæ filij Barachiæ quē occiderūt inter templū & altare, interfecti sunt, propter eandē fidē siue verbum atq̄ testimoniū passi sunt, & ita sub testamēto dei tanq̄ sub ara reconditi clamāt voce magna, sicut de illo primo dictū est, Ecce vox sanguinis fratris tui clamāt ad me de terra, Magna aut̄ vox siue magnus clamor, magnū est desideriū eoz, quā dominū facere velle norūt, Nec em̄ fas est credere, animas illas cōtra dei nutū quicq̄ cupere, cū eoz desideria excipius pendēat voluntate. Clamantes ergo & iudicij & vindictæ requirētes, recte, vt fieri solet, in cunctis solennibus orationibus siue postulationibus à laude incipiūt, appellādo sanctum & verū, Et pulchre nimis cōpellatur nominibus istis, vt per ipsa cōmoueat, q̄a debitor est sanctus in suis factis, de factis aliis, facere veritate iudicij. Dicēdo aut̄ de his qui habitāt in terra, grauit̄ iudaei criminis exprimit summā, iudaei namq̄ quia toti habitābāt in terra, quata terra inhærebant, quia cœlestia nō querētes tantūmodo terrena depressis animis intuebant & cupiebant, idcirco sanctos interfecerūt propter verbū dei, & propter testimoniū quod cœlesti regno dei perhibebant, non probantes, imo redarguentes illos, cupiditate terrenam. Ipsum quoq̄ dominū propter eiusdē terrenæ habitationis causam fictā interfecerūt. Dixerunt em̄: Si dimittimus eū sic, venient Romani & tollent nostrū & locum & gentē, Vn de culpās eos sp̄s sanctus per Psalmistā, & in iracundia, inquit, terræ loquētes, dolos cogitabant. Et Taliū pater atq̄ exemplū fuit ille Cain, qui primus sanguinē iustum fudit, primusq̄ ciuitatē edificans atq̄ dedicās ex noīe filij sui, vagus à deo & profugus habitabat in terra, Quod em̄ iudicij vel qualis est vindicta, quā istæ animæ magna voce clamantes expofcere vixē sunt, nisi vt secundū exemplū illius Cain, iudæi à facie dei eieci atq̄ absconditi, vagi & profugi, sicut patet hodie, essent super terrā? Dixerat em̄ ipse Ch̄s in psalmo Deus ostēdit mihi sup̄ inimicos meos, ne occidas eos nequādo obliuiscatur populi mei. Sed quid? Disperge illos in virtute tua, inquit. Valet em̄ populis ad retinendā * memoriā Ch̄risti id quod iudæi nō omnino occisi, sed cū libris suis eundē Ch̄ristū testificantibus per omnes gentes dispersi sunt. Hoc itaq̄ voce magna clamabant ad illū iudicē siue vindicem sanctū & vnz, vt eos de terra & ciuitate illa iā eieceret & cadere in ore gladij atq̄ captiuos duci faceret in oēs gentes. Sicut tūc illis ipse terribili p̄figurauit signo, quando fecit quasi flagellū de funiculis, & oēs eiecit de tēplo, dicens illis vox hæc inter cætera: ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Longū quippe de funiculis flagellū, longū significauit, quo cōstricti erāt, funiculū peccatoz, à sanguine Abel iusti vsq̄ ad sanguinem Zachariæ, inquit, filij Barachiæ, quē occidistis inter templū & altare. De quo cū fuerit filius Ioiadæ, quærit, quare Barachiæ dicat filius & nō Ioiadæ. Barachias, in lingua nostra benedictus dñi dicitur, & sacerdotis Ioiadæ iustitia Hebræo noīe demonstrat. Sed itez queritur, cur vsq̄ ad illū Zachariam vel illius Zachariæ sanguinē dixerit aut dicere debuerit? Sanguis nāq̄ illius Zachariæ nō finis, sed fere principij fuit sanguinis iusti, quē illa Hierusalē fudit, vel qui in ea vel in circuito eius susus est. Illū Zachariā lapidauerūt ad imperiū regis Ioaas, cæteros aut̄ nō paucos deinde reges & principes iudæ interfecerūt, p̄cipue Manasses, de quo scriptura refert, quia suū quoq̄ filij traduxit per ignem & sanguinē innoxium fudit multū nimis, donec impleveret Hierusalē vsq̄ ad os. Vt v̄ de illis & sequentibus taceam, & ad euangelica tēpora, quādo hæc dicebātur, perueniā, sanguis sanctorū innocentū, sanguis sancti Iohannis Baptistæ, sanguis ipius domini, de quo dixerunt, sanguis eius super nos & super filios nostros, sanguis istoz prophetaz, & sapientū, & scribarz, de quibus dicebat, ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidētis & crucifigētis, et cætera nōne maxime debuerat venire sup̄ eos. Consi deremus ergo quod ait vsq̄ ad sanguinē Zachariæ filij Barachiæ, quē occidistis inter templū

plum & altare, ne forte euāgelica prophetia sit de Iacobo iusto fratre ipius dñi. Nam præter nomē Zachariæ cætera cūcta cōueniunt huic, Potest aut̄ propter similitudinē causæ vel mortis suæ re cōstume Zacharias dici, quomodo itē propter similitudinē causæ idem dñs noster Iohannē Baptistā Helīā nuncupauit. Hoc admissio nihil est qd̄ repugnet, nā & filius Barachiæ vicinus dicitur iste q̄ ille, qui fuit filius Ioiadæ. ¶ Barachias nāq̄ benedictus dñi interpretatur. Iste aut̄ & huius Iacobi & cæteroz apostolorz pater Ch̄ristus dñs in hoc eodē euangelij loco benedictū dñi sese nuncupari voluit, dicens eis: Dico em̄ vobis, nō me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine dñi. Hoc sine dubio nō sine autoritate scripturæ vult aut voluit, de qua & paulo ante pueri assumpserāt vt dicerēt: O sanna filio Dauid, benedictus q̄ venit in nomine dñi. Versus namq̄ est psalmi centesimi septimidecimi. Et vide quāta secūdū locū quoq̄ similitudo mortis, & illius quē primū ex prophetis illa ciuitas occidit, & huius post quē nullum eidem ciuitati occidere licuit, v̄ merito vterq̄, vno Zachariæ noīe cōsignificati, debent intelligi. De illo sic est scriptū: Sp̄s itaq̄ dñi induit Zachariā filij Ioiadæ sacerdotē, & stetit in cōspectu populi, & dixit eis: Hæc & dicit dñs: Quare transgredimini præceptū dñi, quod vobis nō proderit, sed dereliquistis dñm vt derelinquat vos? Qui cōgregati aduersus eū miserunt lapides iuxta regis imperiū in atrijs domus dñi. De isto aut̄ ita refert Iosephus Ananus, inquit, pontifex adolescēs Anani filius de genere sacerdotali, accepta occasione cōciliū congregauit, & cōpellens publice Iacobū vt Ch̄ristū dei filij denegaret, cōtradicens lapidari iussit. Qui cū præcipitatus de pinna tēpli cōfractis cruribus adhuc semianimis tollēs manus ad cœlū diceret, dñe ignosce eis, qd̄ em̄ faciūt nesciunt, fullonis fuste quo vda vestimenta extorqueri solēt, in cerebro percussus, interijt. Tradit idē Iosephus, tantæ em̄ sanctitatis fuisse & celebratis in populo, vt propter eius necē creditū sit subuersam Hierosoly mā. Sufficiens ergo similitudo est, vt recte sic iste dicat Zacharias, quomodo Iohānes dicitur Helias: Vterq̄ etiā secundū nomen Zachariæ, qd̄ interpretatur memor dñi, in ipso mortis articulo memor fuit domini, nisi q̄ ille secundū austeritatem legis cum moreretur ait, videat deus & requirat, iste autē secundū dulcedinē euangelij: dñe, inquit, ignosce eis, quod em̄ faciūt nesciunt, Iustus qui dē vterq̄ etiā in his verbis extremis, sed differenter, videlicet pro ratione vel qualitate vtriusq̄ tēporis legalis & euāgelici. Quod si cui forte hæc displicet, dicat ipse si potest, cū in diuersis diuersa legatur, vt beatus Hieronymus ait, quis Zacharias ille sit, cuius & pater proprie Barachias dicitur fuerit, & ipse inter templū & altare occisus sit, & in eo sanguis iustus, q̄ super iudæos venit, terminari debuerit. Nos iā sequētia videamus. L. Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictū est illis vt requiescerent, tēpus adhuc modicū, donec impleantur conferui eoz, & fratres eoz qui interficiendi sunt sicut & illi. Stolæ interfectis illis siue animabus interfectoz, quia indignebāt, datæ sunt: nudū quippe fuerāt, nuditate quā omnibus posteris suis primi parētes hostri reliquerant, de quibus scriptū est: Cūq̄ cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Sed nunquid verbū dei & testimoniū quod habebant, propter quod & interfecti fuerant, ita illis siue amictus nō erat? Si verbū, aut nomen siue cultus dei, vestis aut stola animæ nō esset, nequaquā scriptura diceret: Videns ergo Moses populum q̄ nudatus esset, spoliauere enim eum Aaron propter ignominiam fordis, & inter hostes nudū constituerat. Cum ergo cultus dei, verbū dei, stola sit animæ, istē autem animæ propter verbū dei & propter testimoniū quod habebant fuerint passæ, quid est, q̄ quasi adhuc nudæ essent, datæ dicuntur eis singulæ stolæ albæ. Sed notandum q̄ non dictum sit tantummodo, datæ sunt illis stolæ, sed stolæ albæ: Nam stolæ quidem habebant, id est, illam propter quam interfecti fuerant verbi dei siue testimoniū iustitiam, sed illæ stolæ nondū albæ erant. Nisi lauarentur in sanguine Ch̄risti, candidæ esse non poterant. Testatur vnus ex illis Esaias, qui sine dubio verbum dei, & testimoniū habuit propter quod & interfectus fuit, nam serratum quoq̄ illum à Manasse autumant iudæi. Facti sumus vt immūdi omnes nos, quasi pannus mēstruatur oēs iustitiæ nostræ. Et Dauid: Asperges me, inquit, hyssopo & mūdabor: lauabis me, & super niuē dealabor. Et Zacharias: In die illa erit fons parens domui Dauid, & habitantibus Hierusalē, in ablutione peccatoris & mēstruatur. Nihil immundū mēstruatur, quæ quicquid attigerit, secundum legē immundū facit. Et huic comparādæ erant omnes, vt ipsi testantur, ipsosq̄ iustitiæ videlicet, nisi eius, in quē credebant & quē expectabant, abluerentur Ch̄risti sanguine. Ergo stolæ quidem iam habebant, sed stolæ ipse albæ nondum fuerant. Proinde quod dictum est & datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, sic intelligendū est ac si diceretur, & datum est illis, vt stolæ eoz essent albæ, quanquam & ipse stolæ, id est, qualescunq̄ eorum iustitiæ non ab ipsis essent, sed à deo fuissent datæ. Et idcirco cū legimus hic, & datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, vt intelligamus id esse ac si diceretur, & stolæ illos factæ sunt albæ, simul memi-

Matth. 11

Matth. 13

2. Para. 24

Iosephus de morte Iacobi li. 20. antiquit. ca. 7

Iacobus dicit Zacharias, si u. Iohannes Helias.

Gen. 3

Esaie. 64

Pfal. 50. Zach. 13

Infra. 7. nisse debemus, quod postmodū de his & conseruis eorum scriptum est: Hi sunt qui vene-
runt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni.
¶ Inter hæc animaduertere perpulchrū est, quia illis quidē iam mortuis stolæ illoꝝ deal-
batæ sunt in sanguine agni, qua hora idē agnus suū in cruce sanguinē fudit, istis autē con-
seruis & fratribus eoꝝ, qui post illam passionem Christi, vel post aduentū spiritus sancti,
Roma. 6. ad eandē fidē ingrediuntur, adhuc uiuentibus stolæ suæ candidantur, quando in eodem
Christo Iesu siue in morte Iesu Christi baptizantur. Si autē post hoc etiā proprium pro
eodē Christo sanguinē fundunt, quod fecerunt, & adhuc plurimi sub nouissima persecu-
tione Antichristi facturi sunt, multo amplius candēt dealbatæ stolæ ipsoꝝ. ¶ Illud quoq;
sciendū, quia non idcirco datæ sunt illis stolæ albæ, quia clamabant, sanguinis sui iudiciū
repositentes & vindictā, sed quia interfecti fuerūt propter uerbū dei, & propter testimo-
nium quod habebant. Nā ubi Christus passus est, tunc, ut iam dictū est, dealbatæ sunt sto-
læ eoꝝ in sanguine eiusdē Christi. Clamor autē ille iam dudū audiri cœperat, ex quo occi-
sus est primus ille Abel, dicēte deo: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¶ Itē
quod dictū est eis, ut requiescerent tēpus adhuc modicum, non idcirco dictū est, ut cessa-
uit clamare, non em̄ clamare cessant aut cessabit vsq; in finem seculi sanguis eorum, quip-
pe cū de iam dicto Abel dicat Apostolus, quia per fidem suā defunctus adhuc loquitur.
¶ Quamdiu in ecclesia clamās dicēs: Vindica domine sanguinem seruoꝝ tuorum qui effu-
sus est, siue vltio sanguinis seruoꝝ tuoꝝ: qui effusus est, introeant in conspectu tuo gemitus
compeditoꝝ, quamdiu, in quā, terra, quæ est ecclesia clamabit, & hæc vel his similia
dicet: non sic requiescēt ut clamare cessent. Quod ergo dictū est illis, ut requiescerent tē-
pus adhuc modicū, intelligendū est vel subaudiendū, non ab illo clamore repositente vni-
uersū sanguinis sui, sed à laboribus suis, sicut in hoc eodē libro legimus: A modo iam dicit
Infra. 14. spiritus, ut requiescant à laboribus suis. ¶ Quod cū ita sit, cur ita dictū est, ut requiescerēt
tēpus adhuc modicū? Nunquid requies durabit ad tempus modicum? Non vtiq;,
sed idcirco sic dictū est, quia post tempus modicū, cum impleti fuerint conserui eorū, &
fratres eoꝝ, qui occidendi sunt quemadmodū & ipsi, tunc fiet aliud quod magnum, ut co-
piōsum suæ requitionis capiant augmentū. Resurgēt em̄, & quibus nūc datæ sunt singu-
læ stolæ albæ, tunc dabunt geminæ, ut sint beati tā immortalis beatitudinis animæ q̄ beata
corporis immortalitatis. Scimus em̄ quia peccante Adā in quo oēs peccauerūt, oēs nihi-
lominus in eo duplici stola, scilicet corporis & animæ felicitate spoliati sunt. De prima, q̄
est animæ, sic scriptū est. Cūq; cognouissent se esse nudos, cōsuerūt folia ficus & fecerūt si-
bi perizoniata. Talis amictus nimis: animæ nuditas erat, vel uidelicet tota cōfusio carnis,
Genē. 3. deintus, ubi perierat aīæ pulchritudo, procedebat. Altera nuditas est corporis mortalitas
de qua cū dixit deus, q̄a puluis es & in puluere reuertēris. ¶ Fecit q̄q; ut ait scriptura, dñs
Ibidem. deus Adæ & xori eius tunicas pelliceas. Sic em̄ tunicati vere nudi erāt, & naturali, quam
prius sine amictu nō erubescēbāt, corpore suoꝝ, q̄ plasmauerat deus, spoliati pulchritudi-
ne, sinūq; in ipsis tunicis gestātes nuditatis & miseræ suæ, videlicet q̄ corpora eoꝝ mor-
talia sic veterascere & deficere deberēt, sicut veterascūt tunicæ pelliceæ. Igitur q̄ in pri-
mo parēte duplicē stolā, id est, & aīæ & corporis felicitatē perdiderāt, nūc interim singu-
las habeāt stolas, id est, felices tantūmodo sint in anima, & sic requiescāt donec accipiant,
qd̄ futurū est post tēpus modicū, stolā alterā, id est, immortalitū quoq; corporeꝝ gloriā.
¶ Et vidī cū aperuisset sigillū sextū, & ecce terræ motus factus est magnus, & sol factus est
niger tanq̄ faccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, &c. ¶ Terræ motū istū, & so-
lis nigredinē, atq; lunæ sanguineū ruborē, stellæꝝ casum, & cætera maloꝝ prodigia, quæ
hic scripta sunt, pleriq; ad nouissimā persecutionē & ad Antichristi tēpora referunt. Nos
autē proposito tenemur, & scripturas lucernā libriq; referati claritatē, quæ possumus, via
Apoꝝ. 13. sequi conamur. Cœptū ergo sequamur ordinē. Quando repellentibus Iudæis uerbū dei
& indignos se vitæ æternæ iudiciūbus, apostoli ad gentes cōuersi sunt, ac deinde circū-
data est ab exercitu Romano Hierusalē, & ceciderūt in ore gladij, & captiui ducti sunt in
omnes gentes, tūc vtiq; sextū agnus libri sigillū aperuit, quia uidelicet multa quæ de hoc
Lucæ. 11. scripta erāt, tunc adimpleta sunt. Vnde & in euāgelio ipse dominus, q̄a dies, inquit, vltio-
nis hi sunt, ut impleant omnia quæ scripta sunt. Exēpli gratiā: Ecce, inquit Esaias, respi-
ce, populus tuus omnes nos, ciuitas sancti tui facta est deserta Sion. Deserta facta est Hie-
rusalem, desolata domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ, ubi laudauerat te pa-
tres nostri, facta est in exustione ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.
Nunquid super his continebis te domine, tacebis & affliges nos uehementer? Et respon-
dit dominus: Quæsierunt me qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierūt
me. Et dixit: Ecce ego ad gentem quæ non inuocabat nomen tuum, Exponēs causam cur
eisdē scilicet Iudæis derelicta domo sua deserta sese ad gentes cōuertat, expādi, inquit,
manus

manus meas tota die ad populū incredulū qui graditur in via nō bona post cogitationes
suas. ¶ Multa sunt valde q̄ honorā & ad intelligendū aperta quæ sub isto sigillo cōtinebā-
tur, id est, quæ Iudæoꝝ defertionē atq; gentium uocationem claris uocibus legis & pro-
phetarū atq; psalmoꝝ futurā testificabantur. Nunc iam eiusdem sigilli sextū referatū lo-
cū spaciofolum perablemus. Cum, inquit, aperuisset sigillum sextum, ecce terræ motus fa-
ctus est magnus. Et est sensus: Ut impleteretur id quod de Iudæoꝝ dispersione atq; gentiū
cōuocatione sacris literis continebat, mota est terra, cōmotus est orbis Romanus, Vespā-
siano & Tito arma vndiq; cōtrahentibus, & Hierusalē exercitu suo circūdantibus. ¶ Tūc
sol, inquit, factus est niger tanq̄ faccus cilicinus, & luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ
cæli ceciderūt super terrā sicut ficus mittit grossos suos, cum à vento magno mouetur. ¶
Hierusalē illa, terrena æstimatione sua, erat sicut sol & erat sicut luna, quippe cū fuisset se-
des Dauid, in qua ille homo regnādo tēporaliter federat. Legebat em̄ id qd̄ ipse Dauid
in psalmo cangebat de se persona; Semel iuravi in sancto meo si Dauid, mentiar, semē eius
in æternū manebit, & thronus eius sicut sol in cōspectu meo, & sicut luna perfecta in æter-
nū, & testis in cælo fidelis. At ille nō de sede manufacta, nō de lapideo, aut, ut multū au-
reoro throno, quale sibi rex p̄potens facere poterat, hoc dicebat, q̄ tanquam sol in conspe-
ctu dei manere deberet, aut sicut luna perfecta, sed de hoibus sanctis, q̄ reuera sedes Chri-
sti sunt & ciuitas, qui in futuro quantū ad animā erunt sicut sol, & quantū ad corpus sicut
luna perfecta, q̄ vtiq; tūc plus emittit luminis quādo perfecta est & plena. Ergo vege qui-
dem scriptura dicebat, q̄ sedes Dauid, id est, manu fortis Christi sic foret sicut sol, & sicut
luna perfecta. ¶ Sed illa ciuitas, illa sarañæ synagoga fallebarat p̄sumptione sua, reputans
q̄ esset sol mundi, & orbis terrarum luna pro generis Dauidici & templi augustissimi Sa-
lomonis longe peruulgata gloria. Talis sol tunc factus est niger tanq̄ faccus cilicinus, &
talis luna tota facta est sicut sanguis, quādo ciuitatis illius intolerabilis superbia duraq; re-
bellio gentiū cunctiq; victōres Romanos aduersus seipfam cōcitauit. Legamus Iosephū
miserabile excidiū illius tragediā referentē, quæ pro sua magnitudine legentibus semper
noua est. Quo abijt illa quasi solaris pulchritudo, & niger factus est ille sol, & purpurea sp̄le
doris eius superbia versa est in ciliciū. Imo, ut Hieremias quoq; p̄dixerat, denigrata est lu-
Thren. 4. per carbonēs facies eoꝝ, & nō sunt cogniti in plateis, adhæsit cutis eoꝝ ossibus, aruit & fa-
cta est quasi lignū. Et erit, inquit Esaias, pro suauī odore, fetor: & pro zona, funiculus: &
Esa. 3. pro crispate crine, caluitiū: & pro fascia pectorali, ciliciū. Non partim, sed, ut ait, tota fa-
cta est luna illa sicut sanguis: foris obfidione, intus seditione, igne & ferro & igne,
Deute. 32. amplius autē intus ferro vel sanguine, pauore & fame. Nā foris vastabat eos gladius, & in-
tus pauor: inuēnt simul ac virginē, lactentē cū homine sene, & cōsumebātur fame. Manus
mulier: miseriticoꝝ, inquit Hieremias, cōxerūt filios suos: facti sunt cibus eoꝝ: in contri-
Thren. 4. tionē filiarū populi mei. Quare? Propter peccata, inquit, prophetæ eius, & iniquitates sacer-
dotū eius, qui effuderunt in medio eius, sanguinē iustorum, Milia interfectoꝝ: vix quisq;
dinumerare potuit. ¶ Sol ergo factus est niger sicut faccus cilicinus, & luna tota facta est
sicut sanguis, ita recte talis denigratio siue decoloratio p̄signari debuerat tenebris illis, q̄
Lucæ. 23. factæ sunt sup̄ vniuersam terrā, quādo sol verus Christus scelere ipsoꝝ extinguebat in pa-
tulo crucis. Neq; em̄ tantummodo foris ita denigrati, verumetiam, quod grauius est, in-
Matth. 27. cut sanguis, suomet iudicio, cū dicerent illi, sanguis eius super nos & super filios nostros.
¶ Et stellæ cæli, inquit, ceciderūt super terrā. Stellis quoq; sua æstimatione Iudæi popula-
res cōparabiles erant, præsertim cū audirent dicentē Moſen: Dixitq; vobis illo tempore,
Deut. 10. non possum solus sustinere vos, quia dñs deus noster multiplicauit vos, & estis hodie sicut
stellæ cæli plurimi. Dominus deus patrum vestroꝝ addat ad hunc numerū multa milia.
Ex hoc quoq; Moſes nō humana lenitate, sed pro diuina dixit autoritate, quippe q̄ domi-
nū nouerat & scripserat dixisse ad Abrahamā: Suspice cælum & numera stellas si potes, Et
Genē. 15. rursum: Sic, inquit, erit semen tuū. Et quidē secundum hanc autoritatem semen Abrahamæ
stellis cæli cōparabile erat, veruntamen nō omnino vel vtiq; sed pro parte electoꝝ, id
est, eoꝝ qui nō tantum carnis, sed promissionis sunt filij. Etenim nō qui filij carnis, inquit
Apostolus, hi filij dei, sed q̄ filij sunt promissionis, æstimant in femine. At illi nō promissio-
nis, sed tantū carnis filij erāt. Quod etiam improperabat illis propheticā veritas, dicēdo,
Roma 9. Esaiæ. 48. qui existis de aquis Iuda. ¶ Ceciderūt ergo qui videbātur sibi esse stellæ cæli: ceciderunt,
inquā, nō vt veræ stellæ cæli, sed sicut grossi immaturi fructus fici, magno vento mouen-
te agitati, id est, spū diabolo multū exagitati. Congrua sane similitudo ab arbore fici &
grossis eius caducis, quia videlicet illi quoq; qui tunc tēporis in Christū crediderant ex
Iudæis, & erāt quasi primi fructus crucis Christi, exciderunt magno vento mouēte, vtiq;
inuidiæ, scilicet odientes gentiū salutē, & contra fidem euāgelij suam æmulantes pleriq;
circun-

De disper-
sione Iudæ-
oꝝ & uo-
catione gē-
tium.

Thren. 4

Esa. 3

Deute. 32

Thren. 4

Lucæ. 23

Matth. 27

Deut. 10

Genē. 15

Roma 9

Esaiæ. 48

Acto. 17. 21

Caelum recessit. i. scilicet legis

Verba christi huic rexi color mia. Lucæ. 23

Lucæ. 21 Lucæ. 23

Psalms. 1 Acto. 4

Iohan. 7

Math. 24

Deute. 32

circumcisione, sicut & Actus apostolici testantur. Itaque sponte excidetes à gratia Christi, recte ceciderunt etiam in ore gladii fere omnes Iudæi: & qui super fuerunt, captiui in omnes gentes ducti sunt, non stellis, ut iam dictum est, sed pulucri quæ proicit ventus à facie terræ comparabiles. Et cælum recessit sicut liber inuolutus. Cælum in quo sibi quasi stellæ luce re videbantur, scientia legis erat in qua cum despectu gentium omnium quasi alti & nitiduli Iudæi gloriabantur. Sed auferetur à vobis, inquit deus, regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Cælum ergo recessit, quia videlicet sensus illoꝝ coangustati sunt, & disparuit ab illis, imo non data est illis, propter inopiã cordis, spiritalis consagræ legis intelligentia. Quo modo recessit? Sic ut liber inuolutus, inquit, Pulchre satis innuit quid per cælum recedens intelligi voluerit, quæ recessum illi libro inuolutio similauit. Quid namque potest dicere, quia cælum sicut liber inuolutus recessit, nisi ac si diceret, quæ inuoluta & clausa illis est omnis scriptura diuina & cœlestis? Et illis quidē à quibus recessit hoc cælum, hic cœlestis liber inuolutus, imo & signatus est, nobis autem ad quos venit recedendo ab illis, referatur & aperitur est. Nam hoc est quod nunc in manibus habemus tractantes, quia librum de dextra sedētis in throno signatū accepit agnus, & soluit septem signacula eius, videlicet nobis aperiens qui fidem eius habemus, contententes quia dignus est eundē accipere librum, & soluere septem signacula eius. Et ois mons & insulæ de locis suis motæ sunt. Et reges terræ, & principes, & tri buni, & diuites, & fortes, & ois seruus, & liber, absconderunt se in speluncis & petris montium. Et dicunt montibus & petris, cadite super nos, & absconderite nos à facie sedētis super thronū, & ab ira agni. Quoniam venit dies magnus iræ ipsorū, & quis poterit stare? Quia aliud dñs noster dicebat conuersus ad mulieres quæ plangebant & lamentabantur eum, quæ traditis esset à præside voluntati Iudæorum, & duceretur ad crucifigendū? Filia, inquit, Hierusalē nolite flere super me, sed super vos ipsas flere, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres quæ non genuerūt, & vbera quæ non lactauerūt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Dies namque venturæ à Romanis obsidionis & captiuitatis significat, de quibus sperius in ter alia discipulis ait: Tunc quæ in Iudæa sunt fugiet in montes, &c. Tunc, inquit, incipient dicere montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos. Denique Iosephus refert, in insidētibus sibi Romanis Iudæos certam cauernas montium, & collium petisse speluncas, ita ut se metipsum testetur munitiore quodā destructæ vrbs Iotopatz in spelæo cū quadrangula comitibus proditū inuentū, atque ab hostibus captum. Montes ergo qui sunt, & insulæ quæ de locis suis motæ sunt, manifestioribus exprimit vocabulis dicēdo, & reges terræ & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis seruus & liber absconderit se in speluncis, & petris montium, Reges namque isti & principes ipsi sunt, de quibus & in psalmo scriptū est: Auiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnu, aduersus dominū & aduersus Christum. Hoc denique versiculo præmissio in Actibus apostolorum, conuenerunt enim, inquit, vere in ciuitate istā aduersus puerum sanctū tuum Iesum quem vnxiisti, Herodes & Pontius Pilatus cū gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium decreuerūt fieri. Montes isti propter superbiam, insulæ autē recte dicuntur propter profundā auaritiā. Non quidē in propria persona illi Herodes & Pontius Pilatus ad illud obfidionis malū peruenerūt, sed prius suū singuli receperunt iudiciū, verum quotquot tunc temporis inuenti sunt potentes aut principes, pharisæi atque pontifices, eo modo quo iam dictū est, de locis suis moti sunt, eijciete illos dño Iesu de templo suo & de loco suo flagello iracundiæ suæ, cadētes in ore gladii, ruente pariter illo suo templo & ciuitate super oculos ipsorū in combustione ignis, & ipsi qui supererant captiui in omnes gentes abducti. Interea frustra dicebant montibus & petris, cadite super nos, & absconderite nos à facie sedētis super thronū, & ab ira agni. Frustra, inquit, abscondebant in montibus & in cauernis petrarū, frustra nihilominus spem habebant in Abraham, Isaac & Iacob, Mose quoque & cæteris patribus atque prophetis, montibus utique magnis, & viuentibus petris. Nā illi non eos tūc protegebāt, imo magis accusabāt. Manifeste quippe illis dominus de Mose dicit: Est qui vos accuset Moses, in quo speratis. Et hoc dixisse sine dubio illis cōpetit, abscondite nos à facie sedentis super thronū, & ab ira agni. Nescire enim non poterant in conscientia truci quin agnus quæ occiderat iterū viueret, & potenter irasceretur eis. Quoniam, inquit, venit dies magnus iræ ipsorū, & quis poterit stare? Dies iræ ipsorū, scilicet sedētis super thronū & agni, patris & filij, & dñi & Christi eius, aduersus quæ auiterūt & conuenerūt principes isti iam venit, & adhuc veniet: quæ videlicet initia doloris sunt omnia hæc in finis aut eorundem doloris, finis in consummabilis & consummatio infinita erit in gehēna. Sic enim de his in cantico Deuteronomij deus ipse proclamat: Ignis succensus ē in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Et quis poterit stare? Vere nullus poterit stare, nullus poterit resistere. Bene autē illi erit quicquid pro eo quod non stetit aut restitit, tūc poterit irā fugere. Simile quid

CAP. VII

Cæli Apsti dicuntur Psalms. 28 Acto. 13

Veti & nubi beshic apst dicuntur Psalms. 134 Ibidem.

quid in eodem Hierosolymorū excidio iuxta istam factum est: Appropinquante namque bel lo Romano & exterminio Iudaicæ gētis, oraculo admoniti omnes, quæ erant in prouincia, Christiani, longius discesserunt, ut ecclesiastica narrat historia, & trans Iordanē sedētes manebant ad tempus in ciuitate Pella, sub tutela Agrippæ regis Iudæorum, cuius in Actibus apostolorū mentio est, quæ cum ea quæ sibi obtemperare volebat parte Iudeorū, semper Romanorū imperio subditus agebat. Post hæc vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne stræt super terram, neque super mare, neque super vllam arborē. Quo ergo iret, quo recederet cælum, de quo supra dixit, & cælum recessit sicut liber inuolutus? Illud quippe cælum, id est doctrina vel scia cœlestis à Iudæis recessit, dicentibus apostolis, quæ ipsi iuxta Psalmistam, sunt cæli quæ enarrant gloriam dei, siue firmamētum opera eius annuntias: Vobis quæ dem primū oportebat loqui verbum dei, sed quoniam repulistis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Quatuor namque angeli stantes super quatuor angulos terræ, tenebant (inquit) quatuor ventos, id est omnia regna mundi prohibebant veritatis prædicatōres. Venti quippe hoc loco in bonam partem accipiuntur, & apostolos Christi siue vniuersos significant prædicatores euangelij. Vnde & Psalmista dicit in laudibus nois dei: Eduxit nubes ab extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit, quæ producit ventos de thesauris suis. Et est sensus: Illos quæ nunc sunt cælum, de quo dixi, omnia quæcunque voluit dominus, fecit in cælo & in terra, id est, in perfectioribus & in minoribus sanctis, illos (inquam) apostolos siue apostolicos viros educens & eleuans ab extremis terræ, id est ab euitate in qua erant inter terrenos, & secundum possessionem temporalium, & secundum sciam, tantum secularia appetentes, fecit esse nubes, officium nubium eis iniunxit, ut pluerent abundantia prædicatōnis, & fulgurarent clarissima atque terribili comminatione iudicij dei, atque eosdē sic sublimauit, sic extēdit secundum agilitatē intellectus, quō sublimiter producti volant venti, & hoc totum de thesauris suis, de donis suis, de occultis iudicij & cōsilij suis. Ergo venti isti idem sunt quæ & nubes, & agiles & expediti, scientes & facundi prædicatores euangelij. Porro, quatuor angeli stantes super quatuor angulos terræ vniuersa regna sunt, quorū quatuor ista principalia hæc fuerunt, Babylonicū, Persicum, Macedonicū, atque Romanū. Quatuor ista, imō vniuersa terrarū regna, vltus prædictos tenebant, id est tenere volebant, ne flarent super terram, neque super mare, neque super vllam arborē, id est, ne prædicaret fidem Christi in vllis prouincijs, in aliquibus insulis, in vlla qualitate aut conditione hominū. Hoc prohibendo tenebant ventos istos. Nec vero leuiter aut parua intentione tenebant, sed legibus ac proscriptiōibus publicis, & cunctis pœnarū generibus aduersus veritatis præcones propofitis. Sed attende quæ sequitur: Et vidi alterum angelum ascēdentem ab ortu solis, habentem signum dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datū est nocere terræ & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoad usque signemus seruos dei nostri in frontibus eorū. Alter iste angelus, ille est magni cōsilij angelus, quæ iam dictis apostolis suis, dicit: Et ecce ego vobiscū sum oibus diebus vsque ad consummationē seculi. Iste ascēdit ab ortu solis, videlicet illuminare his quæ sedebāt in tenebris & in vmbra mortis, ascēdēs ab inferis, resurgēs ex mortuis, quæ resurrectio vere nobis ortus est solis, & ascēdēs dicens illis: Euntes docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spūs sancti, Hunc talem (inquit) vidi habentē signum dei viui, id est palam facientem ex verbis & operibus suis, quod sit deus viuus, filius dei viui, quod & Petrus videns & agnoscens, dixerat illi: Tu es Christus filius dei viui. Vere deus viuus & filius dei viui, quæ mortuus quoque scdm carnem detineri à morte non potuit, sed resurrexit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum detineri ab eo. Ab hoc signo debere illū cognosci, Apostolus quoque insinuat, cū dicit: Qui prædestinatus est filius dei in virtute scdm spm sanctificationis ex resurrectione mortuorū Iesu Christi dñi nostri. Nam quæ vere filius sit dei viui, ex eo maxime claruit, quæ resurrexit à mortuis. Hoc signum habēs voce magna clamauit quatuor angelis: Clamauit (inquam) & clamātibz apostolis suis cōclamauit, ita vt in oēm terrā exiret sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. Clamorem quippe vel sermonē eorū cooperādō firmavit, sequētibus signis. Audierūt illi angeli quibus datum est nocere terræ & mari, id est, inuenire virtutem in superabile euangelicæ prædicatōnis in vniuersa regna mundi, quæ potentatu suo præfocabāt omnia, nec vllum sinebāt respirare pro libitu sui iuris. Nolite (inquit) nocere terræ, neque mari, neque arboribus, quoad usque signemus seruos dei nostri in frōtibus eorū. Hoc dicere illis, est malā voluntatē eorū impedire, vt quātumcūque insaniant vel nocēt, atque tyrannizēt, persequēdo, proscribēdo, occidēdo, dei tñ propositū spēdire vel auertere nō valēt, quo minus eos, quos præsciuit, & prædestinauit cōformes fieri imaginis eiusdē filij, vocet, iustificet, & magnificet. Signū vocatiōnis atque iustificatiōnis, meritūque & spes futuræ magnificatiōnis est signari seruos eiusdē dei in

frontibus eorum signo crucis, quod olim fuit opprobrium & poena dātorum, nunc aut decus & salus iustorum. Nolite nocere, nolite impedire, o angeli potentes, o regna potentia quatuor angulos siue partes terrae obtinentia, sed eousque inefficax potentatus vester, & vanus sit furor vester, eousque friuola vestrae leges & inanes sint sanctiones, vniuersa mortuum genera dicitates, vt nihilominus signemus seruos dei nostri vexillo victoriosae crucis, non tamen in abscondito cordium, sed etiam in aperto, in frontibus eorum. Seruos dei nostri, dixit angelus iste, cum sit deus, & habeat signum. i. proprietatem dei viui, deum oim deum suum esse profites, quemadmodum dicit & in euangelio apostolis suis: Ascēdo ad patrem meum, & patrem vestrum, deum meum & deum vestrum, Et hic dei nostri, & illic deum meum dicit, videlicet pro humilitate assumpti hominis. L Et audiui nubes signatorum cetum quadragintaquatuor milia signati ex omni tribu filiorum Israel. Seruorum dei quocumque signatur in frontibus suis reuelata iustitia dei in euangelio eius per magnam vocem huius clamantis angeli, quauis distinctio non sit, siue acceptio personarum, vtrum Iudaei sint, an Graeci, primū tamen locum obtinent Iudaei, dicente Apostolo: Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum. Iudaeo primū, & Graeco. Ecce tra illos, q̄ istud signū dei viui, nō recipiunt primi in damnatione Iudaei sunt, dicente ipso in eodem loco: Ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primū, & Graeci. Recte ergo & hic primo loco numeratur, q̄ signati sunt Iudaei ex omni tribu filiorum Israel, & deinde, post hanc videlicet (inquit) turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: quas omnes Apostolus sub vno Graeci vocabulo vult intelligi. Porro, numeri huius cetū quadragintaquatuor milium generatione siue compositione, si rite perspicis, pulchrum tibi atque praeclarum ex eo mysterium elucescit. Dicamus ergo aliquid forte simplicioribus minus planum sit aut intelligibile, sed causa praesens ita postulat, arithmeticae vero, quae maxime rationes nouerit abaci, rationabile atque iucundum cōtinuo apparet. Duodenarius quae numerus erat primorum filiorum Israel, ita disponitur, vt in deceno vnitas, in singulari vero limite binarius cōstituat. Vt autem isti duodecim primogeniti in totidem. i. duodecim milia succrescant, vnitas illa decena vnum & alterum limitem trāsit, & in tertio cōstitit, & decem milia sunt. Item binarius singularis, quae coniunctus eidem decenae vnitati duodecim perficiebat, vnum & alterum limitem trāsit, & in tertio cōstitit, & duo milia sunt. Quae vna duo milia decem milium iam dicitis in secundo ab eius limite cōstitutus cōnumeratur, & duodecim sunt. Ita quae duodecim tantum erant filij Israel, iam in duodecim milia multiplicati, rursus duodecies multiplicatur, & fiunt cetum quadragintaquatuor milia. Qui videlicet numerus ita disponitur, vt tribus limitibus distinguatur. Nam in centeno milleno vnitas, in deceno milleno quaternarius, in milleno itē quaternarius collocat. Nota diligenter. Duodecim primi vel singulares, vt duodecim milia fiāt, tres limites ascendit, & eadē duodecim milia duodecies secundū eundē numerum filiorum Israel ducta, cetum quadragintaquatuor milia faciūt, numerus videlicet tribus (vt iam dicitis est) limitibus distributū. Quid ergo sanctam huius reuelationis gratiam intendere arbitramur, nisi id quod omnis legalis, prophetica, euāgelica, atque apostolica veritas testatur, nulli valere ad salutem quae sit Israel aut Abrahamae filius per carnem, nisi sit etiam filius eiusdem per eam, quae non minus, quae trium nominum cōfessione perficitur, fidei, fidei namque cōfessio nunc reuelatur gratia tempore manifestas ne cessario exprimit personas patris, & filij, & spūs sancti. Dudum autem in illa vmbra Moisaica legis arcana professione significabatur totidem nominum paternorum in illo populo dei, deum Abraham, deum Isaac, deum Iacob palam cōfiteribus atque inuocantibus vniuersis. ¶ Et nunc quidem in frontibus suis signatur serui dei signaculo crucis & sanguinis Christi, in cōfessione nominis vnus dei patris, & filij, & spūs sancti, tunc autem signabatur postes domorum suarum sub iam dicitis nominibus Abraham, Isaac, & Iacob: vnum deum cōfiteres eiusdem dei authoritate praedicti. Dixerat enim Moysi: Haece dices filiis Israel: Dūs deus patris vestrorum, deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob misit me ad vos, Hoc nomen mihi est in aeternum, & hoc memoriale meum in generatione & generatione. ¶ Quid ergo (inquam) in his taliter multiplicatis, taliterque dispositis intelligim? numeris, nisi ac si dicerent serui dei nostri, si gnati nostri ex Iudaeis sunt hi, quae non tantum secundum carnem, sed & secundum fidem filij sunt Israel aut Abrahamae fidelis patris sui: Non enim (inquit) Apostolus) omnes, quae ex Israel hi Israelitae, neque quae semen sunt Abraham, oēs filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non quae filij carnis, hi filij dei: sed quae filij sunt promissionis, aestimantur in semine. Itaque hoc numero finito, innumerabilis significatur ecclesiae totius multitudo, quae de patriarchis, vel pro sapia carnis, vel fidei imitatione progenita est. ¶ Porro, & in ordine isto nominum duodecim filiorum Israel, rō mystica non deest, quae videlicet non secundum ordinem suae generationis, quo secundum carnem gēti vel nati sunt, hic dispositi inueniunt, quod vtiq; non per ignorantiam accidit, sed certi causa mysterij. Hoc ergo eodē sensu & eisdem quibus ante nos verbis tra-

his tractati est, hic perscribere non pigeat. L Ex tribu Iuda, duodecim milia signati, & c. J Conueniēter & à Iuda inchoat, ex qua tribu ortus est dñs noster, & Dan praetermisit, ex qua dñs Antichus esse nascēdus, sicut scriptum est: Fiat Dan coluber in via, cerastes in semina, mordens vngulas equi, vt cadat ascēsor eius retro, quae non ordinem terrenae generationis, sed iuxta interpretationem nominum virtutes ecclesiae decreuit exponere. Quae à cōfessione & laude praesenti ad dexteram vitae festinat aeternae. Hoc enim nomen Iuda quae primus, & Benjamin, quae vltimus ponit, sonat. ¶ Primus ergo Iudas quae cōfessio siue laudatio interpretatur, ponitur: quae ante initia cōfessionis, culmen bonorum operum nullus apprehendit, & nisi per cōfessionem renouemus actibus malis, non informamur rectis. ¶ Secundus Ruben, quae interpretatur vidēs filium. In filiis opera designari testatur Psalmista, quae in beati viri benedictionibus inter caetera dicit: Filij tui sicut nouella oliuae. Et infra: Et videas filios filiorum tuorum. Non enim quae timet dñm, nisi genuerit filios, nepotesque susceperit, non potest esse beatus, cum virgines fideles potior merces expectet, sed in filiis opera, in filiis vero filiorum fructus operum. i. mercedem designat aeternam. Post Iudam vero Ruben. i. post exordia diuinae cōfessionis & laudis perfectio sequitur actionis. ¶ Sed quae per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum dei, post Ruben sequitur Gad, quae tentatio vel accinctus interpretatur. Post inchoationem enim boni operis, maioribus necesse est hominem tentationibus probari, atque ad bella grauiora succingi, vt fides illius fortitudo comprobetur, dicente Salomone: Fili, accedens ad seruitutem dei, sta in timore, & praepara animam tuam ad tentationem. Item, Psalmista: Praecinxisti me (inquit) virtute ad bellum. ¶ Et quae beatificamus eos quae sustinerunt sufferentiam, ideo post Gad Aser, i. beatus ponit, congruo satis ordine. Beatus enim vir quae sufferit tentationem, quae cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae. ¶ Quia vero huius beatitudinis fida promissione securi non angustantur, sed spe gaudentes, in tribulatione patientes, cum Psalmographo decantant in tribulatione dilatasti me. Et item: Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatares cor meum, & cum matre beatissimi Samuelis exultantes dicit, dilatarum est os meum super inimicos meos, quae laetata sum in salutare tuo, propterea Nephthaim succedit, quod est latitudo. ¶ Sed & ipsam Manasse sequitur, quae interpretatur oblitus siue necessitas. Cuius nominis mysterio monemur, vt tentationum praesentium angoribus edocti, ea quae retro sunt obliuiscerent, sic in ea quae ante sunt secundum Apostolum extendamur, vt carnis curam non in desiderijs, sed sola necessitate humanae conditionis astricti faciamus. De qua Psalmista meliora suspiras ait, orans: De necessitati vultus meis eripe me. ¶ Huic supponitur Simeon. i. audiuit tristitiam, vel nomen habitaculi, vt etiam qualitate huius vocabuli euidentius iudicaret, & quod hic habedum, & quod sit salubriter expectandum. Illis enim habitaculi caelestis gaudium dabit, quorum hic animus fructuosa poenitentia contristatur. Quibus & dicit: Tristitia vestra vertetur in gaudium, ¶ Proinde Leui subnectitur. i. additus. In quo intelligimus siue eos quae in temporalibus aeterna mercedatur, sicut Salomon dicit: Redemptio ante viri propriae diuitiae, siue illos quae dei sequendo cōsiliū percipiunt in hoc seculo ceterupicia cum tribulationibus, in futuro autem seculo vitam aeternam. His & quod scriptum est, cōuenit, quae addit sciam, addit & laborem. Nam sancto Iob ad hoc tribulationum acerbitas addebat, vt probato praemiorum merces amplior redderetur. ¶ Vnde non immerito Isachar ei ordine recte succedit, quae interpretatur merces, quae (sicut docet Apostolus) non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis: fructuosius quippe pugnatur, vbi merces certa sperat. ¶ Haec autem in habitaculo fortitudinis deus operatur & perficit, quod dicit Zabulon, quod dicit virtus in infinitate perficitur, & corpus quod ab inimicis putatur infirmum, & per cuius materiam animo quoque inferre nituntur interitum (deo confortate) experiatur inuictum. ¶ Augmentum succedente felicitate, quod vocabulum Ioseph indicat, gratiarum videlicet addenda designans siue de talentorum dupla retributione vsuras commodi spiritualis intelligas, siue in his quae vobis tua fidelium religione redemptori deo reddunt, accipias. ¶ Atque vt hos omnes, quos & ordo, & interpretatio nominum hic significatiue postos indicat, in futuro iudicio ad dextram Christi regis aeterni futuros intelligas, Benjamin (vt praedixi) postremo loco supponit. i. filius dexter, tanquam ipse finis sit ordinis, cum nouissima inimica destructa morne felicitas hereditatis aeternae donabit electis, siue vnusquisque fidelium filius dexterae iure dicat, seu omnes ecclesiae coetus, de qua canimus: Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. ¶ Sciendum, quae de tribu Dan nasciturus est Antichus, iuxta illud Iacob: Fiat Dan coluber in via, & caetera vsque, cadat ascēsor eius retro. Eijciet itaque ex hoc loco Dan, vt ostendat Antichus ex omni numero eijciendus sanctorum. Imo scit iste de hoc catalogo spirituali electus, sic omnes Israelitae, quae non ex fide, sed tantum ex carne sunt Abraham, ab omni numero & cetum filiorum, & hereditate eiusdem patris Abraham siue Israel extorres iudicant. L Post haec vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, & tri-

Nolite nocere terrae, & mari & c.
Iohan. 20
Coloss. 3
Roma. 2
Ibidem.
Mysterium trinitatis in hoc numero.
Exod. 3.
Ibidem.
Filij Israel aut Abraham, non carne, sed fide
Roma. 6

Gene. 49
Psal. 127
A Cor. 14
Ecc. 2
Psal. 17
Iacobi 1
Psal. 4
Psal. 118
1. Reg. 2
Philip. 3
Roma. 13
Psal. 24
Iohan. 16
Prouer. 13
Math. 19
Ecc. 16
Roma. 8
1. Cor. 13
Math. 23
1. Cor. 17
Psal. 44
Gene. 49

& tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum, & agno. Omnes isti cõserui sunt & fr̃es eorum, qbus supra d̃ta sunt stolas albæ, dictum q̃ est, vt requiesceret tempus adhuc modicũ, donec impleant cõserui & fratres eorum q̃ interficiendi sunt, sicut & illi: Sunt isti amicti stolis albis, dicit autem postmodũ vnus de senioribus: Hi q̃ amicti sunt stolis albis, q̃ sunt & vnde venerunt: Et subiungit: Hi sunt q̃ venerũt ex tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerũt eas in sanguine agni. Sũt ergo illi q̃ ex oibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, filij Abrahæ, filij sanctoꝝ patriarcharum, cum dicatur, & sint fratres illorũ sanctorum piorum, Et recte. Nam & Apostolus dicit de illo patre sanctoꝝ Abraham. Et signum accepit circũcisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio, vt sit pater oim credetũm per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circũcisionis, nõ his tantum q̃ sunt ex circũcisione, sed & his q̃ sequũtur vestigia fidei quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Sed iam dicta hic paulo diligetius percurramus. ¶ Vidi (ingr) turbam magnam quam dinumerare nemo poterat. Numerus sanctoꝝ in scripturis bifariam intelligit, aliã qdem pro multitudine ipsoꝝ, aliã aut pro multiplici profectu virtutum. Pro multitudine ipsoꝝ, vt illic: Dinumerabo eos, & super harenam multiplicabũtur. Non q̃ plures sint q̃ harena, sed idem est, ac si dicat: Nõ paucos, sed multos assumam, & ad modum rei numeratæ, & bene custoditæ eos custodiam. Pro multiplici incremento virtutum suæ beatitudinẽ, vt illic: Notum fac mihi dñe finem meum, & numq̃ supra meorum q̃ est, vt sciam qd̃ desit mihi. Nõ quodd̃ ibi plures sint dies, sed vna tñ cõtinẽtor quàm simul omnes dies, vbi est spaciositas interminabilis, numerus nõ trãsitiorum, sed status vitæ permanẽtis & æternus. Secũdum vtrũq̃ modum turbam illam dinumerare nemo poterat. Nam & pluralitate sua hi q̃ iam sunt, cum eis, q̃ nouissima persecutõẽ Antichri martyres stolas atq̃ victorias palmas accepturi sunt, soli deo numerati vel numerabiles sunt, & q̃ multoꝝ dierum sint, de qbus & alibi in consolatione iusti dicitur, longitudine dierum implebo eum, æstimari nõ potest, q̃ppe vbi numerus infinitus est. Ex omnibus (ingr) gẽtibus, & tribubus, & linguis. ¶ Gens & tribus hoc differũt, q̃ vna gens multas tribus habet. Gens em̃ est multitudo ab vno principio orta, siue ab alia natione secundum propriam cõlectionem distincta, sicut ab vno Iacob vel Israela vna gẽs Israelitica, quæ duodecim tribus habebat. Romana aut gẽs in triginta, & quinq̃ curias, quæ nõ est alio, quàmuis nõ propriè, tribus appellatur, dispersita erat. ¶ Porro, populus aliq̃ pro gente, aliq̃dã pro vnus tñ ciuitatis habitatoribus poni solet. De linguis hoc sciẽdum, q̃ quàmuis prius gẽtes & tribus, atq̃ populos, ac deinde linguas posuit, nõ ex gẽtibus linguæ, sed ex linguis gẽtes exortæ sunt. In initio quot gẽtes tot linguæ fuerunt. Deinde plures gẽtes quàm linguæ, q̃ ex vna lingua multæ sunt gẽtes exortæ. ¶ Sunt autem tres linguæ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ in toto orbe maxime excellũt. His em̃ tribus linguis super crucem dñi à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatẽ sanctorum scripturæ, harum trium linguarũ cognitio necessaria est: vt ad alteram recurrat, si quã dubitationẽ nois vel interpretationẽ sermo vnus linguæ attulerit. Igitur iam non gloriari licebit carnali Iudaismo vel circũcisioni carnis, in eo quod scriptum est primitus notus in Iudæa deus in Israel magnum nomen eius, q̃ ex oibus gentibus, & tribubus, & pp̃lis, & linguis ecce sunt, in qbus notus sit deus, in qbus magnũ & victoriosum sit nomẽ eius. L Stantes ante thronum & in cõspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. ¶ Nimirum hæc statio ante thronum vel ipse thronus ille est, de quo Daniel cum præmississet: Aspicebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, subinde dixit: Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis accẽsus. Item: Milia milliũ ministrabant ei, & decies millies cõtina milia assistebat ei. Non qdem istis talibus & taliter stantibus thronus ille flamma est ignis vrentis, nisi tñ ignis illuminãtis, sed profecto illis q̃ occiderũt, flamma erit ignis vrẽtis siue liq̃faciẽtis, quæ admodũ Psalmista dicit: Sicut cera fluit à facie ignis sic pereãt peccatores à facie dei. Quid em̃ istis est ante thronum stans, nisi hoc ipsum, qd̃ illis superioribus sub altare dei clamare: Nemp̃e & isti stantes, & illi clamãtes idẽ prospiciunt, idem iudicium & vindictam sui sanguinis exposcunt. Stantes aut ante thronum, stant etiam in cõspectu agni, Nihil verius. Etem cum deo patre in eodẽ throno sedet hic agnus à dextris eius. Nam hoc ipsum est qd̃ ibidem Daniel loquitur: Aspicebã ergo in vltimo noctis, & ecce cõ nubibus cœli quasi filius hois veniebat, & vsq̃ ad antiquũ dieꝝ pertænit, & in conspectu eius obtulerũt eum, & dedit ei potestãtẽ, & honorẽ, & regnum, &c. ¶ Bene quoq̃ ita stantes amicti sunt stolis albis, subauditur sanguine agni dealbatis, vt videlicet illi cui astant similes sint. Nam vestimentum eius, ait idem qui supra, quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda, L Et palmæ (inquit) in manibus eorum. ¶

Quia

Quia nimirum quatuor angelos supradictos, id est, quatuor principalia regna mundi, vicerunt: & ipsis volentibus nocere reluctantibus, & omni conatu resistentibus, nihilominus signati sunt, & signum dei viui in frontibus suis acceperunt. Vnde per pugnam quatuor ventorum, post excursum quatuor bestiarum, ait idem qui supra, venit antiquus dierum, & iudicium dedit sanctis excelsi, & tempus aduenit, & regnum obtinuerunt sancti. Palmæ ergo in manibus eorum, & ipsæ palmæ florentes, interim crescunt, donec penitus interficiatur bestia quarta aliarum quoque bestiarum penitus omnis ablata sit potestas, tan demq̃ vltimũ sedeat iudicium, regnumq̃, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum altissimi, singulis stolis quas nunc habet in illa corporum gloriosa resurrectione duplicatis. L Et clamabant voce magna, dicentes: Salus deo nostro, qui sedet super thronum & agno. ¶ Perditio & mors quæ per hominẽ in hunc mundum intrauerat, in omnes homines pertransierat, quia in eo omnes peccauerunt. Sed sicut per vnũ hominẽ peccatum in hũc mundum intravit, & per peccatum mors, ita (inquit) Apostolus) per vnũ Christum damnatio & mors peccati, præstans vitam æternam. ¶ Recte ergo memores sancti, quod in primo homine peccauerint, & per peccatum eius mortui fuerint, gratia autem dei per Iesum Christum salui facti sunt, confitentur & dicunt: Salus, subauditur, qua saluati sumus, deo nostro, non nobis attribuat, & agno, si filio dei, per cuius sanguinem in salutem recuperati sumus. L Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium, & ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes: Amen. ¶ Sicut turbæ magnæ ex omnibus gentibus, tribus, & populis, & linguis, numerus nemini comprehensibilis est, ita & hic, & superius vbi primũ agnus librum accepit angelos: numerus diffinitus nõ est, de istis iam illic dictũ est, quia est non per ipsum redempti sunt, quia nõ perierant, attamẽ per diuinitatem eius conditi sunt, & per sanguinem eius (vt Apostolus quoq̃ testis est) nobis conciliati, siue pacificati sunt, & instauratus est hoibus T numerus ipsoꝝ, q̃ diminutus fuerat per ruinam angelorum apostatarũ. Ergo qui ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt deum, dicentes, amen: congratulatio est beatorum beatis & beatificatis, siue recuperatis illis, qui perierant congaudentium. L Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & fortitudo deo nostro in secula seculorum, Amen. ¶ Septem sunt vocula, benedictio, sapia, claritas, gratiarum actio, honor, virtus, fortitudo. Solet autẽ septenario numero designari vniuersitas tam apud seculares philosophos, quàm apud ecclesiasticos, ergo & hic quicquid laudis, quicquid glorificationis aut iubilationis concipere potest mens aut proferre, quæ cunq̃ illa est lingua angelorum, sub istis voculis non dubitamus ab illis beatis spiritibus deo nostro declamari, pro sanctis omnibus, quia mortui fuerant, & reuixerunt: perierant, & inuenti sunt. L Et respondens vnus de senioribus, dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt & vnde venerunt: Et dixi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum dei, & seruiũt ei die ac nocte in templo eius. ¶ Cum hæc huiusmodi dictio, qui sunt, & vnde venerunt, non responsio sit, sed interrogatio siue percontatio, recte tamen respondisse dicitur, videlicet, eo quod ad respondendum intẽdat, id est, vt idcirco interroget, vt cum attentum ipsa interrogatio fecerit, tunc demũ respondeat. Hi sunt (ingr) qui venerũt de tribulatione magna. ¶ Vere ex magna tribulatione omnes sancti venerunt, cuius videlicet tribulationis causa vel initium fuit originale peccatum. Omnes em̃ qui extunc pie viuere voluerunt, tribulationem siue persecutionem passi sunt. ¶ Veruntamen in illa tribulatione insignis atq̃ splendidus, veluti aurum in camino ignis, martyres fulserunt, de quibus continuo subiungit, dicens: & lauerũt stolas suas in sanguine agni. Nam est vniuersa ecclesia sanguine Christi mundata est ab omni delicto, multo magis isti mandati, atque candidati sunt, qui adeo communicauerunt sanguini Christi, vt suum quoque sanguinem funderent pro Christo. ¶ Ideo sunt ante thronum dei, videlicet quia mundi sunt, quia candidi sunt, quia in stolis albis spectabiles & gratiosi incedunt, idcirco familiares assistunt, ideo læti aspicientem aspiciunt, & dulcedine pleni atq̃ ineffabiliter occupati, eius, quem vident, mutuos ab intuitu eius aspectus, auertere non possunt. Nec vero dubium, quin præsentia sua clament idem ante thronum, quod subter altare priorum animæ interesse scilicet, vique quoque æterni tripudio. Hic em̃ dum viuũt, seruitus siue ministeriũ dei labor & opus est, ibi autẽ seruitus dei laboris præmiũ, & seruitutis merces est. In tẽplo eius, inq̃: Christus ois illa patria templum dei est, sanctuariũ dei est, sanctũ sanctorũ est, quo nihil nisi mũdum admitti potest.

Hic qd̃

Ibidem.

Roma. 1
Salus deo nostro & agno

Supra. 3

Coloss. 1
Cœtus

Lucæ. 18

2. Timot. 3

Supra. 6
Daniel. 7

Sup. 6

Roma. 4

Psal. 38

Psal. 90

Tres lingue sacræ
Iohan. 19

Psal. 77

Danic. 7

Psal. 67.

Danic. 7

Ibidem.

Hic quidem dum uiuitur, in templum dei, ubi nomen eius inuocatur, nihil immundum admitti debet, in illud autem templum dei non manufactum, ubi facies conspiciunt, nihil immundum admitti potest. Et qui sedet super thronum, habitat super illos. Et in ipsis & super ipsos habitat qui sedet super thronum: nam ipsi & domus & thronus eius sunt. In ipsis habitat, tanquam uita ipsorum, super ipsos habitat, tanquam ornatum & gloria ipsorum. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus ætus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget eos, & deducet eos ad uitæ fontes aquarum. Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Pene eisdem uerbis & eodem sensu Esaias loquitur, Non esurient neque sitient amplius, & non percutiet eos ætus & sol, quia miseratur eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabis eos. Nam & quod ille dixit: Ecce isti de longe uenient, & isti ab aquilone & mari, & isti de terra australi, hoc est, quod hic dicit, turbam quæ uidit ex omnibus esse gentibus, tribubus, & populis, & linguis. Item, quod cum dixisset dominus nolite timere eos qui corpus occidunt, statim adiunxit, & post hæc non habent quid faciant, hoc magnifice hic amplificat cum dicit, non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque ullus ætus, fuit enim quondam in potestate persecutorum siue homicidarum illorum, ut sancti esurirent atque sitirent, ut æstu afficerentur, & geli, circumeuntes (ut Apostolus ait) in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & caeteris terræ. Verum hoc iam in potestate illorum amplius non erit ut faciant. Sed & illa esurie laudabili, & bona siti, quam hic sancti habebant, de qualibus & dominus: Beati (inquit) qui esuriunt & sitiunt iustitiam, non esurient aut sitient amplius, nam ibi saturabuntur & inebriabuntur. Denique isti fontes aquarum, ad quos deducet eos agnus, qui reget eos illi sunt fontes, siue ille fons atque torrens, quem prospiciebat Psalmista, cum diceret: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons uite. Quis hæc explanare sufficiet? Quis digne hæc tractabit aut exponet? Imo quis ista sensu percipiet? Qualem aut quantum scriptura laborat intimare nobis diuinæ charitatis affectum, dicendo: & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Desideramus in hac admiratione, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit deus diligentibus se. Et cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo quasi media hora. Quando is qui ascendit in cælum, & sedet à dextris dei, uenit ad iudicandos uiuos & mortuos, tunc sigillum septimum soluetur, quia scripturarum non paruum aut leue momentum adimplebitur. Exempli gratia: De illa die iudicij Sophonias propheta dicit: Iuxta est dies domini magnus, iuxta est uelox nimis. Vox dei domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ, dies tribulationis & angustiarum, dies calamitatis & miseræ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies turbæ, & clangoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Et tribulabo homines, & ambulabunt cæci, quia domino peccauerunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercore. Sed & argentum eorum, & aurum eorum non poterit liberare eos in die iræ domini. In igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quia con summationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus in terra. Hæc & huiusmodi quæ passim leguntur in scripturis, tunc adimplebuntur, & tunc finis erit, quia tunc consummabuntur omnia. Ait ergo: Factum est silentium in cælo quasi media hora. Silentium quippe hoc loco recte quietem illam significare intelligitur, de qua Psalmista loquitur: Terra tremuit & quieuit, cum exurgeret in iudicio deus, ut saluos faceret omnes mansuetos terræ. Præmisit enim, de cælo auditum fecisti iudicium, more prophético pro futuro tempore ponens præteritum, Et est sensus: Quando de cælo ueniens, auditum facies iudicium, dicendo iustis: Venite benedicti patris mei, & cætera. Tunc terra tremuit & quieuit, id est, impij timebunt, & desinent male operari. Sed & sancti qui nunc sub altari dei clamant (ut supra scriptum est) dicentes: Usquequo dñe non iudicas & vindicas sanguinem nostrum, tunc quiescent, sinemque ponent suo clamori, quia tunc factum erit, tunc iudicatum erit, interfectores eorum undique eliminatis, ut ultra interficere non possint. Huiusmodi silentium, siue quietem in cælo, id est, in cælesti ecclesia sine fine futuram, silentium illud significabat. Quod autem ait, quasi media hora, & ad significationem satis est iam dictæ pacis & quietis, & ad disunctionem ualeat eorum quæ præmissa sunt, & eorum quæ sequuntur quia uidelicet, iam nunc ab alio exordio mysteriorum siue reuelationis, ordo recapitulatur.

¶ Quarti Libri Finis.

Rupertus

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHANNIS APOSTOLI COMMENTARIO-
RVM LIBER V.



DEI RONES MYSTICAS CORA SE COSPICIT. DUCIT AC REDUCIT A PRIMIS USQUE AD NOUISSIMA, A NOUISSIMIS USQUE AD PRIORA SECLA, VIDELICET AB VLTIMI SIGILLI APERTIONE QD IN NOUISSIMO DIE APERTURUM ERIT USQUE AD PRIMAM TUBA QUAE POST DILUUIUM PERSONUIT AD DESTRUCTIONEM PCTI, AD ASTRUENDUM, QD CURA ESSET DEO DE PECCATIS HOIM, & QD OMNES IN NOUISSIMO DIE IUDICATURUS SIT. OPEROSUM ATQUE PERPULCHRUM EST OSTENDERE DE SCRIPTURIS, VBI, QUANDO VEL QUOMODO QUIUSQUE ANGELORUM ISTORUM TUBA CECINERIT, QUAE TERTIA PARS TERRAE IGNEA GRANDINE COMBUSTA SIT, QUAE MONS MAGNUS IN MARE MISSUS, & QUAE TERTIA PARS MARIS SIUE CREATURAE MORTUA SIT, QUAE TERTIA PARS FLUMINUM AMARA FACTA, VEL IN ABSINTHIUM VERSA SIT, QUAE VEL CUIUS SOLIS AUT STELLARUM TERTIA PARS PERCUSSA & OBSCURATA FUERIT, QUIS PUTEUS ABYSSI, & QUOMODO ILLUM STELLA DE CAELO CADENS APERUERIT, Vnde de fumus ascendit & locustae exierunt, qui quatuor angeli alligati in flumine magno Eufrate, sed ad uocem iubentis dei soluti, quod ultimum sit uerbum, & quae uoces dicentium: Factum est regnum huius mundi, dñi nostri & Christi ei, & regnabit in secula seculorum. Operosum est, inquam, certis ex locis scripturarum ostendere hæc omnia, nouissimum magni iudicij die, claris testimonijs pcurantia. Præterea iam hic sciendum, quia quæ plagæ iam dictæ fieri cœperint, ad fidem siue confirmationem futuri iudicij dei, simul quoque miæ præparatio nõ defuit, quæ iudicium illud fugientibus semper psto est, & omnibus occurrit. Pulchre ergo ubi dictum est, & uidi septem angelos, & datae sunt illis septem tubæ, antequam aliquis illorum tuba caneret: ecce, inquit, alius angelus uenit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum, &c. Iste namque angelus siue angeli istius actus uel habitus, misericordis atque fidelis pontificis Christi sacerdotium designat, quod ibi iam figurari, ceptum est, ubi angeli tuba, & plagæ fieri cœperunt, quod sermonis nostri sequentia pro posse declarabit. Itaque sicut in præcedentibus septem libri sigillis absolutis, spm̄ intellectus, sic in istis septem angelorum tubis, & in illo alio angelo thuribulum habente, spm̄ consilij operatum esse siue operari agnoscimus. Vnde de post cantum tubæ sexti angeli leuat manum suam in cælum fortis angelus, iurans per uiuentem in secula seculorum, quia in diebus uocis septimi angeli, cū cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Mysterium namque hoc loco idem est quod secretum consilium. Et hoc uere magnum fuit consilium magni dei, quod ultimum iudicium per ignem futurum non ita repente aut ex improviso uoluit euenire, sicut illud anterius iudicium per aquam factum, sed multa præmisit ad idem iudicium pertinentia, per quæ non dubitaret esse futurum, socia ubique misericordia pro illis quos penitentiam agere uel auctores esse præiudicantem ipsum iudicium. Habentes ergo in hac recapitulatione magnam misericordiam atque iudicij materiam, unde grandis sermo iure nobis sit, nisi quia imbecilles sumus ad dicendum, primum de misericordia in instrumento loquamur, secundum talem huiusmodi angeli actum uel habitum. Res ipsa iam postulare uidetur, ut primo inquiramus, quis esse secundum suam personam æstimetur iste angelus: Deinde cuius figuram gestet, siue quem significet dicemus, iuxta sensum, quem publicus sanctæ ecclesie iam dudum commendauit usus. Omnium quidem angelorum pium atque benignum esse studium circa genus humanum, multa commendat sanctarum testimonia scripturarum, ut exempli gratia illud euangelicum: Dico uobis, gaudium erit coram angelis dei super uno peccatore penitentiam agente. Illi congaudentes redemptio ni nostræ, nato dño magna multitudine solennizantes atque perulantes gloriam in altissimi deo, & in terra pacem hoibus bonæ uoluntatis decantando annuntiant, & annuntiando decantant: ipsi resurgente domino, eo demum ascendente in cælo, in albis uestibus apparentes, salutis nostræ festiuitatem concelebrant, & celebrandam fidei nostræ intimare festinant. Veruntamen præ omnibus Michael atque Gabriel coram domino pro nobis sunt, propter

Matth. 10.
2. Timot. 2.

Luc. 15.
Luc. 2.
Matth. 16.
Act. 13.

G pter

pter nos fatagunt, & in nrm eunt atq; veniunt adiutorium, sicut testat vtrunq; vetus. s. & no-
uum testamentum. Nam in veteri Daniel audiuit vocem dicentis sibi: Gabriel, fac intelligere
re istam visionem. Virum istum qui Gabrieli loqui precepit, vt Daniele faciat intelligere
visionem, iudæ: Michael autumant. Consequenter aut, quia visio de prælijs erat regnũq;
certaminibus, imo regnorum successionebus, Gabriel, qui præpositus est prælijs huic officio
mancipatur. Gabriel enim in nostra lingua vertitur fortitudo vel robustus dei. Vnde & eo
tempore, quo erat dominus nasciturus, & indiciturus bellum dæmonibus, & triumphaturus
de mundo, Gabriel venit ad Zachariam, & ad Mariam, & postea in Psalmis de domino le-
gimus triumphante: Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus fortis ipse
est rex gloria. De hoc in alia visione idem propheta: Adhuc, inquit, me loquente in oratio-
ne, ecce vir Gabriel quem videram in visione à principio, cito volans tetigit me in tempore
sacrificij vespertini & docuit me. Porro vbi populo prospera pmititur, & ppiatio vel
expiatio necessaria est, Michael dirigitur, q; interpretat, quis sicut deus. Hinc est illud: Prin-
ceps autem regni Perfarum refertit mihi viginti & vno dieb; & ecce Michael vnus de prin-
cipibus primis venit in adiutorium meum. Itemq; post pauca: Veruntamen annuntiabo tibi
bi quod expressum est in scriptura veritatis, & nemo est adiutor meus in omnibus his nisi Mi-
chael princeps vñ est. Deniq; cum dicit: Nisi Michael particeps vester est adiutor me; sub-
audiendum est, ad rogandum deum pro vobis, ad offerendas deo orationes vñas. In nouo
autem testamento, & Gabriel annuntiandæ dominicæ incarnationis fungitur officio, & Mi-
chael princeps in prælio contra diabolum secundum hanc ipsam Apocalypsin declaratur.
Nam factum est, inquit, prælium magnum in cælo, Michael & angeli eius præliabant cum
dracone, &c. Cum igitur omnium, vt iam dictum est, angelorum circa nos homines piũ sit
benevolentia per uigiliũ studium, multo maxime de istis hoc sentiendum est, quos vtriusque
veteris. s. & noui testamenti tam celebre per nomina sua tãtis negotijs designat præconiũ.
Sed & istorum tam excellentium maximus nobis est Michael, quippe qui & illius alteri-
us testimonio princeps nosfer & dñs est, princeps in prælio, princeps in orationis suffra-
gio. Vtq; ad finem seculi princeps iste principatur populo dei, testante eodem angelo, q; &
supra cum diceret Danieli: In tempore illo confurget Michael princeps magnus, qui stat p
filijs populi tui, & veniet tempus, quale non fuit ex eo, ex quo gentes esse cœperunt, vsq; ad
tempus illud. Pro filijs populi tui cum dicitur Danieli, nos ipsos recte intelligim; quia nimi-
rum & nos, quicunq; ex fide Abrahæ sumus, cum Daniele & cum omnibus non tantũ car-
nis, sed & fide Abrahæ filijs vnus populus autoritate scripturay & dicimur & sumus. Ita
itaq; testimonij astipulantibus, veraciter agnoscimus & dicimus, hunc angelũ, qui tali sche-
mate stetit iuxta aram templi, Michaelem esse archangelum principem nostrum, & istum
cunctis retro seculis antequam nasceretur nobis de virgine puer, qui dicit & est magni con-
silijs angelus, ante, inquam, s. ex quo gentes cœperunt, ex quo credidit Abraham deo, & re-
putatũ est ei ad iustitiã, istũ stetit p filijs populi illius, corũq; fuisse adiutor nõ dubitãm.
Ex q; credidit Abrahã deo, vt iam dictũ est, & reputatũ est ei ad iustitiã, iste angelus stetit
iuxta aram templi hñs thuribulũ aureũ in manu sua. Nondũ significatione stantis attigim;
de q; postmodũ dicitur sumus, sed adiutorij ei q; populi priorem in ppria persona adiunxit
princeps, actus cãm memorare intendimus. Quã ergo iuxta aram templi, vel cuius tẽpli iux-
ta arã illũ stetit iatelligim;? Nimis tẽplũ dei scdm, sancta vniuersalis ecclesia est, & huius
templi ara siue altare Chrs est. Quomodo in templo manufacto visibile altare omnimoda
dignitate religionis præeminet, sic in ecclesia sua deus & homo Chrs, diuina simul & regia
maiestate spollat. Quomodo iuxta aram huiusmodi iste angelus stetit? Vbi primũ ara ipsa
in templo suo fundata est: vbi Chrs p fidem in cordibus pñm repositus est, credentium huic
verbo: Et in femine tuo benedicent omnes gentes, quod vtrq; semen Chrs est, extunc ange-
lus iste gentis illius princeps factus est, & iccirco recte iuxta aram stetit dicit: quia ppter
huiusmodi fidem tutor & adiutor illi populo datus est. L. Stetit ergo, inquit, habes thuribu-
lum aureum in manu sua. Thuribulum aureum fides illorũ erat sancta, fides pura, fides au-
rea, videlicet multis tribulationibus eorundem sup altare aureum qd est ante thronum. In
camino ignis pbata. Hãc illorũ fidẽ tanq; thuribulum habebat in manu sua, s. ipsam habes p
illis iustitiæ causam, ad impetranda dei beneficia. Vnde & sequit: L. Et data sunt ei incensa
multa, videlicet de orationibus sanctorũ omnium sup altare aureum qd est ante thronum. Quid
p incensa velit intelligi ipse exposuit dicẽdo, vt daret de orationibus sanctorũ omnium
sup altare aureum. Ergo incensa quẽ illi data sunt, sanctorũ orationes sunt. Quid aut orabãt
sancti illi, quorũ iste angel; in tali ministerio princeps erat, sicut propheticã veritas astruit?
Quid orabant, vel pro qua re orationes maxime faciebant? Plenã qdem sunt diuinæ pagi-
næ clamoribus magis q; orationibus illorũ, q non nisi in necessitate & temporali salute deũ
inocare nouerunt, Exempli grã: Mortuus est rex Aegypti, & ingemiscẽtes filij Israel pro-
pter

pter opera vociferati sunt ad dñm. Ascenditq; clamor eorum ad dñm pro operibus, & au-
diuit gemitum eorum. Item: Iratus est dñs contra Israel, tradidit eos in manus illius, serui-
eruntq; ei, & clamauerunt ad dñm, qui suscitauit eis saluatores & liberauit eos. Plenã, in qua,
sunt diuinæ paginæ huiusmodi clamoribus illorũ. Sed nunquid hi soli clamores, vniuersæ
illę orationes sanctorũ & vniuersa incensa fuerũt quę isti angelo data sunt? Si nihil aliud ado-
rauerunt, ergo ne orationes illorum, incensa vocari, & ante altare siue ante thronum in con-
spectu dei adoleri dignæ fuerunt? Igitur oratiões sanctorũ patrum siue patriarcharum, quæ
hic incensa digne vocari meruerunt, illæ fuerunt quas effundebant propter Christum, pro-
pter adipiscendum eius aduentum magno patri Abrahæ repromissum, vt in ipso benedice-
rentur cũ omnibus gentibus siue cognationibus terræ, atq; absoluerentur ab illa primæ pu-
ricationis maledictione. Hoc maxime Dauid sanctus in psalmis patenter intendit, q; oran-
do canit, quippe q; & pro ipsa intentione tantæ dignitatis iudicat eadem orationes suas, vt
in persona eius, cuius aduentũ suspirat, plerosq; psalmos proferat, quod ipse sensus eorũ in-
dubitanter attendentibus indicat. Exempli grã: Deus laudem meã ne tacueris, &c. p eo vt
diceret: Deus laudem Christi filij tui ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super eum
aperitum est. Locuti sunt aduersus illum lingua dolosa, & sermonibus odij circūdederunt
eum, & expugnaverunt eũ gratis. Proinde hæc & huiusmodi incensa vera esse non ignoras
quodam loco cum dixisset: Dñe clamaui ad te exaudi me, intrẽde voci meæ cũ clamauero ad
te, subiunxit continuo: Dirigitur oſo meo, sicut incensum, in cõspectu tuo, & est sensus: Hoc
fac, vt oratio mea sit directã, non in conspectu hoim, q; sospitatem corporis & diuitias ora-
re & similia, directã putant esse orationem, sed in cõspectu tuo, in beneplacito tuo, qd idem
est ac si diceret: Hoc fac me orare quod orandũ est. Sequit ergo: L. Et ascẽdit fumus incen-
sũ de orationibus sanctorũ de manu angeli coram deo. Fumus incensorũ suauissima est asse-
ctio sanctorũ precum, q; sic ex fide per dilectionem operãte, dulcescit, & corã deo confurget,
quõ ab igne cremante dum liquefit incensum, fumum creat odoriferum, sursum narib; pa-
tulis sensum inspirans infusã suauitatis. Illuc vsq; pulchra gradatione huiusmodi fumus
ascendit. De orationibus sanctorũ ad manũ angeli, de manu angeli corã deo ascendit. Quid de
inde? L. Et accepit angelus thuribulũ & impleuit illud de igne altaris, & misit in terrã. Et fa-
cta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus magnus. Hoc thuribulum aureum fu-
mus incensorũ, hoc manus angeli mediantis impetrauit, vt de igne altaris pleno thuribulo
mitteretur in terram, & fierent tonitrua, & voces, & fulgura, & terræ motus magnus. Hoc, in
quam, vt manifestius dictum sit, aurea sanctorũ pñm fides emeruit, vt tanta fierent in gẽte il-
la signa ac prodigia, quibus contrita est Aegyptus, Pharaõ submersus cum quibus suis &
equibus suis, filijs Israel per mediũ mare transeuntibus, vtrq; fieret in mõte Synai qd scriptũ
est: lam aduenerat dies tertius, & mane inclarauerat, & ecce cœperunt audiri tonitrua ac mi-
care fulgura, & nubes densissima operire montẽ, clangorq; buccinæ vehemẽter p̄strepebat,
timuitq; pp̄s qui erat in castris. Hoc respiciẽs Moyses hõ dei, saluo sacrore intellectu, dũ
bñdiceret filijs Israel dixit: Dñs de Syna venit, & de Seyr ortus est nobis. Apparuit de mon-
te Pharan, & cum eo sanctorum milia. In dextera eius ignea lex. Igneam legem dixit, ne
dubites per ignem quem angelus iste misit in terram, recte legem debere intelligi. Et qd est
lex ignea, nisi lex spũs dei, qui per ignem solet significari, conscripta: & contra peccata perse-
uerantia zelo fortissimo feruida? Quod autem iste ignis manu angelica in terram missus sit,
qd ista lex ignea per angelos administrata sit, Stephanus promartyr in Actibus Ap̄storũ pa-
tenter edicit: Et occiderunt, inq; eos, q; prænuntiabant de aduentu iusti, cuius vos nunc pdi-
tores & homicidæ fuistis, q; accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.
Quid hoc testimonio manifestius? Legem, inq; in dispositione angelorum accepistis. Apo-
stolus quoq; ad Galatas scribens, dicit: Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est
donec veniret semen, cui repromiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Qua in
manu, vel cuius mediatoris? In manu nimis mediatoris angeli magni, q; nunc mediator
dei & hoim est, hõ Chrs Iesus. Hunc enim & iam dictus protomartyr in Actibus ap̄storũ pa-
tenter inuit dicendo: Hunc Moysen deus principem & redemptorem misit cum manu an-
geli qui apparuit illi in rubo. Et Malachias propheta manifestius exprimit q; vel quantũ sit
angelus iste, cum dicit: Et statim veniet ad templum suum dñator quem vos quæritis, & an-
gelus testamenti quem vos vultis. Itaq; quomodo angeli, quorũ in dispositione siue ordi-
natione, promissio ad Abrahã, & Isaac, & Iacob facta est & lex data est, plures fuerunt, iste
qui autoritate prophetica princeps illius populi dñs fuisse, archangelus Michael in tanto ne-
gotio nullatenus desuisse credendus est. Nam est illic de sue personæ manifestis indicij ta-
cet, aliã nõ tacet. Deniq; cũ esset Iosue in agro vr̄bis Hiericho, leuauit oculos & vidit virũ
stantẽ contra se, & euaginatũ gladiũ tenentẽ, perrexitq; ad eum, & ait: Nf es an aduersario-
rum? Qui rñdit: Nequaquã, sed sum princeps exercitus dñi, & nunc venio. Sane qd dixit, sed
G 2 sum

Iudic. 3.

Gene. 22.

Psal. 108.

Psal. 140.

Galat. 3.

Exod. 14.

Exod. 29.

Deut. 33.

Acto. 7.

Galat. 3.

Acto. 7.

Exod. 3.

Malach. 3.

Iosue. 5.

sum princeps exercitus dñi, non sufficiens fuisset de scriptis personæ huius Michaelis archæ-
 geli, nisi suppleuisset ipsa quam supra diximus autoritas prophetalis, qua dixit: ille alius an-
 gelus, & nemo est adiutor meus in omnibus ijs nisi Michael princeps vñ. Itemq; alibi: In te-
 pore, inquit, isto confurget Michael princeps magnus, qui stat pro filijs ppli tui. Multa sunt
 nimis & plura, quam vt præfenti loco commemorare patiat tenor propositi nri, quæ p mi-
 nisterium principis huius facta sunt, sicut scripturis sacris continent, ex quibus omnib; ma-
 gnus iste princeps, quia per ipsum disposita sunt, sortitus est nomen Michael qd interpreta-
 tur, quis sicut deus. Quid enim aliud hoc nomie innuit, nisi quia qualia per ipsum facta sunt,
 nemo facere possit nisi deus? Hoc deniq; & Psalmita perspiciens, quis deus, inquit, magnus
 sicut deus noster? Tu es deus qui facis mirabilia, &c. ¶ Sciendum tandè quia angelus iste nõ
 in re, sed tantum in significatione mediator fuit. Nam idem Apłs, vt supra meminimus, di-
 xit, quia lex propter transgressores posita est, donec veniret semen qui reprobos ferat ordina-
 ta per angelos in manu mediatoris. Et alibi dicit: Vnus deus & vnus mediator dei & hoim
 homo Christus Iesus. Significatione ergo qualiter mediator fuerit, i. qualiter mediatore
 dei & hominum secundum hæc visionem significauerit, iam dicendum est. ¶ Venit, inqt, an-
 gelus & stetit ante altare habens thuribulum aureum in manu sua, Angelum esse Christum
 dei filium, angelum, i. nuntium magni consilij. Hunc esse vel dici non solum prophetica, ve-
 rum etiam legalis autoritas asseruit, cum ad Mosen deus dicit: Ecce ego mittam angelum q
 præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem parauit. Obserua eum & audi
 vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & est ne me meum
 in illo. Nam angelus in quo debeat esse nomen dei, i. qui deus aut dñs iure debeat dici, vnus
 & solus est deus, Chrs dei filius. Hic, inqt, venit, videlicet in hunc mundum, per incarnatio-
 nis mysterium. Nam & ex eo quod sic venit, & voluntatem patris nobis annuntiauit, ange-
 lus dñ & est. Veniens autem stetit ante altare habens thuribulum aureum in manu sua. Quò
 stetit ante altare, nisi præfeto se exhibens, ad subeundum opus obedientie spontaneæ? Cum
 enim tanquam deus manu sua se tueri posset, tanquam homo infirmum se inueniri & teneri
 passus est, dixitq; orans ad patrem: Mi pr, si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamè
 nõ sicut ego volo, sed sicut tu. Itaq; nõ se defendens stetit añ altare, videlicet tanq; ouis, ductus
 ad immolandum, & non aperuit os suum. ¶ Taliter asstitit, aureum in manu sua hæc thuribulum
 .i. apparens in conspectu ecclesie factus ipse thuribulum, vt super altare crucis thuribulum
 suum aureum, i. corpus immaculatum, & de spũ sancto conceptum, offerret patri p nobis.
 Et data sunt illi incensæ multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare, quod
 est ante thronum. De orationibus sanctorum obtulit incensæ. Ipsi enim libauit ecclesia preces
 suas, dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Acceptis autè de oratio-
 nibus sanctorum idem dñ & obtulisse, quia per ipsum omnium possunt preces ad dominum
 suauiter peruenire. ¶ Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu an-
 geli coram deo. Chro domino se hostiam suauitatis offerente, compunctio cordis sanctorum
 acceptabilis facta est, quæ ab igne nascens intimo, sicut fumus solet excitare lachrymas, & ac-
 cepit angelus thuribulum, & impleuit illud de igne altaris, bene thuribulum igne plenum in
 ducit. Non enim ad mensuram dat deus spiritum. Quod proprie de Christi humanitate no-
 uimus adimpletum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Et misit in ter-
 ram. Sic & dominus in Euangelio: Ignem, inquit, veni mittere in terram. Et facta sunt toni-
 trua, & voces, & fulgura, & terræ motus. Tonitrua cõminationes supernæ. Et voces, i. ex-
 hortationes. Et fulgura, i. splendores miraculorum. Terræ motus, vt quibusdam insequenti-
 bus, quibusdam vero sequentibus: ijs dicentibus bonus est, illis autem, non, sed seducit tur-
 bas. Nunc ad ordinem recurramus: Diximus supra, quia sicut in præceptis præcedentib; se
 ptem libri sigillis absolutus, spiritum intellectus, sic in istis septem angelorum tubis, & in illo
 alio angelo thuribulum habente, spiritum consilij operatum esse siue operari agnoscimus,
 ipsum tamen dei consilium in eo magnum & mirabile fuisse vel esse, quod vltimum iudicij
 per ignem futurum, non repente aut ex improviso voluit euenire, sicut illud antierus iudici-
 um per aquam factum, sed multa præmisit ad idem iudicium pertinentia, per quæ non dubi-
 taretur futurum esse, focia vbiq; misericordia, pro illis quos pœnitentiam agere vel acturos
 esse præiudicauit ante ipsum iudicium. ¶ Cum igitur angelus iste staret, vt supra iam dictum est
 datus in principem Abrahamæ & femini eius, sumpto thuribulo paratus ad suscipiendâ oratio-
 num incensâ, ad impetranda pro illis misericordiæ suffragia. L Tũc & septem angelis septẽ
 tubæ datæ sunt, & parauerunt se vt tuba canerët. J Videlicet ad intonandum iudicij aduersus
 suos peccata gentium, quæ sub eodem tempore vias suas ingredi cõperunt. Tubæ, inquam, il-
 lis datæ sunt, videlicet ad excitandum orbem terrarum vt pugnaret pro deo aduersus infen-
 satos, vt per quæ peccabant, per ipsa & punirentur. L Et primus angelus tuba cecinit, & fa-
 cta est grãdo & ignis, mixta in sanguine, & missum est in terrã, & tertia pars terræ cõbusta
 est, &

Daniel, 10.
Daniel, 12.

Psal. 76.

Galar, 3
1. Timot. 2.
Elsai. 9
Exod. 23.

Math. 26.
Luc. 22.
Elsai. 53

Psal. 140.

Iohan. 3
Coloss. 2
Luc. 12.

Iohan. 7

Sapient. 7.

est. & tertia pars arborum combusta est, & omne scenu viride combustum est. ¶ Primi an-
 geli vel primæ tubæ cantus, clamor ille fuit de quo dñs ad prædictum patrem Abraham ta-
 liter locutus est: Clamor Sodomor & Gomorra multiplicatus est, & pctm eorum aggra-
 uatum est nimis. Descendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere comple-
 uerint: an non est ita, vt sciam. Deniq; ab angelis nobis deputatis, quotidie die noctuq; dño
 factori nro opera nostra nuntiantur. Si ergo magnum sit opus quod agimus, dñ annuntia-
 tur, ipsa annuntiatio quasi cantus tubæ est, qsi magnus clamor. Siue per grande pctm siue o-
 ratio sit vehemens, ante deum clamor est. Nã q dixit: clamor Sodomor & Gomorra mul-
 tiplicatus est, ipse alio loco dicit: Vidi afflictionem ppli mei, & clamorem eius audiui. Canẽ
 te ergo tuba primi angeli, facta est grando, &c. Quando vel quò hoc factũ sit, cui incogni-
 tum est? Pluit enim dñs super Sodomam & Gomorram sulphur & ignem, & subuertit ciui-
 tates has, & omnem circa regionem, vniuersos habitatores vrbium, & cuncta terrę virëtia.
 ¶ Deniq; terræ arborum, atq; sceni noie hoies subintelligendi sunt, cum bene nota scriptur-
 arum autoritate. Terræ, vt exempli gra, cum deus dicit: Quia puluis es, & in puluerem re-
 uerteris: siue, terra es & in terram ibis. Et alibi: Quid superbit terra & cinis? Arbores, cũ idẽ
 dñs dicit: Non est arbor bona quæ facit fructus malos, neq; arbor mala faciens fructum bo-
 num. Sceni, cum idem dñs dicit per pphetam: Clamat: Ois caro scenum, & ois gloria ei? csi
 flos sceni. Fixcatum est scenum, & cecidit flos, verbum autem dñi manet in æternum. Er-
 go terra, arbores, scenum viride, homines Sodomitæ, cupidi, elati, luxuriosi, imo libidinosi
 fuerunt. ¶ Sed cur tertia pars terræ siue arborum, i. hoim dicti sunt: videlicet ob duplicem
 causam: qã & de stirpe Cham, & impenitentes fuerunt: genus quippe Chã recte tertia pars
 hominum dñ, & est: quia nimirum tres erant filij Noe, q egressi sunt de arca, Sem, Cham, &
 Iaphet. Porro Cham ipse est pf Chanaan, de cuius posteris Sodomitæ descendunt, sicut
 scriptum est: Per hos difeminati sunt ppli Chanaanorũ, facti sunt termini Chanaan ve-
 nientibus a Sydone Geraram vsq; Gazam, donec ingrediaris Sodomam & Gomorram, &
 ad Amam, & Seboym vsq; L esã. Ergo natura, i. genere siue natione, tertia pars, i. de tertia
 parte hominum erant, cum essent de stirpe maledicti Chanaan vnus ex posteris Cham, di-
 cente pfe: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Hæc vna est causa ob
 quã Sodomitæ tertia pars terræ, siue tertia pars arborum recte dicantur. ¶ Alia est causa, quia
 sicut iã dictũ est, impenitentes fuerunt, pctm suũ pdicantes nec abscõdentes. Vnde hæc
 nus ijs q lætam cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis, cur damnetur a deo iudice,
 causa redditur huiusmodi: Quia pctm suũ, inquit, sicut Sodoma pdicauerunt, nec abscon-
 derunt. Impenitentes nãq; ita pars tertia hoim sunt, vt iusti q digne pdicare debeãt, & pec-
 catores qui audiunt, & ad prædicationem illorum conuertuntur, saluare non dubitent ani-
 mas suas, & sola quæ superest impenitentium pars, sine dubio mittẽda qm in gehennã. L Et
 secundus angelus tuba cecinit, & tanq; mons magnus igne ardens, missus est in mare. Et fa-
 cta est tertia pars maris, sanguis: & mortua est tertia pars creaturæ, q habent animas, & ter-
 tia pars nauium interiit. ¶ Tunc secundus angelus tuba cecinit, qm mortuo rege Aegypti, in
 gemiscetes filij Israel propter opa vificerati sunt ad dominum, ascenditq; clamor eorũ ad
 deum pro operibus, & audiuit gemitum eorum. Canente autem hac tuba, tanquam mons,
 inqt, magnus igne ardens missus est in mare. Recordatus est em, inqt scriptura, fcederis, qd
 pepigit deus cũ Abraham, Isaac & Iacob, & respexit super filios Israel, & liberauit eos. Quò
 liberauit eos? Extende, inquit, manum tuam super mare, & reuertantur aquæ ad Aegypti-
 os, super currus & equites eorũ. Reuersaq; sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cun-
 cti exercitus Pharaonis, q sequentes ingressi fuerat in mare, ne vnus quidem superfuit ex eis.
 ¶ Ergo tanq; mons magnus igne ardens missus est in mare, i. Pharo cũ curribus suis, exco-
 mular superbiæ diabolicæ. Montis nanq; nomine superbia, ignis ardentis eorundem. i. Pha-
 raonis & Aegyptiorum, designatur inuidia. Nam de superbia illorum Iethro quoq; cogna-
 tus Mofi cum dixisset: Bñdictus dñs q liberauit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pha-
 raonis, q eruit pplm suũ de manu Aegypti, cõtinuo subiunxit: Nãc cognoui, qã magnus do-
 minus super omnes deos, eo q superbe egerint contra illos. Porro inuidiæ suæ igne vrentè
 ipse satis indicat Pharo, cum dicit in initio: Ecce ppli filiorum Israel multus, & fortior no-
 bis est, venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur. ¶ Maris nomine gentes
 hic significantur, quemadmodum & in Psalmo cum dicit: Et transferent montes in cor ma-
 ris. Idem est em ac si diceret, dum a Iudeis in mediũ gentium transfuerunt apli. ¶ Nauium qq;
 nomine vita hominum transitoria designatur, quemadmodũ & in Job: Dies mei, inqt, tran-
 sierũt, sicut naues poma portantes. ¶ Itaq; & hic per tertiam partem maris siue nauũ, sicut
 supra, per tertiam partem terræ atq; arborum, tertia pars hominum intelligitur recte. i. pro-
 genes Cham, Aegyptij nanq; de Mesraim, vno ex posteris Cham, exorti sunt. Scriptũ ap-
 pe est: Filij autẽ Cham, Chus & Mesraim, & Phur, & Chanaan, ac deinceps. At vero Mes-
 raim

Gene. 18

Exod. 34

Gene. 19

Gene. 3
Ecci. 10.
Math. 7.
Lucæ. 6
Elsai. 40.

Gene. 10.

Gene. 2

Prouer. 22
Elsai. 3

Exod. 13
Exod. 2.
Exod. 14.

Exod. 18.

Exod. 14

Psal. 45.

Job. 9.

Gene. 10.

raim genuit Ludim, & Ananim, & Laabim, & Neptuim, & Phetufim, & Cheffuim, de qb⁹ egredi sunt Philistinim, & Capturim. Quod ex isto .i. Mesraim, Aegyptij quoq; vt ia dictu⁹ est, orti sunt, antiquiores tradunt. Psalmista q; patrem eius Cham, patrem Aegyptiorum fuisse asruit, cum dicit: Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti, primitias ois laborum eorum in tabernaculis Cham. i. vbi filij Cham, filij Noe habitant. Alii nihilominus ob causam Aegyptij tertia pars fuerit, videlicet quia & ipsi impenitentes fuerunt, adeo, vt cu⁹ coram illis signa & pdigia multiplicarent, ipsi amplius indurarent. Oderant em filios Isra- el, & inuidebant eis, & iccirco, vt pprium est odientium atq; inuidentiu, quato plura vide- bant p eis signa fieri, quae glia illoz erat, tanto duriores efficiebant, augmentum per singula signa capiente magnitudine odij. Hoc puidens ipse dominus dicebat ad Mosen: Ego in- durabo cor eius, & non dimittet populum. Quod idem est ac si diceret: Ego quide signa co- ram eo faciam, sed haec illi ad nihil aliud valebunt, nisi vt odientis crescat inuidia, inuidetis augetur odium. Impenitentes ergo erant, & cu⁹ vt supra dictum est, tres sunt partes hoim, alij quippe iusti, alij penitentes, alij impenitentes sunt. Isti, q; de impenitentibus erant, de ter- tia parte erant. Quod autem hic dicitur, quia tertia pars maris facta est sanguis, quoniam mare, vt supra ia dictum est, gentes significat, q; inquam tertia pars maris, & tertia pars quae ha- bebat aias, mortua est, patet ad illud spectat, q; percussit aquam fluminis cora Pharaone & seruis eius, q; versa est in sanguinem, & pisces qui erant in flumine, mortui sunt, & iumenta quoq; igne & grandine combussit. Vnde & Psalmista: Conuertit aquas eoz in sanguine, & occidit pisces eoz. Ac deinceps: Et tradidit grandini iumenta eoz. Item: V iam se fecit femi- ta ire sua, & non pepcit a morte animab⁹ eoz, & iumenta eoz in morte coelufit. Et rursus Qui percussit primogenita Aegypti, ab hoie vsq; ad pecus. Iam ergo secundam literam tertia pars hoim .i. genus Cha, vnus ex tribus filijs Noe, secundo pculsa est: Historicas naq; pcul- siones ostendere magis intendimus. L Et terti⁹ angelus tuba cecinit: Et cecidit de caelo stel- la magna ardens tanquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aqua- rum, & nomen stellae dicitur abfynthium. Et facta est tertia pars aquae abfynthium, & multi ho- mines mortui sunt de aquis, quia amarae factae sunt. Fluminum quoq; nomine gētes signi- ficant, vt illic: Eleuauerunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarū multarū, quod est dicere: Inimicae gentes eleuabunt tanquam fluctus quasdam commotiones suas, scilicet minas, vt bera, & caetera talia: & hoc facient a vocibus aquarum multarum, id est, ppter voces praedi- cantium euangeliū Christi, siue ppter clamoras accusationes multoz, cum populi tumul- tu dicentium nouae religionis cultores, suorumq; exterminatores aduenisse deorum. Por- to tertia pars gentium, sicut iam dictum est, genus erat Cham. Igitur tunc tertius ange⁹ tu- ba cecinit, quando post quadraginta annos ab exitu filiorum Israel de Aegypto, completae sunt iniquitates Amorraeorum, & caeterarum gentium siue regnorum Chanaan. Quod & patientia dei expectans, cum dixisset ad Abraham: Scito pnosens quod peregrinum futurū sit semen tuum, in terra non sua, & ca, ita subiunxit: Necdū completae sunt iniquitates Amor- raeorū vsq; ad praesens tempus. Itaq; canente tuba tertia .i. isto quoq; clamore ascendente ad deum, eo quod pseueranter peccādo iniquitates suas adimplessent, te impusq; esset vt iam terra illos euomere deberet: L cecidit, inquit, de caelo stella magna ardens tanquam facula. Stella ardens tanquam facula .i. ira dei magna de caelo cecidit super gētes illas: ira, inquam, dei nobis stella, illis tanq; facula. Nobis enim lucet ira dei, & ad cognitionem proficit eiusdē dei, quae illos tanquam facula consumpsit, ita vt furore suo arderent, & nullam miam quere- rent, neq; se victoribus traderent. Nam sic scriptū est: Non fuit ciuitas quin se traderet filijs Israel, pter Euam qui habitat in Gabaon. Omnes bellando cepit Iosue. Domini em sen- tentia fuerat, vt indurarent corda eoz, & pugnant contra Israel, & caderent, & non me- reren vllam clementiam, ac pirent, sicut pdixerat dñs Mose: L Et cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarū. .i. in illas gentes quae, sicut ia dictū est, de tertia erant parte hominum .i. de gēte Cham. Item ob aliam causam de tertia erāt parte hominum, videlicet quia impenitentes erant: nam tres partes ibi maxime distindae apparuerunt, iustorum .i. quod erant filij Israel ppter dei cultum, Penitentium, vt erat domus Raab meretricis, quae nuncios filiorum Israel suscepit, de qua & scriptum est: Raab vero meretricem & domū pa- tris eius atq; omnia quae habebat fecit Iosue viuere, & habitauerunt in medio Israel, vsq; in p̄sentem diem. Porro impenitentium pars ipsi erant, q; & magna die quae in Aegy- pto & deinceps facta fuerant, & que ipsi audierant, & inde, illa inq; elanguerunt omnes habi- tatores terrae: sed non, vt ipsa & domus eius, ad penitentiam conuersi sunt. L Et nomen, in- quit, stellae dicitur abfynthium. Abfynthiū Graecū nomen est herbae, quae gustu amarissima est, suavis odore, temperamentum corpori p̄stans, cuius contusa folia succo suo vomitū extor- quent, & auferendis doloribus vel contusionibus corporū vtilissima comprobatur. Huic re- cte comparat, eiusq; nomine nuncupatur ira illa vel sententia dei, quae super gentes illas ve-

Psalm. 77. & 104.

Exod. 7.

Exodi. 7. Exod. 9. Psalm. 77. & 104.

Psal. 92.

Act. 17.

Gene. 17.

Iosue. 11.

Iosue. 2. Iosue. 6. Iosue. 2.

nit, ita vt euomeret eos de terra, & quasi malis humoribus eiectis, reuelato peccore liberare tur. Sic em de illis ipse loquit: Oēs execrationes istas fecerunt accola terrae, qui fuerit ante vos, & polluerūt eam. Caute ergo, & ne vos euomat cum paria feceritis, sic euomuit gentē quae fuit ante vos. Recte ergo, vt dictum est, stella illa cadens .i. sententia dei super gentes il- las veniens, dicitur abfynthium, quae talem talemq; necessarium terrae illi fecit vomitum. L Et fa- cta est tertia pars aquarum abfynthium, & multi hoies mortui sunt, quae amarae factae sunt. L Facta est abfynthium .i. demonstrata est esse amarissima, nimiumq; perniciosa filijs Israel eo- rundem cohabitatio gentium, & multi ex eis mortui sunt de aquis .i. de gentibus illis, quia amarae factae sunt: videlicet sicut praedixerat deus ipse Israeli denuntians per Mosen: Caue ne vnquam cum habitatoribus terrae illius iungas amicitias, qui tibi finem in ruinā. Nō in eas pacium cum hoibus illarum regionum, ne cum fornicatae fuerint cum dñs suis, & adoraue- rint simulacra eorum, vocet te quispiam, vt comedas de immolatis, &c. Non enim audiet prohibentem dominum, sed liberat aquas amaras multi, & mortui sunt .i. commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruiuerunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. L Et quart⁹ angelus tuba cecinit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunae, & tertia pars stellarum, vt obscuraretur tertia pars eorum, diei non luceret pars tertia, & noctis similiter. L Eleuata est manus percutientis a tertia parte terrae, maris atq; fluminū, ad solem, lunam & stellas, & percussa est tertia pars eorum .i. a genere Cham tertia, vt ia se- pe dictum est, parte hoim siue gentium, terram amantium, semetipsos amaricatū, & sem- per in vitijs & peccis defluentium, ad ipm genus Sem, ad ipm semen Abraham, ad ipsam stir- pem Iacob. Nā sicut illi q; deū non quaerunt, q; caeli nō suspiciunt, ppter hoc ipsum terra- rum, mare sunt, flumina sunt, sic contra semen vel filij Abraham, sol sunt, luna sunt, stellae sunt. Sol videlicet propter Chm verum solem, semen vnum eidem Abraham repromissum: luna propterea, quia ecclesia sunt: stellae, propter diuinitatem, quae habuerunt singuli supni luminis gratiam. Quod prospiciens Mose: & estis, inquit, hodie sicut stellae caeli plurimi. Nouerit quippe & scripserat deum dixisse ad Abraham: Suspice caelum, & numera stellas, si potes: moxq; subiunxit, sic erit semen tuum. Amplius autem ad comprobandum q; sub noibus so- lis, lunae, ac stellae, gens illa siue patres & matres, singulq; filij gentis illius recte debeant in- telligi, illud testimoniū vel solum sufficit: Vidi, inq; Ioseph, quasi solem & lunā, & stellas vn- decim adorare me. Quod cum p̄ri suo reuulisset, qd, inq; ille, sibi vult: hoc somium qd vidi- stis: Num ego & mater tua & fratres tui adorabimus te super terram? Igitur quartus ange- lus tuba cecinit .i. murmuratio filiorum Israel in deserto praesente angelo q; praecedebat eos in columna nubis, nimium concitata, vsq; ad aures dñi peruenit. Vnde Mose: Accedite, inq; coram dño: Audiuisti em murmur vrm, diu tuba illa perfonuit, diu aures dei cantus ille ho- risonus moleste tetigit. Quapropter permotus ipse dicebat Mose: Vade descende, peccauit populus tuus quem eduxisti de terra Aegypti: Reverserunt cito de via qua ondisti eis. Deū tunc aures eiusdem dñi tuba illa molestissime tetigit, q; reuerfis exploratoribus & detrahē- ribus terrae quam inspexerant apud filios Israel, vociferans omnis turba fleuit, & murmura- ti sunt contra Mosen & Aaron cuncti filij Israel, dicentes: Vtinam mortui essemus in Aegy- pto, & non in hac vasta solitudine. Vtinam pereamus, & non introducat nos dñs in terram istam, ne cadamus gladio, & vxores & liberi nri ducantur captiui, &c. Tunc profecto per- cussa est tertia pars solis illius, lunae illius, stellarū illarū. Iurauit enim in ira sua, si introibāt in requiē meā. Viuo ego, inquit, oēs hoies qui viderunt maiestatem meā, & signa quae feci non videbunt terram pro qua iuravi patribus eoz. Ac deinceps: Viuo ego, ait dñs, sicut locuti estis audiēte me, sic facia vobis. In solitudine hac iacebunt corpora v̄ra, oēs qui murmurati estis a viginti annis & supra, & murmurastis contra me, nō intrabitis terrā super qua leua- ui manū meā, vt inhabitare vos facerē, pter Caleph filiū Iephone, & Iosue filiū Nun. Notū est ex sacris historijs, quōd despererint, quibus adhuc p causis dispenditi sint, ita vt alios ter- ra viuos absorberet, alios ignis egressus a dño interficeret, alios gladi⁹ cōcideret. Vita & sine suo palam fecerunt, quod & ipsi quoq; de tertia parte essent. Non quidem secundū car- nis progeniem de tertia parte generis humani erant .i. de genere Cham, sicut supra memo- rati Sodomitae, sicut Aegyptij, sicut Chanani, sed secundum imitationem de eadem parte erant, testante deo, cum tali Israeli per prophetam loquitur: Pater suus Amorraeus, & ma- ter tua Cethaea, Amorraeus quippe & Cethaeus fuere de genere Cham, & filij Chanaan. Er- go tertia pars isti fuerūt, vt putabat, solis, lunae, & stellarum .i. populi sanctorum, reuera autē tertia pars .i. ad tertiam partem pertinentes hominum siue gentium, partem Cham, partē Chanaan. Ita factū est, vt diei nō luceret haec pars tertia, & noctis similiter. Semen illud Abraham, siue gēs Israelitica, q; respectu sol & luna, eodē erat dies clara, & nox lucida. Dies cla- ra, videlicet p consanguineo sibi Chfo p̄ribus repromisso, sole aeterno, Nox lucida, p res- temporalū euctū bono, terraeq; Chanaan possessione p̄missa, & regno terreno multis mira-

Leui. 16. 59.

Exod. 23. 24. Deute. 7.

Deute. 1. Gene. 17.

Gene. 37.

Exod. 13. Exod. 16. Exod. 32. Nume. 14.

Psalm. 94. Nume. 14.

Nume. 16.

Ezechi. 14.

bilium dei signis illustrato. At illi infideles murmuratores, quicquid in superbia deo detraxerunt, & ob hoc ore dei dicti sunt multitudo pessima. Exempli gratia, cum dixit: Vsq̄ quo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Neq̄ in futura vita Ch̄sm̄ solem, neq̄ in præfenti vita temporale videre meruerunt patrum hereditatem. Itaq̄ diei similiter & noctis pars ista, quæ putabatur diei esse & noctis lucidæ, cum potius ad illam, vt iam dictū est, tertiam partē pertineret, in qua Chanaan reputatus est, non luxit, non clarificata est, sed t̄brofam post memoriam reliquit. L. Et vidi, & audiui vocem vnus volātis aquilæ per medium cœli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ, habitātibz in terra: de cæteris vocibus angelorum trium, q̄ erant tuba canituri. J. Aquila hæc volans & prænuntia, sacra scriptura est. Notandum quod præcedentes quatuor percussiones nulla aquila prænuntiauit, quia videlicet Sodomis, q̄ cœlesti igne vel sulphurea pluuia perendi, Pharaoni & Aegyptijs, q̄d in mari Rubro perituri, Amorrhæis quod completis iniquitatibus suis puniendi, & ad terra sua forēt eumendi, nulla scriptura, nulla lex scripta comminata est aut prædixit. Tantummodo per legem naturale iudicātū & damnati sunt. ¶ Similiter & murmuratores filij Israel, quoz̄ corpora prostrata sunt in deserto, eandem murmurationis & rebellionis suæ poenā quā passuri essent, scriptura prædicente, vel p̄ iudicium scripturæ non audierant: quippe qui & ante murmurare cœperunt, q̄ scriptura condita vel scripta esset lex, anteq̄ saltē priores tabulæ de cem præceptoz̄ digito dei scriptæ essent, quæ ipse facta sunt añ scriptam legem, væ illi populo incumbat. Verbi gr̄a, cum dixisset dñs pro reatu vituli quem fecit Aaron: Cerno q̄ populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Cumq̄ non dimitteretur stante Mose in confectione, i. in nimia mentis humilitate in conspectu eius, ait tandem: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Lex, in quo, nondum scripta aut certe recitata fuerat, & iccirco nec istud væ prænuntias scribit hic volans aquila. ¶ Tria væ quæ super sunt, sancta scriptura prænuntiauit. Primum videlicet quo filij Israel in eo passu sunt, quod peccantes dño traditi sunt in manus gentium, & dominati sunt eorum q̄ oedant eos, & tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eoz̄. Secundum q̄d pertulerunt in eo quod in captiuitatem ducti sunt, & quatuor regnorum, s. Babylonij, Persici, & Macedonici, atq̄ Romani fortitudinem imperiosam p̄pter peccata sua miserabiliter sustinuerūt, quorum quartum, s. Romanum imperium bestia terribilis atq̄ mirabilis & fortis nimis, & dentes ferros habens magnos, comedit eos atq̄ comminuit, & reliqua pedibus suis conculcauit. Tertium erat væ, vltimum iudicium, quando tam ipsi quibus scripta est lex, q̄ & omnes gentes condigna recipiant, quia videlicet quicquid sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicquid in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Hæc, inquam, tria priusq̄ fuerent, deus per suam scripturæ enuntiare voluit, & iccirco recte per volantem aquilam hic tertio pronuntiat væ, de cæteris vocibz trium angelorum q̄ erant tuba canituri. Et quibus vel qualibus væ? Habitātibz, inquit, in terra, i. eis quos omnino ne sursum aspiciant detrahit terra, detinet affectio terrena. ¶ Et recte sancta scriptura volanti aquilæ assimilatur, aquilæ, inquam, volanti p̄ medium cœlum, quia videlicet tota eius intentio sursum tendit, & terrena despicit, soli iustitiæ qui est Christus, claros & apertos oculos infingens, & p̄ publicum, vtpote irreprehensibilis & honesta tota cum libertate procedens. L. Et quintus angelus tuba cecinit, & vidi stellam de cœlo cecidisse in terrā, & data est illi clauis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi. J. & cætera vsq̄, væ vnū abijt. Hoc vnū væ magnum & prolixum, magna & multa breuiter & mirabiliter replicat, mala variæ seruitutis filioz̄ Abraham ludibria, quod, s. post mortem Iosue peccauerunt dño seruientes Balaim & Astaroth, & ob hoc tradidit eos in manus Chusanrathaim regis Mesopotamiæ, seruiueruntq̄ ei octo annis: q̄d itez̄ fecerunt malum in conspectu dñi, & ob hoc conforauit aduersus eos Eglon regē Moab, seruiueruntq̄ ei decem & octo annis: q̄d rursus addiderunt facere malum, & tradidit illos dñs in manus Iabin regis Chanaan, q̄ & vehementer oppressit eos per viginti annos: q̄d deinde fecerunt malum, & iccirco tradidit eos in manus Madian septem annis: q̄d iterum dimiserunt dñm, & non colebant eū, & iccirco iratus tradidit eos in manus Philistinim & filioz̄ Amon. Postq̄ ab illis lōgo duello cōtusi tandem per virtutē victoriosi regis Dauid ita sunt liberati, vt humiliaret Philistæos, & cæteras gentes in circuitu sicut scriptū est: Et tulit Dauid frenū tributi de manu Philistinoz̄, & percussit Moab, & c. eo p̄cessit iniquas ipsoz̄, vt scinderent decē tribz̄ a domo Dauid, & tēplo dñi, vitulos aut reos sibi fabricantes, primi hæretici, & vniuersæ exemplum hæreticæ peruersitatis. Nunc iā literæ ordinem p̄sequamur. L. Et quintus, inquit, angelus tuba cecinit, & vidi stellā de cœlo cecidisse in terram. J. Tunc p̄fecto ille quintus angelus tuba cecinit, q̄ impleta est veritas dei quæ dixerat Moysi: Ecce tu dormies cum patribus tuis, & populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in terra ad quā ingredietur vt habitet in ea. Ibi derelinquet me, & iratum faciet scedus quod pepigi cum eo. Item: Ego enī, inquit Moses, scio contentiōē tuā, & ceruicem

& ceruicē tuā durissimā. Adhuc viuente me & ingrediente vobiscū semper contentiose egis sis contra dñm, quanto magis cū mortuus fuero. Ac deinceps: Noui enim q̄ post mortem meā inique ageris, & declinabis cito a via quam p̄cepi vobis. Tunc, inquit, quintus angelus tuba cecinit, q̄ nuntiatum est omnia scienti deo, q̄ post deos alienos fornicaretur Israel. L. Et vidi, inquit, stellam de cœlo cecidisse in terram. J. Stella ista quæ de cœlo cecidit, diabolus ē, cui propheta dicit: Quis de cœlo cecidisti Lucifer, q̄ mane oriebaris. Et notandum q̄ huius modi stellam non dixit vidi cadere, sed vidi cecidisse. Iam dudum quippe ceciderat, & per terram repebat, q̄ hæc fieri cœperunt, quæ præfenti loco ista visio mystica replicat. Quī ille cecidit, nullus hominum erat qui videret, præter illum qui in Euangelio suo loquitur dicens: Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Qui enim hæc dicit homo Ch̄s, prius erat deus quā homo fieret, prius q̄ angelus ille, stella illa, siue Lucifer ille caderet, imo priusquam angelus aut creatura aliqua fieret. Bene ergo non ait vidi cadere, sed vidi cecidisse. L. Et data est ei clauis putei abyssi, & aperuit puteum abyssi. Et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ. J. Summam breuiter mystica significatione tangit causæ vel originis quæ idololatriæ vel omnis hæreticos initium fuerit. Nam data est illi clauis putei abyssi, i. p̄missa est potestas siue facultas angelo illi, q̄ in veritate non stetit, omnis mendaciæ fundamētum nullum habentis, nec em̄ alicui rei inmittitur existenti. ¶ Iccirco bene mendacium quod loquitur ex proprijs, & cuius pater est, puteus dī abyssi, videlicet infinitæ profunditatis: quia, sicut iam dictū est, rex existentiū fundamētum non habet nihilq̄ ei subest, loquit em̄ q̄d non est. Hæc talē puteū abyssi aperuit miseris loquens hoibus, & dicens, se deū esse, suadensq̄ sese in simulacris pro deo colendū. L. Et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ. J. Ascendit, inquit, videlicet etiam vsq̄ ad sapiētes seculi, quos obscurauit. De quibus & Ap̄ls dicit: Sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscurati est insipientes cor eoz̄. Dicētes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & c. Et tūc fumus eiusmodi sicut fumus dī fornacis magnæ, quia videlicet sicut fumus nō nisi ex subiacētē igne fit, sic nō nisi ex p̄cedente causa cupiditatis siue cupiditatis nascit cæcitas mētis, siue obscuratio cordis insipientis. L. Et obscuratus est sol & aer de fumo putei. J. Ad id peruentū est, p̄pter q̄d & casum stellæ, & aptionē p̄miserat putei abyssi fumatis. Sol namq̄ & aer ille, vt supra iā dictū est, erat Israel: sol propter patres vel patrū fidē, ex quibus Ch̄s sol iustitiæ secundū carnē: aer vero p̄pter scripturā exinde eiusdem fidei illuminationē. Hic post mortē Iosue ita obscuratus est, vt dimitteret dñm deū p̄m furoz̄, & sequerēt deos alienos, deosq̄ p̄p̄oz̄ q̄ in circuitu habitabāt. Suscitauit illis iudices do minus, q̄ liberarēt eos de vastantiū manibus. Sed nec illos audire voluerunt, fornicantes cū dñs alienis & adorantes eos. Sol ergo & aer de fumo putei obscuratū est. Quid deinde? L. Et de fumo exierūt locustæ in terrā. J. Locustæ de fumo exierūt, quia videlicet p̄pter fumū erorioris & stultitiæ qua obscurati sunt, hostes illis suscitati iudicio diuino emerferunt Mesopotamij, & Moabitæ, Chananæi, & Madianitæ, simulq̄ Amalechitæ, Philistinim, & filij Amō. Dicit enim de illis q̄dā loco scriptura sic: Ipsi em̄ & vniuersi greges eoz̄ veniebāt cū tabernaculis suis, & instar locustarū vniuersa cōplebant, innumera multitudo hoim̄ & camelorū, quicquid tetigerant deuastantes. ¶ Non vtiq̄ vane aut sine pōdere instar locustarū dixit, sed quia reuera multitudines eiusmodi ad malū exultantes, leuitate animi & corporis, tanq̄ toridē locustas salientes intuet & irridet is, q̄ habitat in cœlis, puidens illis cito futurū: quod p̄ quem dāt sapientia eius dicit: Florebit amigdalu & impinguabit locusta. Quod idem est ac si dicitur: Qui nunc viridis & rectus incedit, & tanq̄ locusta saltit, canescet, et curuus vix incedere incipiet, habensq̄ crura tumentia, nequaq̄ vt nunc leuis et gesticulosus in saltum sese excutit et, locusta namq̄ impinguatur, dum transacta leui iuuentute, crura tumescūt, vt fieri solet senibus. Locustæ ergo exierūt, i. hostes Israeli propter peccata multiplicati sunt: L. Et data ē illis potestas sicut habent potestatem scorpiones terræ. J. Scorpio, vermis potius quā animal, aut serpens armatus aculeo, et ex eo Græce vocatur, quod cauda figat, et arcuato vulnere venena diffundat. Iccirco dixit, scorpiones terræ, quia scorpio vermis terrenus est, ore vel capite innoxio p̄blandiens, et tunc demum cauda cōuersa incautum feriens. Huiusmodi potestas locustis illis data est, vt videlicet cum filios Israel ad illecebras lege dei prohibitas per mulierum lenocinia puocassent, et transgressores factos auxilio dei nudassent, tunc demum aduersus eos armis confurgerent. Hoc primus Balach filius Sephor rex Moab facere didicit, p̄ Balaam ariolum dicentem sibi: Veruntamen p̄gens ad populum meum dabo consiliū quid populus tuus populo huic faciat. Illo namq̄ eius consilio factum est, vt fornicaret populum cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua. Vnde postmodum facta vltione, locustas Moses principibus ait: Cur sceminas referuastis? Nonne istæ sunt quæ deceperunt filios Israel ad suggestionē Balaam, et p̄uicari vos fecerunt in domino, sup̄ p̄tō Phegor, vnde et percussus est populus? Hoc ergo primum p̄ Balaam facere didicerunt, scorpiones Madianitæ siue Moabitæ, et post hæc etiam gentes aliz̄. ¶ Sic enim scriptum est, post mortem

Ibidem

Eia, 14
Luc, 10

Iohan, 8.

Roma, 16

Iudic, 20

Iudic, 60

Ecc, 120

Nume, 24
Nume, 29
Nume, 31Iudic, 3
mortem

mortem Iosue. Itaq; filij Israel habitauerunt in medio Chananei, & Ethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Iebusæi, & duxerunt vxores filias eorū, ipsiq; filias suas eorū filij tradiderunt, & seruerunt dñs eorū. In hoc factio nimis scorpiones quasi blandū caput porrexerunt, sed continuo cauda percusserunt. Consequenter enim victores quasi blandū caput porrexerunt, sed vehementer illos affixerunt. L. Et pceptum est illis ne læderent scēnū terræ, neq; omne viride neq; omnem arborem nisi tm̄ hoies, q non habent signum dei in frontibus suis. J. Per spicue ostendit, qā nō per p̄rietatem, sed per similitudinem locustas de fumo illo exisse dicit, dū qd locustarum est facere, hoc illis interdictum esse scribit. Locustarum namq; est lædere scēnū terræ, & omne viride, omnemq; arborem, quemadmodum inter plagas Aegypti scriptū est: Deuorata est igit herba terræ, & qcqd pomorum in arboribus fuit, q grando dimiserat nihilq; omnino virens relictum est in lignis & herbis terræ in cuncta Aegypto. Istitis autem ne quid talium, sed tantum hoies læderent, quia videlicet & ipsi homines erant qui hic locustæ dicti sunt. Attamen futurum erat, vt hostes eiusdem ppli peccatis exigentibus, non solū hoies sed & scēnum & omne viride, & omnem arborem, imo vniuersam terram eorum læderent & ciuitates igni succenderent, sed nondum erat tempus. Postmodum vbi tuba cecinit sextus angelus, hoc factum esse memorabimus. Nam vbi quintus iste angelus tuba cecinit, ita plaga temperata est, vt læderentur & in seruitutem redigerentur tantū hoies. Et qdē tunc temporis cum scēnū Israel, ait scripturaz: Ascendebat Madiā, & Amalech, & ceteri Orientalium nationum instar locustarum vniuersa complentes, sicut erant in herbis cuncta vastabant, nihilq; omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oues, non boves, nō afinos: sed illa læsio cōparatione eius de q post hæc dicendū est, vbi Babylonia igne cuncta cremata sunt, nec læsio reputāda est. J. Quod tandē ait de hominib; q lædendi essent distinctionē faciens, q nō habent signū dei in frontibus suis, idem est ac si diceret, q deliquerunt legē dei sui, q a fide patris sui Abrahæ sunt alienati. Nam qd modo signū dei, signū crucis Iesu Chri pingimus Christiani in frōtibus nris, hoc fūo more secundum tempus face re fuerant iusti, vt videlicet in carne sua circuncisi, postes & superliminaria domorum suarū signarent sanguine agni. At illi hoc facere cōtemnebant, seruietes dñs alienis. Erant igitur homines non habentes signum dei in frontibus suis, nō habentes fidē in cordibus suis. L. Et datum est illis ne occiderent eos, sed vt cruciarentur mensibus quinque. J. Et hoc futurum erat vt occiderent siue caderent in ore gladii, sed nōdum tēpus erat, nōdū hoc datum est illis locustis. Sed quid? Vt cruciarent, inquit, mensibus quinque. Menses quinque quibus cruciati sunt, mutationes seruitutis fuerunt quinque, quibus hostibus suis sunt traditi & seruerunt illis, quas hoc ordine scriptura digessit. Primo tradidit eos dñs in manus Chusanrasathaim regis Mesopotamie, serueruntq; octo annis. Secundo confortauit aduersum eos Eglō regem Moab, & copulauit ei filios Amon, & Amalech, serueruntq; decē & octo annis. Tertio tradidit eos in manu Iabin regis Chanaan, qui & oppressit eos viginti annis. Quarto tradidit eos in manu Philistim, a quibus & varijs sunt afflictionibus contusi, donec ventum est ad Dauid, q & tulit, inquit scripta, de manu Philistinorū scēnum tributū. Quæ deinde Israel mala propter peccata sua tulit, a tempore Babyloniae captiuitatis, ad cantum pertinet tubæ sexti angeli. Quinq; ergo mensibus cruciati sunt, quia quinque in seruitutē traditi sunt. Quare autem mensium potius quam annorum nomine vel numero illa seruitutis tempora designantur? videlicet quia in mensibus secundum lunam, quos solos Hebræi, de quibus sermo est, no uerunt vel computant, mutabilitas cremanti, vel decrementi est, q & stultorū mutabilitatem significat, dicente scriptura, stultus vt luna mutatur. J. An non illi vt luna mutabantur, vt merito stultitiae arguerent. Sic enim de illis scriptum est: Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorū reflectebat mīa, & audiuit afflictiorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium, postquam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multa maiora faciebant q patres eorum, sequentes deos alienos, & seruietes eis, & adorantes eos. Quod ergo dictū est sed vt cruciarent mensibus quinque, idem est ac si diceret, sed vt quinque in stultitiam mutati, in seruitutem redigerentur per vices quinque. L. Et cruciatus eorum vt cruciatus scorpionū cum percussit hominem. J. Hoc idem est quod supra dixit, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ. Nam sicut scorpionus prius capite blandit, & post cauda feruens, mortifera venena diffundit, sic illi prius ad illecebras sacrificiorū, & ad connubia pocabant eos filiarum suarum, vt deus offenderet, & tunc demum aduersus inermes, & quasi nudos armati confurgebant, cum auxilio deesset deus, quo veluti armis & scuto ptegebantur. Sed iccirco de scorpionum & locustarū similitudine nunc repetit, quia plura est inde dicturus. L. Et in diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam. Et cupient mori, & fugiet mors ab ipsis. J. Hæc dicta recte accipias, tanquam supradictæ aquilæ volantis & dicentis, vā, vā, vā, de tribus angelis qui erant tuba canituri, quorū istud vā primum est. Tanquam

Exod. 10.

Iudic. 6.

Exod. 12.

Iudic. 3.
Iudic. 4.
Iudic. 6.
Iudic. 10.
2. Reg. 8.

Ecc. 27.
Iudic. 2.

Supra. 2.

Tanq; dicat: Vā istud tm̄ erit, vt quærant hoies mortem, & nō inueniant eā vt cupiant mori, & fugiat mors ab eis. i. vt mors illis vita charior sit, vt miserā longā cōpendio finire velint. Quare? videlicet iram talem, iam tunc ceperunt thesaurizare sibi, qn̄ frustra mortem optauerunt sibi, nulla existente causa, cum nihil noceret eis. Dixerunt enim: Vtinam mortui essemus in Aegypto, & nō in hac vasta solitudine. Vtinā peream; & nō introducat nos dñs in terram istam, & nō cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducant captiui. Tūc cupierunt mori, vt sonabat lingua p̄ nimio rancore & amaritudine impatientis animi fiet illis succrescentibus peccatis, vt pro re optent mori, & fugiet mors ab eis, p̄ceptum seruauitibus locustis, vt non occidant, sed crucient eos mensibus quinque. L. Et similitudines locustarū similes eqs paratis in prælium. J. Quid magis dissimile secundū rem vel naturā, q equi & locustæ? Quid tam impar & inæquale? Ergo aut locustæ in equorum magnitudinem creuerunt, aut qd mirabilius est, isti homines ita minuti sunt, vt locustæ cōparatiōe ipsorū, magnitudinem habere viderentur equorū. Nimirum hoc quod posterius dixi factum esse constat iudicio dei, non decremento vel diminutione corporū, sed defectu aiarum. Qui enim p̄ vita contēptibili locustæ erant in oculis dñi, locustæ vt erāt permanserunt, s. lasciuientes Chanæorum ppli, qui aut hoies esse debuerāt imminuti sunt merito, & quodāmodo locustæ locustarū effectū timentes eos, qbus debuerāt esse timori. Reddebat enim illis vicē iustus iudex, quia videlicet filij erant p̄m detractorū & murmuratorū, eorū peccata sequentes q detraxerant eidem terræ dicentes: Ppls quem aspeximus procerē staturæ est. Ibi vidimus mōstra quædam filiorū Enach de gñe gygantum, quibus comparati, quasi locustæ videbamur. Ergo quasi prosecutione, tūc illis dixit deus: Sicut locuti estis audietē me, sic faciā vobis, in solitudine hac iacebit cadauera vestra, tali nihilominus posteris eorum hæc aquila volans & vā pronuntians pene loquitur & dicit: Sicut locuti estis sic fiet vobis. Locustæ illæ cōparatione vestri, similes erunt equis, vos comparati illis locustæ videbimini. Item: Sicut locuti estis, vtinā mortui essemus, vtinā pereamus, sic fiet vobis. Quæretis mortē, & non inuenietis: cupietis mori, & mors fugiet a vobis. Sed nec illud vacat, qd cum dixisset, similes eqs addidit, paratis in plium. Videlicet magnā exprimit illarū cōsidentia locustarū, magnā vim animorū hostiliū, vt vltro veniant ad plū, & eos armis quæ rant quos prius fugerunt. Quod euenisse patenter historia referunt. L. Et super capita eorū tanq; coronæ similes auro. J. Reges vel principes gentiū illarū, q per capita recte intelliguntur, tanq; coronati, & nō vere coronati victorij fuerunt, quia videlicet non sua virtute illi vicerunt, sed pro p̄cis suis homines victi sunt. J. Ipsæ q; coronæ non veraciter aureæ, sed similes auro dicuntur, quia nimis salum erat quicquid de victoria tanq; sapientes & fortes gloriantur. Non enim virtutis eorū aurum erat qd præualebat, sed diuinæ dispensationis examen, quo Israel exercebat ad suimet experientiam. Nam & hoc p̄monstrat scriptura: Hæ sunt gentes quas dñs dereliquit, vt erudiret in eis Israel, & oēs qui nouerāt bella Chanæorū, & postea disceret filij eorū certare cū hostibus, & habere consuetudinē præliadi. L. Et facies eorū sicut facies hominum. Et habebant capillos sicut capillos mulierū, & dentes eorū sicut leonum erant, & habebant loricas sicut loricas ferreas. J. Cūctā hæc in diminutionē filiorū Israel accipi possunt, quædam quasi magnitudines illarum efferēdo locustarum, vt sicut iam dictum est, ipsi potius comparati illis, quasi locustæ viderent. Distincte tamen in facie humana simulatio rationis, in capillis mulierū fluxi & effeminati mores, in dentibus leonum, qui & lianare & naturalem solent asferre putorem, mentis ferocitas, in loriciis ferreis, omnis armatura bellica recte intelligit, q tanta illis erat, vt falcatis quoq; curribus abundaret. Nā & hoc de rege Chanaan scriptum est, quia nongentos habebat falcatos currus, & per viginti annos vehementer oppressit eos. L. Et vox alarū eorū, sicut vox equorū currentium in bellū. J. Vox alarū, exalatio est superbia locustarum talis, quam & audiuius vocem. Exempli grā, in primo lib. Regum sibimet ipsis dicentiū: Confortamini & estote viri Philistim, ne seruiati Hebræis, sicut illi seruiert vobis, confortamini & bellate. Nempe hoc dicere, confortamini & bellate, vox erat quasi currentiū equorū multorū currentiū in bellum. L. Et habebat caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum. Potestas eorum nocere hominibus mensibus quinque. J. Hoc iam tertio locustæ illæ, s. hostis Israel scorpionibus similes demonstrati sunt. i. in facie velut innocui, sed in posterioribus venena seruati. Cur hoc? Videlicet quæ tertio leguntur filij Israel decepti fuisse per gentium illarum mulieres, quatenus offenso deo in conspectu hostium caderent, velut arma sua non habētes. Primo vhi scriptum est, quod supra meminimus, qā vocauerunt eos filij Moab ad sacrificia sua. Et fornicat; est, inq; scriptura, ppli cum filiabus Moab, & adorauerunt deos earū, initiatusq; est Israel Beelphegor. Secundo vbi post mortem Iosue scriptum est: Itaq; filij Israel habitauerunt in medio Chananei, & Ethæi, & Amorrhæi, & Euzæi, & Iebusæi, & duxerunt vxores filias eorum, &c. Tertio vbi de Salomone scriptū est, quia amauit mulieres alienigenas multas, filiā quoq;

Nume. 14.

Nume. 15.
Nume. 16.

Iudic. 3.

Iudic. 4.

1. Reg. 11.

Nume. 27.

Iudic. 3.
3. Reg. 11.

quoq; Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, Idumæas & Sydonias, & Cethæas, & de
 prauatum est per mulieres cor eius, & iratus est dñs. Et primo quidem grauis fuit ira dñi di
 centis: Tolle cunctos principes ppli, & suspende eos contra solem in patibulis & occidat, in
 quit vnusquisq; proximos suos q; iniati sunt Beelphegor. Secundo autem grauior, quia tra
 didit eos in manus gentium, & dñati sunt eorum qui oderūt eos. Tertio vero grauissima, q̄
 scissa est gens vna, & vnum regnum in duo regna, & ipsa schismata irreparabilia sunt, hosti
 bus postmodum data. Venit enim rex Assyrioz; & trāstulit Israel in Assyrios, collocauitq;
 eos in Hala & in Habor fluuios Gozam, in ciuitatibus Medorum. Verum illa trāslatio Isra
 el in Assyrios, sicut & traductio Iudæ in Babylonem, ad cantum pertinet tubæ sexti angeli,
 de q; postmodum dicendum est. Sequitur ergo repetens qd iam dixerat: L Potestas eorum no
 cere hoibus mensibus quinq;. J. i. seruituti eos subicere per vices quinq;. L Et habebant su
 per se regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autē Apollion, & Latine
 habet nomen Exterminans. J Angelus iste abyssi, manifeste contrarius est angelo mag
 ni consilij, rex contrarius regi, rex filiorum superbiæ aduersus vel oppositus regi filioz; sa
 piētia. Nam & scriptura nois huius, & scriptura nois illius Hebraice, Græce, & Latine de
 posita, illum malum, istum bonum gentibus omnibus agnoscendum p̄dicat: Hebraice nan
 que Græce & Latine scimus scriptum, Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Ille Hebraice Iesus
 Græce Soter, Latine Saluator. Hic autem, vt nunc in præfenti habemus, Hebraice Abad
 don, Græce Apollion, Latine Exterminator. Agnoscendum, inquam, erat iste Extermina
 tor illis, qbus agnitus ille Saluator, vt dum scitur quàm nouus sit iste Exterminator, melius
 sciatur q; vere, q; recte is, qui ab isto saluat, vocetur saluator. ¶ Porro nomen Exterminato
 ris prius autoritas diuina in veteri scriptura pene expressit, cum dicit: Transibit enim domi
 nus percutions Aegyptios: cumq; viderit sanguinem in supliminari, & in vtroq; poste, trā
 scendet ostium, & non finet percussorem ingredi domos vestras & lædere. Vnus idēq; ang
 elus rex abyssi, Exterminator siue percussor, & illic non nisi in domibus q; sanguinem non
 habebant in superliminari & vtroq; poste, permissus est quenquam lædere, & hic p̄ceptum
 habet cum suis locustis, non nisi tantum homines qui non habent signum dei in frōtibus sui
 is, cruciare. L Væ vnum abijt, & ecce veniunt adhuc duo væ. Et sextus angelus tuba cecinit
 & audiui vocem vnā ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos dei, dicentē sexto an
 gelo, q; habebat tubam: Solue quatuor angulos q; alligati sunt in flumine magno Euftrate. J Sex
 tus angelus tuba diu cecinerat, qñ super Hierusalem & Iudam dñs hæc locutus est: Ecce ego
 adduco mala super locum istum, & super habitatores eius, cunctaq; maledicta q; scripta sunt
 in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt dñs
 alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. I Circuo sil
 labit furor me⁹ super locum istum, & non exstinguetur. Quid enim iniquitatis, quid clamo
 ris de gente illa, de regibus, principibus & sacerdotibus gentis illius, vnde iudicium & iusti
 tiam expectauerat dominus, non audierat? Propheas eius occiderant, altaria eius suffode
 rant, & sanguine innocentium impleuerant Hierusalem vsq; ad os. Sculptile quoq; & cōsta
 tile signum posuerant in domo domini. De qua locut⁹ est dominus ad Dauid & ad Salomo
 nem filium eius, dicens: In domo hac & in Hierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Isra
 el, ponam nomen meum in sempiternum. Nimirū propter peccata eiusmodi adduxit super
 eos dominus regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij.
 Non est misertus adolescentis, & virginis & senis, nec decrepiti quidem, sed omnes tradidit
 manibus eius, & incenderunt hostes domum domini, destruxerūt murum Hierusalem, vni
 uersas turres combusserunt & qcqd pretiosum fuerat demoliti sunt. Si quis euaserat gladiū,
 ductus in Babylonem seruiuit regi, & filijs eius. Post hoc secundum sustinuerunt, licet miti
 us sibi regnum Perfarum, deinde iugum tertij regni Græcorū, propter perseuerantiū mul
 titudinem peccatorum. Sub quarto tandem regno Romanorū impleuerunt mensuram pa
 trum suorū, occidendo Christum dei filium, vt veniret super eos, vel super generationem
 illam omnis sanguis iustus qui effusus est super terram. Ait ergo: L Et audiui vocem vnā
 ex cornibus altaris aurei, quod est ante oculos domini dicentem sexto angelo qui habebat
 tubam: Solue quatuor angulos qui alligati sunt in flumine magno Euftrate. J Vox ista quā
 audiuit, quatuor angelos soluere iubentis, permissio iudicij q; fuit malum, id est, afflictio
 nem hominibus propter peccata ipsorum iuste creantis & adducens, quem admodum in
 Esaia dicit: Ego dominus faciens pacem & creans malum. ¶ Porro altare hoc aureum, ism
 est de q; supra habemus, quia venit angelus & stetit ante altare, habens thuribulum aureum
 in manu sua, &c. Et hoc altare iam superi⁹ fidem Christi fuisse diximus, fundatam in sancto
 rum patrum cordibus, ex quo primum ad Abraham deus locutus est, in femine tuo, in qui
 nis, benedicentur oēs gentes. ¶ Quid igitur sunt cornua altaris, nisi patriarchæ & prophete
 regesq; & duces siue iudices illius ppli, principes eiusdem fidei, quam & cecinerunt scriptis,
 præsi-

præsignauerunt factis mysticis: Et quidē vnū est cornu maximum huius altaris, de quo
 Psalmista: Cōstitui te, inquit, diē solennē in condensis vsq; ad cornu altaris, id est, vacate
 à seruilibus operibus peccati, in multiplicitate virtutū intenti, vsq; ad cognitionē diuinita
 tis Christi, sed nihilominus sic multa sunt cornua altaris, sicut multi participes eiusdē Chri
 sti, de qbus & alibi Psalmista dicit: Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ p̄ cōfortibus tuis,
 ¶ Quomō ex huiusmodi cornibus altaris audita est vox dicentis, solue quatuor angelos?
 Prophetico modo, cōcessiuo modo: Nam & p̄cipientes prædixerunt, & consentientes di
 uinæ iustitiæ cōcesserunt, quate nus quatuor regna quæ cōsurgere haberēt, de terra solue
 rentur, id est, nullis obstaculis sanctoz; angelorum, & præcipue Michalis principis cohi
 berentur, quin populum Iudæoz; cuius erat princeps, captiuarent, occiderent, in seruitu
 tem redigerēt, & in omnes gentes dispergerent. Exempli gratia: Hieremias in semetipso
 cōsiderans peccata populi prophetas persequētis, & multos ex eis interficientis, ipsumq;
 Christū inter se dicit: Et tu, inquit, domine exercitūū probator iusti, qui vides renes eoz;
 videam quæso vltionē tuā ex eis, tibi enim reuelauī causam meam, Daniel eadē quatuor
 regna sub imaginibus quatuor bestiaz; p̄uidēs sic exprimit: Prima quasi læna, hæc est re
 gnum Babylonioz; sequens similis vrsō, hæc est regnū Persaz; & Medoz;. Tertia quasi
 pardus, hæc est regnum Græcoz;. Quarta sine noie, terribilis atq; mirabilis, fortis nimis,
 hæc est regnū Romanoz;. ¶ Pleriq; scriptores Persaz; & Medoz; regnū p̄tercentes, siue
 cū regno Babylonioz; pro vno cōputant, Africanū, cuius caput Carthago extitit, tertio
 loco ponūt. Principio, inquit, fuit Babylonū, deinde Macedonicū, post etiā Africanū,
 atq; in fine Romanū, qd vsq; nūc manet. Ita fuerit inestabili ordinatione p̄ quatuor mun
 di cardines, quatuor regnoz; principatus disti in tris gradibus emittēs, vt Babylonū re
 gnū ab oriente, Romanū ab occidentē, à meridie Carthaginē, à septentrione Macedoni
 cū, Voz; huiusmodi cōputatō ad sacrā scripturā nō pertinuit, in tali negotio, cū de regnis
 ageret vel agere deberet, tantū his q; gentē Hebræoz; propter peccata sibi permissam di
 uersis tēporibus affligerēt. ¶ Nā quod in Daniele de bestia, quæ similis erat vrsō, in
 te stetit, & sic dicebāt ei, surge comede carnes plurimas, notū est q; regnū Persaz; & Me
 dorū significauerit. Quodq; dicitur in parte vna stetisse, idē est ac si dicatur, regnum illud
 aduersum Israel nihil crudele gessisse. Itē q; dicebāt ei, surge comede carnes plurimas, il
 lud tēpus significat, quādo sub Afluero ad suggestionē Amā Agagitæ, vna die oēs Iudæi
 iusti sunt trucidari. Et pulchre nō ait deorabit eos, sed sic dicebāt ei, vt conatus tantū fue
 rit, & nequā rei sit exitus cōsecutus. ¶ Vt autē pro regnis angeli scriberētur, dicēdo, solue
 quatuor angelos, illa causa est, q; angelis regna credita sunt, & in eodē propheta princi
 pes regnoz; scribunt. Ait enim Danieli angelus, qui venerat propter sermones eius. Prin
 cepts autē regni Persaz; restitit mihi viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de prin
 cipibus primus venit in adiutoriū meū, & ego remansi ibi iuxta regem Perfarum. Restitit
 enim princeps, id est, angelus Persaz; faciēs pro credita sibi provincia, ne captiuoz; omnis
 populus dimitteretur. Resistente autem Persaz; angelo, venit mihi, inquit, in adiutorium
 is, qui præest populo Israel, videlicet princeps siue archangelus Michael. Postmodū di
 cit: Et nunc reuere affligerit, vt præter aduersum principē Persaz;. ¶ Cum ergo egre deret, appa
 ruit princeps Græcoz; veniens. Apparuit, id est, ingressus est in conspectū dei, scilicet vt
 accusaret Persaz; principem atq; Medorum, vt in loco eorum regnum Macedonū suc
 cederet. Et reuera mira sacramēta dei, laxato em de captiuitate populo Iudæorum, Perfa
 rum regnū atq; Medoz; interfecto Dario subuertit Alexander rex Macedonum, & prin
 ceps Græcoz; vicit principem Persaz;. ¶ Igitur quod ait angelo, qui habebat thuribulū,
 solue quatuor angelos q; alligati sunt, idē est ac si dicat, omnia cornua altaris, id est, sancti
 patres, sancti principes vel prophete illius gentis quondā deum verū secundū fidem pa
 ternā colētes. Ne restitas quatuor regnis, ne offeras incēsa orationū cōtra illa pro Iudæis
 ne impediās orādo quā veniant & p̄ualeant contra eos, & adducant captiuos. ¶ Alligati
 fuisse dicunt in flumine magno Euftrate, i. hæctenus non permissi terminos Israel introire
 Nā flumen Eufrates, recte ponitur pro cunctis terminis Israel, idcirco videlicet, q; secu
 dū autoritatē scripturæ, hic fluuius vnus de terminis illius est. Sic em ad eos à dño dictū
 est: A deserto & Libano vsq; ad flumen magnū Eufraten, erit terminus vester. Quādo er
 go primū transferūt Assyrii siue Chaldæi flumen magnū Eufraten, & ab ipsis trāductus
 est in captiuitatē populus Israel siue Iuda, tunc angeli isti soluebant, ne alligati tenerētur
 in illo magno flumine Euftrate. ¶ Loquente tunc tēporis dño ad Hieremiam: Vade & possi
 de tibi lumbare siue cinctoriū lineū, & pones illud sup lumbos tuos. Ac deinceps: Tolle,
 inquit, lumbare siue cinctoriū qd possidisti, qd est circa lumbos tuos, & surgens vade ad
 Eufraten, & abcōde illud in foramine petrz. Et abijt Hieremias, & fecit sic. Et post dies
 plurimos dixit itez; dñs: Surge, vade ad Eufraten, & tolle inde lumbare quod p̄cepi tibi,
 H vt ab

Psalm. 117.
 Psal. 44
 Hier. 11.
 Danic. 7
 Aliqui regnū Africanū pro tertio ponūt.
 Danic. 7, Hester. 3
 Danic. 10
 Iosue. 1.
 Hier. 13

vt absconderes ibi. Et abi, inquit, ad Eufraten & fodi, & tui lūbare de loco, vbi absconderam illud, & ecce cōputruerit, ita vt nullo vsui aptū esset. Et factū est verbū dñi ad me dicens: Sic cōputrescere faciā superbā Iuda, & superbiam Hierusalē multā, & populū istū pessimū, qui nolūt audire verba mea. Sicut em̄ adhæret lumbare ad lumbos viri, sic adglutinaui mihi omnē domū Iſrael, & omnē domū Iuda, &c. ¶ Deniq; lumbare siue cinctoriū, quod dei renibus iungebat, populus Iſrael erat, qui in lini similitudinē assumptus de terra, & illotus, nec mollitudinē habuit, nec candorē, & tamen pillius misericordiā adhig sit deo. Cūq; peccasset (rationale quippe est huiuscemodi linū atq; lūbare) ductus est trās Eufraten, & in Assyrios, & ibi absconditus est, hoc est in multitudine magnā, & innume rabilīū gentiū quodāmodo absorptus & nihil reputatus. Post longū autē tēpus ipse propheta in typū dei populū liberat de captiuitate, qui nihilominus & post reditū præcepta dei nō fecit, sed secutus deos alienos, ad extremū & manus in dei filiū misit, & sic æterna perditione cōturbat, quō lumbare illud cōputruit & nulli erat aptum vsui. Hæc idcirco de propheta p̄senti loco sumpta sint, vt nō dubium vel ignotū sit quomodo vel in quo ange li illi in flumine magno Eufrate alligati fuerint. Videlicet q̄ diu lumbare illud dei renibus adhæsit, eodē lūbari siue cinctorio tenebatur astrictū: quādo autē iubente dño Hieremias illud in Eufrate abscondit, illi sunt soluti, q̄d est dicere: Quādiu populus Iſrael siue Iuda legē dei sui custodiuit, regna illa non lacerauerunt eos, neq; captiuauerūt eos Assyrii siue Chaldæi: qñ autē deos alienos coluerunt & seruiērūt Baal, imo & prophatas occiderūt, illi permittēte deo, transferūt Eufraten, & traduxerūt eos in captiuitatē. ¶ Quis em̄ sapiens, absq; dei ordinatiōe putet illud accidisse, siue ab alio q̄ a deo angelos eiusmodi solutos fu isse? Deniq; omnē potestātē a deo esse, omnēq; ordinatiōē, & qui nō legerūt sentiant, & qui legerūt agnosūt. Quod si potestates a deo sunt, testāte q̄q; Apostolo cū dicit, non est em̄ potestas nisi a deo, quanto magis regna a quibus reliquæ potestates progrediunt? Si autē regna diuersa, quāto magis regnū aliquid maximū, cui reliquorū regnorum potestas vniuersa subijcitur, qualia nimirū ista fuere, vnūquodq; suo tēpore. Sequitur ergo. L. Et soluti sunt quatuor angeli, qui parati sunt in horā, & diem, & mēsem, & annū, vt occiderēt tērtiam partē hominū. ¶ Quis dinumerare possit occisiones siue strages hominū, quas regna illa per totū mundū surgēdo & cadendo fecerūt. Quare autē hoc fieri est permittam, nisi propter peccata hominū: Peccatores em̄ & impij erāt, omnesq; in maligno positi, ad nihil aliud nisi occidi vel occidere parati & intenti. Recte ergo dicunt tertia pars hominū, id est, omnes reprobi, qualis fuit Cham tertius post diluuiū pater hominū. ¶ Sed ad ea magis respiciendū est quæ ad præsens pertinet negotium, videlicet quæ in gentem Iudæorū mala fecerunt, sicut iudice, propter peccata ipsorū. Qui parati sunt, inquit, in horā, & diē, & mēsem, & annū. Cum hac distinctione quadripartita rememorandū est id, quod supra dixit in cantu tubæ quinti angeli. Et dictū est illis, inq; ne occiderēt eos, sed vt cruciarent mensibus quinq;. Cruciatu illos mensum quinq; monstrauimus fuisse seruitutes quinq; quibus seruiērūt: Primo videlicet regi Mesopotamiæ, secūdo regi Moab, tertio Chanaan, quarto Madian, quinto Philistiim. Hoc ergo rememorātes, sicut p̄ mēses seruitutes illas, sic per horā, & diē, & mēsem, & annū, captiuitates siue seruitutes intelligimus quas perpeffi sunt, sub istorū dominatione regnorū, ita distantes diuturnitate vel quāitate temporum, sicut palām est diuersa esse quantitatū horarū, & diem, & mēsem, & annum. ¶ Videlicet p̄ horā illos intelligimus septuaginta annos q̄ a transmigratione Babylonis vsq; ad annū primū Darij filij Aſueri de femine Medorum computantur, qui subuertit regnum Chaldæorū. ¶ Per diem ducentos & triginta annos regni Perfarum, scilicet vsq; ad initium regni Macedonū. ¶ Per mēsem trecentos annos regni Macedonū, videlicet, vsq; ad imperiū Romanorū. ¶ Per annum Romani imperij diuturnitatem, sub quo Iudæi nō vtiq; captiui, sicut prius, sed miserabiliter cōminuti atq; conculcati, & q̄ moribus sup fuerūt, venditi in oēs gentes dispersi sunt, & quasi toto anno, id est, vsq; ad finē seculi sic dispersi permānebūt. ¶ Quomodo vel ad qd tali hora, tali die, tali mēse, & tali anno parati fuerūt: videlicet ad rapiendā permissionē siue opportunitatē male agēdi, sicut serui ne quā parati steterūt, & sicut flagella dei in malū suum pro huiusmodi apparatu seruorū: ma lorū dñs deus Assur virgā & furoris sui baculū, ipsūq; Nabuchodonosor, qui ad captiuandū Iudæos primus affuit, primusq; seruiuit, vocat serui suum: Vx, inquit, Assur: Virga furoris mei & baculus ipse est, in manu eius indignatio mea. Itē: Ecce ego mittā & affu mam omnes cognationes aquilonis ait dñs, & Nabuchodonosor regē Babylonis seruum meū, & adducā eos sup terrā istā & super habitatores eius. ¶ Quid mercede dis pro hoc seruitio acceperit, postmodū claret dicēte ipso cui seruierat deo: Cūq; impleti fuerint anni septuaginta, visitabo super regē Babylonis, & super gentē illā, dicit dñs iniquitatē eorū, & cætera. De cæteris quoq; regnis idem sentiendū, quia singula post concessā mali seruitiij tēpo-

Lumbare illud, erant filij Iſrael.

3. Reg. 19

Roma. 15

4. Iohan. 5

Per horam diē, mēsem & annū, de signantur quatuor captiuitates Iudæorū

Eſai. 10 Hier. 29 Ibidem,

tēpora, mala sibi p̄mia receperūt. ¶ Notandū & hic, quā Iudæos reputat in genere Cham qui vel cuius genus, vt s̄pe dictū est, post diluuiū legitur esse tertia pars hominum, quia non nisi tres filij Noe fuerunt, qui cū illo arcā egressi sunt. Quomodo Iudæos in illo reputat, videlicet dicendo, vt occiderēt tērtiam partē hominū, Et recte: Nam sub eodē tempore, quo sic occidi & captiuari merebātur, propheta quasi rationē reddēs, cur ita futurū esset, hoc genti illi improperebat: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Et cui dubium, quā Cethæus & Amorrhæus nō de Sem, sed de femine Cham pullulauerūt? Sequitur L. Et numerus equestris exercitus vicies milies dena milia audiui numerorū eorū. ¶ Nō ab re numerus equestris exercitus scribitur, quā videlicet in equis & equitibus superbia regnorū illoꝝ plurimū gloriabatur. Vnde contra Ezechiam clamante Rabface, rex magnus rex Assyriorū dicit nimirū gloriabundus: Sed nunc trade te domino meo regi Assyriorū, & dabo tibi duo milia equorū, nec poteris ex te præbere ascensores eorū. ¶ Porro quod dicit, vicies milies dena milia, idē est ac si diceret, e conuerso decies milies viginti milia, q̄ sunt ducenties mille milia. Idem, inquit, est in quāitate, sed nō in mysterij ratione. Omnino aliud intelligere licet, per hoc q̄d sic dixit, vicies milies dena milia, q̄ si dixisset, decies milies viginti milia. ¶ Vt clarius atq; intelligibilis fiat q̄d nunc dicere cupimus, prius de natura multiplicatis numerorū pauca dicamus. Vnitas, id est, character, qui, sicut Abacistæ melius norunt, in primo limite, qui & singularis dicit, vnū significat, transpositus vltra in quintū limitē decē milia designat. Item binarius, id est, character, qui in iā dicto singulari limite duos significat, translatus ad eundē, id est, quintū limitē, qui decenus millenus dicit, viginti milia designat. Sunt itaq; in vno eodēq; deceno limite, & vnitas multiplicata, & binarius multiplicator, vnitas videlicet decies millena, & binarius nihilominus vicies millenus. ¶ Nō nihil mysterij in hoc subesse arbitramur, q̄d in ista quāitate equestris exercitus, in vno eodēq; limite cubat vnitas & binarius, & q̄ nō vnitas binariū multiplicat secundū hunc modū vt diceret, & decies milies viginti milia audiui numerorū eorū, sed eōtra binarius vnitatē, dicēdo: & vicies milies dena milia audiui numerorū eorū. Quid em̄ vnitas decena millena, nisi gentē Hebræam vnus dei cultricē significat. Quid porro binarius decenus millenus (qui inter dū infamis est) in scriptura sacra, vt illic, de immūdis vero bina & bina ingredientur in arcā: ¶ Igitur vnitas in eodē limite cum binario cubat, quia videlicet gens Iſraelitica, q̄ vnus est populus esse debuerat, in terra gentiū immundarū & abominabilia facientū collocata est. Illic profecto nō gens Iſraelitica gentes immūdas & idololatræ mundā vitam vnusq; dei cultū conuertit, sed e contra gentes immūdæ & idololatræ, gentē illā ad immūda & abominabilia peruerterunt. ¶ Nam hoc est quod Esdras & Neemias, cæteriq; qui cū eis erant, timentes dominū, seueri de Babylone deplorant, dicentes: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerūt vsq; ad cælū. Et post aliqua: Et post oia quæ venerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro maximo, quā tu deus noster liberaſti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutē sicut est hodie, vt nō cōuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neq; matrimonia iungeremus cū populis abominationū istarū, & cætera. ¶ Amplius autem cū sub regno Græcorū essent, non ipsi Græcos ad veri & vnus dei cultū conuerterunt, sed e contra Græci illos in leges deo vero aduersas peruerterunt. Nā hoc est quod in libro Machabæorū: Mattathias cum filijs suis scissis vestibus plangit, dicens: Vx mihi, vt quid natus sum videre contritionē populi mei, & cōtritionē ciuitatis sanctæ, & sedere illic, cū datur in manibus inimicorum? Sancta in manus extraneorū facta sunt, templum eius sicut homo ignobilis, &c. Multi enim ex Iſrael consenserant relinquere legē dei, & sacrificabant idolis. ¶ Itaq; recte non vnitas binariū, sed binarius vnitas tem multiplicat, & quod inde excreſcit, itē binarius est, sunt em̄ ducenties mille milia. Si quidē per binarium multiplicata vnitas binarius fit hoc modo, bis vnū, duos: & quia vnitas decies millena, & binarius decies millenus est, ipse binarius q̄ inde excreſcit, in quinto ab eo q̄ multiplicat limite ponitur, & sicut iam dictū est, ducenties mille milia sunt, ibiq; binarius tam multiplex immūda Iſraelis & gentiū permixtionē significat. Sequitur. L. Et vidi equos in visione, & q̄ sedebāt super eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorū erāt tanquā capita leonum, & de ore ipsorū procedit ignis, & fumus, & sulphur. Ab istis tribus plagis occisa est tertia pars hominū, de igne, & fumo & sulphure, qui procedebat ex ore ipsorū. ¶ Numerū quidem non definiendo, sed mysteriū eius significādo p̄scripserat dicens, & numerus equestris exercitus vicies milies dena milia audiui numerū eorū. ¶ Nunc demū & equorum & equitum subscribit dicendo, & ita vidi equos, & q̄ sedebāt super eos, Assyrii siue Chaldæi, Perſæ, & Macedones atq; Romani, cū fuerint vel sint natura hoies, equos ascendentes, & in equis gloriantes, nihilominus tamē pro quadā similitudinē dicunt & fuerunt equi, imo & asini, iuxta illud propheticū:

Quō Iudæi dicatur de gñe Cham Gene. 8.

Ezech. 160

Eſai. 36

Myster un numerorū

Gene. 7

1. Eſd. 9.

Ibidem,

Iudæi sub Græcis idololatræ. 1. Mach. 2

Ezech. 23

Quid desig-
nat tripli-
ces loricee.

Psal. 36

Cupiditas
quatuor re-
gnorum.

Iudith. 3

Esther. 3
1 Mach. 4
2 Mach. 7

Hor. in epi-
sto. 1. 1. 2
Verg. in
Buco.
Roma. 1

Danic. 7

Tres plagae
Psal. 101.
Gene. 3

Psal. 101.

Carnes afinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum. Quorum vel qualium equum fuerit isti equi vel qui sedebant super eos, nisi agitatores superbiorum atque luxuriosorum spiritus maligni isti sedebant super eos, isti agitabant eos, & cum saliret in curribus & in equis, currus & equi erant diaboli. Habentes, inquit, loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas. Spiritus namque maligni, quorum cordibus praesident, eorum sunt penis amicti, imo & quales efficiant eos quibus insident, tales in praesenti visione apparent. Quales autem efficiunt, nisi cupidus, superbus, libidinosus? Quid vero per ignem nisi cupiditas? Quid per hyacinthum, qui color caeli faciem imitari dicitur, nisi superbiam? Quid per sulphur foetidum, nisi libidinem, maximeque eam quae est contra naturam intelligimus? Tales nimirum regnorum illoque gentes fuerunt, cupiditate ardentes, superbia tumentes, libidine foetentes. Bene et ego postquam de equitibus dixit, eadem fere de equis subiunxit & de ore, inquit, ipsorum procedit ignis, & fumus, & sulphur. Solummodo hyacinthinae appositionem loricarum commutavit, pro illo colore superbiam significante ponens fumum, per quod nihilominus superbia significari solet, iuxta illud Psalmista: Inimici vero domini mox ut honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient. Igitur equitibus de quibus dixerat, habentes loricas igneas, & hyacinthinas & sulphureas, equos superares fuisse testatur, cum dicit, & de ore ipsorum procedit ignis, & fumus & sulphur. Similes enim sunt homines eiusmodi malignis spiritibus infessoribus atque habitatoribus suis, licet daemones in hoc minus habeant, ut non actu, sed tantum voluntate libidinosi sint, quippe qui sine carnis sunt. Et quis hoc ignoret, quod illi inimici domini, cupidi, superbi fuerint & libidinosi? Nam de igne cupiditatis eorum quippiam praedicare ex abundantia est: Palam quippe est quia ignis eorum eiusmodi, totum mundum conflavit, regnumque adversus regnum concitando, nullam orbem terrarum requiem vel refrigerium concessit. Porro de fumigante illoque superbia illud pro argumento satis est, quod reges eorum homines mortales deos se haberi voluerunt, ut exempli gratia: Nabuchodonosor, qui preceperat Holoferni quatenus omnes deos terrae exterminaret, ut ipse solus diceret deus, ab iis nationibus quae possent eius potentia subugari. Item in regno Persarum Aman superbissimus indignans, quod a Mardocheo non adoraretur, pro causa hac omnem ludaeorum nationem qui erant in regno Assueri perdere conatus est. In regno Graecorum Antiochus illustris ascendens Hierosolymam in multitudinem graui, intrauit in sanctificationem sui superbia, & locutus est superbia magna, existimans praesuperbia terram ad nauigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum, propter mentis elationem. In regno Romanorum elati imperatores, etiam dumadmodum vicerent pro diis coli voluerunt. Vnde Octavianus Augustus Flaccus adulas, inter caetera dicit Praesenti tibi maturos largimur honores, lucra dasque tuum per nomen ponimus aras. Item Vergilius de eodem: O Meliboe deus nobis haec ocia fecit. Natus erit ille mihi semper deus, illius aram saepe tener non stris ab oculibus imbuet agnus. Quid tandem de libidinoso regno eorum eorum eorum opus est? Nam ut de diuinis testimoniis taceam scripturarum, quale illud est Apostoli: Tradidit illos deus in reprobum sensum. Quid turpe de illis non cantant satyra Graecorum & Latinorum? Praeter haec vnum quid interposuit, quod maxime ferocitatem suae crudelitatem designat huiusmodi equorum. Et capta, inquit, equorum erant tanquam capita leonum. Hoc ita perspicuum est, ut in Daniele primum regnorum illorum, scilicet Babylonium, significati sit per leonem. Prima, inquit, bestia quasi leona, & alas habebat quasi aquilae. Sic enim regnum illud propter sauitiam & crudelitatem figuratum est, siue propter luxuriam, & vitam libidini seruientem, non leo, sed leona appellatur. Aiunt enim hi, qui de bestiarum scripsere naturis, leonas esse ferociiores, maxime si catulos nutrant, & semper gestire ad coitum. Quod autem habeat alas aquilae, superbia regni significat potentissimi. Quare res, quare ab huiusmodi equis vel equitibus homines, id est, Israeliticum populum occidi permittit deus? Sequitur & dicit, Lab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo & sulphure, quae procedebant ex ore ipsorum. Ab his tribus plagis, id est, propter istas tres plagas, quomodo & in psalmo: A voce gemitus mei adhasset os meum carni meae, id est, propter vocem diaboli dicentis: Comedite & eritis sicut dii, quae materia principiumque fuit gemitus mei, contabui & factus sum mortalis. Et propter illam vocem creditam, quemadmodum in tabescente corpore adheret os carni, ita in me rationalitas consentit sensualitati. Item: Quia cinerem tanquam panem manducauimus, & poculum meum cum fletu miscuimus, a facie irae & indignationis tuae, id est, propter faciem suam praesentiam irae indignationis tuae. Itaque ab his tribus plagis, id est propter istas tres plagas occisa est tertia pars hominum de igne, & fumo, & sulphure, id est, propter ignem & fumum & sulphurem, quae peccata fuisse iam diximus gentium siue regnorum illorum, videlicet concupiscentiam superbiam, libidinemque Sodomiticam. Eadem enim & ipsi fecerunt, & eorum similes in culpa fuerunt, quibus ad poenam traditi sunt. Hoc nobis scripturarum testimoniis comprobare ex abundantiam

Roma. 7

danti est, sicut fuit Apostolo, ubi commemoratis sceleribus gentiliu, conuertitur ad Iudaeum reprehendentem & iudicantem eos qui ex gentibus crederant, dicitque ad eum: Propter quod inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alteri, teipsum condemnas: Eadem enim agis quae iudicas. Iuste igitur occisa est haec pars hominum, scilicet gens Hebraica, quae tribus istis peccati plagis coram deo consecrata fuerat. Inde & dicitur tertia pars hominum, id est, reputat in parte Cham, qui vnus de tribus filiis Noe peccator fuit, & maledictus esse meruit. Processisse autem dicunt haec plagae ex ore equorum, quia videlicet ut talia faceret Iudaei, ex colloctione & consortio gentium contraxerunt. Exempli gratia, la son frater Oniae (ut in libro Machabeorum legitur) Antiochi fauens sceleris imperijs, legitima civium iura destituens, praua instituta sancibat. Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituit, & optimos quosque Epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium, sed incrementum quoddam & profectus gentilis & alienigenae conuerfionis, propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus, ita ut sacerdotis iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo & sacrificijs neglectis, sedinatet participes fieri palestra & sbitionis eius iniustae, & in exercitijs disci, & patrij quidem honoris nihil habentes, Graecae gloriae optimas arbitrabant. Quae gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta mulabant, ac per oia ijs conformes esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant. Ita & igne perusti, & fumo elati siue obscurati, & sulphure corrupti sunt, quae de ore procedebat eiusmodi equorum, & idcirco ab illis occisi atque captiuati sunt deo iudice, deo potestate illis equis iuste tradite, ut quorum gloriofas & libidines sceleratur, eorum gladijs occiderent. De qua potestate illis tradita protinus sequitur. Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. Et est sensus, Idcirco namque potestate in eos deo dante acciperent, quia illi ad ora illoque accesserunt suscipiendo errores eorum. Et caudis eorum adhaerent, id est, prophetis siue ariolis & Magis eorum consenserunt. Nam propheta de cens mendacium, ait Esaias, ipse cauda est, videlicet, quia quodammodo protegit stercora, dum ipsum quod loquitur mendacium quata potest veri similitudine perorant. Et eiusmodi caudas equorum, id est, prophetas tales siue ariolos gentiliu Israelium habuisse, pmula sunt exempla siue testimonia scripturarum, quippe cum vnus Helias de talibus quadringentos quin quaginta viros occiderit, omnes prophetas Baal. Igitur potestas equorum in ore ipsorum, & in caudis eorum, id est, potestate qua habuerunt in populo dei, regna illa, mala colloctiones & pseudoprophetae, incitatores, Magi, & arioli siue aruspices eundem populum seducendo illis adquisierunt, qualibus maxime Babylonij & Persae abundauerunt. Et quasi quare res vnde de caudis vel tale potestate fecerint, continuo subiungit. Non caudae eorum similes serpentes, habentes capita, & in illis nocent. Similes sunt serpentes, id est, imitant malignis spiritus, suntque pleni spiritu mendacij, qui per serpente primum hominem decepit, habet capita & in ijs nocent, id est, principibus & potentibus, regibus & imperatoribus adhaeret, & eorum patrocinio fulsi, quos seducere non valent, premere praevalet, ut ipsorum vel inuiti sequantur errore. Nam exempli gratia, in ipso Israel prophetae Baal lezabel caput erat, & pro tali capite sic fortes erant, ut contradicere illis nemo ausus fuerit, nisi solus Helias, licet propter eum reliqui essent septem milia virorum, qui non curauerunt genu ante Baal. Eodem modo reges Babylonij & Persarum, caeterorumque regnorum, Magis & aruspices suis capita fuerunt, ut ipso rui vi siue gladio perficeret, quod ore suo loquedo siue suadendo de populo verum deum colente facere non possent. Et caeteri homines qui non sunt occisi plagis, neque poenitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent daemonia & simulacra aurea, & argentea & aerea, & lapidea, & lignea, quae neque videre possunt neque audire, neque ambulare, & non egerunt poenitentiam ab homicidijs suis, neque a veneficijs suis, neque a fornicatione sua, neque a fur tis suis. Certum est quia non omnes homines illos, homines Israelitas siue Iudaeos illoque regnorum reges occiderunt. Nam & nouissimo illoque, scilicet Romano imperio, quod quasi bestia terribilis atque mirabilis cum ea comedit atque cominuit, aliqui super fuerunt qui captiu ducerentur in omnes gentes. Itemque certum est, quia sic captiu & dispersi poenitentiam non egerunt ab homicidijs & caeteris peccatis suis, nam vsque hodie Christi rebelles existunt, & Christi blasphemant, quem patres eorum occiderunt. Quid igitur erit illis? Quid subaudiendum est in dictione huiusmodi? Fecit enim eclipsin, id est, defecit sermonis, dicit deo, & caeteri homines qui non sunt occisi his plagis, &c. Quid ergo erit? Nunquid erunt impuniti? Non vtiq. sed subaudiendum est, quae ipsi bibent de phyalis plenis iracundia dei uiuentis. De quibus suo loco plenius dicendum erit, ut non prosit eis quod corporaliter non fuerunt occisi, cum in aeterna morte animae sint detinendi tanto profundius quanto in peccatis suis permanet pertinacius, qui tot plagis vel mortibus attriti, non sunt ad percutientem se reuersi.

2 Mach. 4
Scelera lae-
tonis iudaei

Esaias. 9

3 Reg. 18

Ibidem
Ibidem. 19

Daniel. 7

Infra. 16

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN APOCALYPSIM IOHAN-
NIS APOSTOLI COMMENTARIO-
RVM LIBER VI.

Septima tu-
ba est nos-
uissima ius-
dicij.
1. Cog. 15
1. Theff. 4



DE septem tubis, vna superest tuba nouissima, post qua tuba eiusmo-
di nulla canitura est. Sex em tuba cecinerunt, & cu tantum septem
data fuerint, totidem angelis, singula singulis, profecto septima
qua superest, nouissima est, qua & Apostolus non ignorat Corin-
thijs dicit: Omnes quidem resurgetur, sed no immutabimur. Ca-
net em tuba, & mortui resurgent incorrupti. Item ad Thessaloni-
censes: Quoniam ipse dominus in iusu & in voce apchangeli, & in
tuba dei descendet de celo. Hoc idem, videlicet q hac tuba se-
ptima nouissima fit, iurans hic protinus fortis angelus astruit dicen-
do, quia tepus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli

Tuba nos-
uissima ma-
xime hor-
ribilis.
Sopho. 1

CAP. X.

Psal. 23

Geni. 9

Hebr. 8

Iohan. 17

Luc. 11

Roma. 13
Marc. 14

cu coeperit tuba canere, consummabitur mysteriu dei, sicut euangelizauit per seruos suos
prophetas. Hic timor & tremor, & valde terribilis expectatio est. No em hac tuba ca-
teris cosimilis existimanda est, alius fragor, alia tempestas q in caeteris cantibus tubarum,
in illius tuba clangore comparebit. Na & propheta circa eius descriptione valde laborat
cu dicit: Dies irae dies illa, dies tribulationis & angustiae, dies calamitatis & miseriae, dies
tenebrae & caliginis, dies nebulae & turbinis, dies tubae & clangoris. Sed qd multis niti-
mur argumetis: Etenim pro argumeto magnitudinis tubae illius vel solu illud sufficit, qd
filius dei suo illam aduentu praenire curauit, & declamare nobis sua voce q illa talis tu-
ba canitura fit, vt no simus imparati. Nam & hoc quod sequitur. **L**Et vidi alium angelum
forte descendente de celo amictu nube, & iris erat in capite eius. **E**t subinde: **E**t ange-
lus que vidi leuauit manu suam in caelum, & iurauit per viuente in secula seculorum: qui crea-
tor caeli & ea que in eo sunt, & terra & mare & ea que in illo sunt, qd
tempus amplius no erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cu coeperit tuba canere, consum-
mabitur mysteriu dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. **Q**uis em ille est an-
gelus alius, nisi angelus magni cosilij, angelus testameti dei, sapientis, & saepe dicendus,
vere alius, & longe dissimilis angelis omnibus. Hunc angelu forte dicit, nam vere est for-
tis, imo & princeps fortitudinis. Hinc & Psalmista: Dominus, inquit, fortis & potens, dñs
potens in praelio. Peinde & angelus ille qui hunc veniente praenunciavit, Gabriel dicit,
id est, fortitudo dei. De celo, inquit, vidi illu descendente. De celo, inquam, videlicet vbi
erat prius. Nam quo descendit de celo, nisi in vtrae virginis: Non em de illo virginis vte-
ro initium habuit existendi, sicut quida dixerunt blasphemantes haeretici, quoz primus
Cherintus fuit, sed in illum vtrae de celo descendit, de sinu patris aduenit. **E**t qui deus
erat, homo factus est: quod qd erat verbu in principio, caro factu est, no mutata in carne
diuinitate, sed assumpta carne. Hoc est quod dicit, amictu nube. Nubes em & hic & in ple-
risq scripturaz, locis mysticis, carnem illam significat, pulchra nimis: & congrua consi-
derata similitudine: q videlicet sicut sol, cu nube tegitur & later, & tam scitur qd praes-
ens est dum suu orbe non ostedit, & tamen orbi vniuerso diem facit: sic in illa carne deus
& lauit, & pñens dinosci potuit, dum diuinitatem suam, vt semper erat, inuisibilem conti-
nuit, & tamen per opera visibilia mundu vniuersum illuminauit. **E**t iris, inquit, in capite
eius. Iris, id est, arcus caelestis misericordiae designat eius de fortissimis est em signu vel pro
signo datus propiciationis, dicente dño ad Noe: Nequaquam interficietur omnis caro vlt-
ra aquis diluuij. Ac deinceps: Hoc signu foederis inter me & vos: Arcum meum in
nubibus, & erit signu inter me & inter terra. Igitur iris in capite eius, id est, misericordia
in summa & principali intentione aduetus eius. Idcirco naq sic nube carnis aduenit,
vt ppararet nos talesq; efficeret, q possimus stare in illa die iudicij, cu tuba illa nouis-
sima cecinerit, qua pparatio est peccatoz remissionis dare, qd fecit ille pcentientia praed-
icans, & laudans nos a peccatis nostris in sanguine suo. Vnde misericors & fidelis dicit por-
tifex, qd talis erat iris in capite eius. **L**Et facies eius erat vt sol, & pedes eius tanqua colum-
na ignis. **F**acies eius est notitia eius, que a tempore resurrectionis eius (qua clarificatus est
claritate qua habuit priusqua mundus fieret) orbi vniuerso sereno lumine infulsit, imple-
to, qd Zacharias eode mox nascituro praecinens: Visitauit nos, inquit, oriens ex alto, illu-
minare ijs q in tenebris & in vmbra mortis sedent. Huius solis resurrectionis ortu respiciens
Paulus apostolus dicit: Nox praecessit, dies aut appropinquat. Nox em prius erat, ex-
tunc aut sole surgente, dies appropinquantibus sibi appropinquat. Marcus quoq; Euan-
gelista

gelista in mysterio loquens, cum dixisset: Et valde mane vna sabbaroz; veniunt ad monia-
mentum, orto iam sole. Nam mystice dictum intelligat, de isto sole iustitiae, q diem nouu
mundo indidit sua resurrectione, repugnantia sunt, valde mane, & orto iam sole. **L**Et pe-
des eius (inqt) tanq columna ignis. **H**ac descriptio non nihil a priore differt, vbi primu
ipse q nunc describit huic Iohanni visus est. Illic naq; primu filius hois manifeste scribi-
tur, hoc autem in loco angelus fortis dicit. Illic & caput eius & capilli tanquam lana alba
& tanq nix candidi scribunt. Hic autem de hmoi canicie tacet, & hoc solum dicitur, quia
iris erat in capite eius. Illic scriptum est: **E**t pedes eius similes aurichalco, sicut in camino
ardenti. Hic autem nunc dicit: **E**t pedes eius tanquam columna ignis. Has talium descri-
ptionum diuersitates quaerere, cur habitae sint non otiosum est. **D**icimus ergo, qd pri-
oris illius habitudinis alia fuit causa vel intentio, quam illic non tacuimus, & alia huius praes-
entis, quam sibi praeterire non conamur. Illic naq; contra Cherintum & Hebionem, cae-
terosq; antichristos, q interim dum hic Iohannes in insula Pathmos exularet Chrm ante
Mariam fuisse negare ceperant, ostendebat eidem illo tali schemate vel figura, quale scri-
pturus foret euangelium, vel quale oporteret eum de Chro perhibere testimonium: Hic
autem oibus fidelibus pariter & infidelibus significabat, quale vel quantum orbi vniuerso
impenderat negotium, propter quod venerit Chrus in hunc mundum, vt prouidum siue
inexcusabilem faceret omnem hoiem, nouissimae tubae terribilem sonum, i. vltimu praenu-
tiano iudicium. Idcirco & illic naturam vtranq; vnus eiusdemq; Chri recte signifi-
caram accipimus. Hic autem officium eius. Inde est qd illic filius hois, quod natura est: Hic
autem dicitur angelus, quod officij est. **I**tem, illic caput eius scribitur praecanice candidum,
significando diuinam naturam antiquitatem. Hic autem iris in capite eius videlicet designado
suscepti officij misericordiae & pietatem. **I**llic pedes q sunt infimae partes cuiusq; corpo-
ris, dñi sunt similes aurichalco, quo significat inferior, i. humana Chri natura, permanen-
te substantia, in auream transmutata esse gloriam diuinitatis. Hic autem pedes eius dicitur
tanquam columna ignis, quo dicitur significat praedicatoris eius, per quos venit ad nos
spu sancto firmati atq; illustrati sunt. **S**unt em pedes eius omnes euangelij eius portitores
atq; ministri, de qbus & Propheta dicit: Quam speciosi pedes euangelizantis, & annun-
tiantis pacem, annuntiantis bonu, praedicantis salutem, dicentis Sion regnabit deus tuus.
Isti pedes ex eo facti sunt tanq columna ignis, ex quo venit sup eos spu sanctus tanquam
ignis. **E**xtunc em qui prius fuerant imbecilles & pauidi, idiotae & sine literis, facti sunt for-
tes & securi, facundi & oim scripturaz periti. Exempli gra: **P**etrus ante frigidus, & ad
prunas sedens & calefaciens se, timuit & negauit propter vocem vnus ancillae ostiariae:
extunc autem columna ignis, siue columna ignea factus est, vt & firmister stans ecclesiam
deit tanq columna sustineret, & zelo bono feruens tanquam ignis, principes & reges, sum-
mosq; imperatores in verbo virtutis iustitiaeq; responsis adureret, & eidem ecclesiae qua
velut columna sustinet, velut ignis lucem veritatis infunderet. **L**Et habebat in manu sua
libellum apertu. **L**ibellus iste idem liber, que vidit idem Iohannes signatu sigillis septem
in dextera sedentis sup thronum. **A**pertus aut nunc dicit, videlicet quemadmodu & illic
scriptum est, qd agnus illum aperuit, & soluit signacula eius. **S**iquidem agnus q illic librum
aperuisse scribit, ipse est angelus iste, q hic in manu sua libellum apertum habere cernit.
Habet em in manu sua veraciter libellum hunc apertum, qd videlicet in potestate eius est
nota facere credentibus in se secreta scripturaz. **H**ac potestas iam tunc in manu eius erat
quando resurgens, & apprensus discipulis suis, sicut Euangelista refert, aperuit illis sensum
vt intelligerent scripturas. **L**Et posuit pedem suum dexterum super mare, sinistru aut su-
per terram. **O**mnes eiusmodi pedes huius angeli, ex quo facti sunt sicut columna ignis, i.
ex quo spu sancto sunt firmati & illustrati, eo ipso q sic firmati, sic sunt illustrati, & dex-
tri, i. boni sunt & electi. **A**t vero priusquam sic firmarent, sic illustrarent, videlicet ante pas-
sionem dñicam, omnes sinistri, qd multi reprobj, omnes autem infirmi erant. **N**am, exem-
pli gratia: loquente illo, & dicentes: Nisi manducaueritis carnem filij hois, & biberitis eius
sanguinem, non habebitis vitam in vobis, & ijs similia: multi discipuloz eius (inqt) Euan-
gelista) audientes, abierunt retro, & iam non cum illo ibant. **D**e residuis quoq; duodecim
vnus diabolus erat. **P**etrus quoq; nunc pes fortis & dexter, pes bonus & electus, & iuxta
prophetam valde speciosus, tunc pene sinister fuit, qd lapsus est, & eum, quem portare, i.
praedicare debuerat Chrm negando, cecidit. **I**taq; ante passionem dñicam omnes (vt iam
dictum est) pedes huiusmodi fuerunt sinistri, qd multi reprobj, omnes autem erant infirmi
Scimus autem, qd pedes isti iam dictam passionem dñicam, tantummodo Iudaeam per-
ambulauerunt, id est, in sola Iudaea praedicauerunt, ipso sic praecipiente illis: **N**on viam gen-
tium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues
quae perierunt domus Israel. **P**ost passionem vero suam cum resurrexisset a mortuis

Supra. 1

Ratio diuer-
sificata.

Elia. 17

Actoz. 2

Luc. 22

Cur hic ag-
nus, supra si-
gnat liber
ponitur
Supra. 8

Luc. vlt.

Iohan. 8

Marth. 13

dicat eis: Eunt in mundum uniuersum, predicare euangelium omni creature, eunt doctores omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. Et dicit pedes suos dextere posuit super mare, sinistram autem super terram, id est predicatores suos iam confirmatos in uniuersitate gentium misit, cum autem adhuc essent infirmi, tantum in iudea illos predicare iussit. Nam plerumque nomine terrae iudaea: maris autem uocabulo, gentes significatur, ut exempli gratia, in psalmo cum dicit: Propterea non timebimus futuras tribulationes, quae erunt dum turbabit terra, id est iudaea, quod debuerant esse terra culta & fertilis, & modo sunt tantum terra, id est, solis terrenis dediti, & in medium gentium transferentur. Apollolus, sequitur: Et clamauit uoce magna, quem admodum cum leo rugit. Et ponendo pedes suos, angelus iste dexterum super mare, sinistram autem super terram (sicut iam dictum est) uoce magna clamauit, quia praedicatores suos constituendo uocem euangelicam, quam totus orbis audiret, mirabiliter addidit. Quomodo uel quam magna uoce clamauit? Ita (inquit) quem admodum cum leo rugit, uere quem admodum cum leo rugit. Nam & hoc patriarcha iacob praedixerat in uerbis: Catulus leonis iuda, ad praedam filii mi ascendisti, reuiciscens accubui tibi ut leo, & quasi leaena. Et propheta Amos: Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam. Et multis alijs prophetarum dicitis homini praedicas hoc ipsum, quod nunc dicitur quem admodum cum leo rugit. Aiunt quod de naturis scripserunt, quod ad uocem siue rugitum leonis omnia contremiscunt, & cuncta animantium natura tremit. Hinc est illud prophetarum: Leo rugiet, quod non timebit. Et statim ostendens quod per hanc similitudinem uel intelligit: Dominus deus (inquit) locutus est, & quod non prophetabit. Ita quod & sic sciendum & subintelligendum est, clamorem huius angeli sic magna uoce clamantis, quem admodum cum leo rugit illum fuisse clamorem passionis uel mortis eius, quo infernus contremuit, & caelum patefactum est, patuitque ianuam caeli, siue paradisi animabus prorumpentibus, effraetis claustris inferni tremuitque terra, & aperta sunt monumenta, multaque sanctos quod dormierant surrexerunt corpora, cunctaque bestiarum natura, id est, malignorum spirituum territa est potentia, & sicut illic propheticè dictum est: Dominus deus locutus est, quod non prophetabit. Omnis prophetia, cunctorum prophetarum oracula consonauerunt, & quod uellent, aperuerunt, ad tantum tam magni clamorem angeli illius. Unde & protinus sequitur: Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua uoces suas. Quid enim sunt septem tonitrua, quo numero plerumque, & maxime in hoc libro significatur uniuersitas, nisi omni quod a seculo sunt sanctos prophetarum oracula? Eorum profecto uoces prius sic erat tanquam tonitrua, quia sicut tonitruum, & terribiliter sonat, & tamen articulum siue intelligibile sonum non datur uoces legis & prophetarum prius & terribiliter sonabant, & tamen quod eisdem uocibus significaret, populares non intelligebant. Exempli gratia: In cantico Deuteronomij scriptum est: Leuabo ad caelum manum meam, & dicam, uiuo ego in aeternum: Si auero ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea. Reddam ultionem hostibus meis, & ipsi quod oderunt me retribuam. Qui illic loquebatur, dicens: Leuabo ad caelum manum meam, &c. ipse est angelus iste, de quo hic postmodum dicitur: Et angelus quem uidi stantem, leuauit manum suam in caelum, & reliqua. Amplius autem hic pro exemplo resplendet illud dictum in Osee: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos: Hoc etiam pulchre in sensu contingit illud quod nunc dictum est. & clamauit uoce magna, quem admodum cum leo rugit, rugitus quippe leonis hanc vim naturalemque potentiam tradunt Physiologi: Cum genuerit leaena catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormit, & tunc demum patris fremitu ueluti tremefactus cubilis locus suscitatur de catulo dormiente. Quod si ita est, nimis magna similitudinis causa est, cur merito nunc dici debuerit, quem admodum cum leo rugit, quia uerba sic nostra in Christo natura tribus diebus & tribus noctibus somno mortis obdormierat, & tunc demum diuinitatis potentia ueluti fremitu leonis tremefactus est sepulchri locus, & surrexit quod fuerat mortuus homo in deo assumptus, in quo & nos omnes surreximus. Haec & ipsi si ista profecto prius erant tonitrua, id est, soni siue uoces quasi inarticulate, eo quod mysteria continebant nondum intelligibilia, sed postquam angelus iste tali modo clamauit, facta sunt intelligibilia, aperiente illo sensum discipulis suis, ut intelligerent scripturas. Ait ergo: Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua uoces suas. Sequitur: Et cum locuta fuissent septem tonitrua uoces suas, ego scripturus eram. Et audiui uocem de caelo, dicentem: Signa quae locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere. Ego (inquit) scripturus eram, quid est ea scribere, quae locuta sunt septem tonitrua, nisi per calamus & atramentum tractando, cuncta explanare mysteria scripturarum? Hoc iste non fecit, neque ceteri apostoli. Quare? Nunquid nescierunt, neque intellexerunt? Absit hoc, Imo ipsi erant amici, qualibus nihil deberet abscondi, quem admodum ipse dicit: Iam non dico uos seruos, sed amicos meos, quia omnia quae audiui a patre meo nota feci uobis, nota feci uobis, dixit pro eo ut diceret, nota faciam, quia uidelicet cum haec diceret

diceret, id quod mox facturus erat, tam certum erat, ac si iam fecisset. Mox enim resurgendo aperire habebat illis sensum, ut intelligeret scripturas, dando spiritum ueritatis quod eos omnem ueritatem doceret, cum fuerint eatenus homines sine scriptura & idiorum. Quare ergo? Nunquid noluerunt, uel propter laboris impatientiam subterfugerunt? Non utique: Nam ego (inquit) iste scripturus eram, id est, scribere uolebam. Quid igitur obstitit, nisi praecipuum uel regula sanctae discretionis? Non enim cuncta simul uel eodem tempore poterant expleri propter tarditatem hominum, quod tunc rudes erant & imbecilles ad audiendam sapientiam eiusmodi. Unde Paulus apostolus cum dixisset: & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae, appellatus a deo pontifex iuxta ordinem Melchisedech, continuo subiunxit: De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum debuisset magistri esse propter tempus, indigetis ut uos doceamini, quae sunt elementa exordij sermonum dei, & facti estis quibus lacte opus sit non solido cibo &c. Ergo uel non scriberet tam iste quam ceteri apostoli, ea quae locuti sunt eiusmodi tonitrua, non illis facultas defuit aut uoluntas, sed eorum quod audituri siue lecturi tunc essent, obstitit sensus imbecillitas. Alioquin nisi pro causa hominum tempus importunum tunc fuisset. Sicut idem apostolus interdum pro tempore & re pauca praelibauit. Exempli gratia: Cum dixit, scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit, eorumque mysterium allegoricum perstrinxit. Et sicut hic idem Iohannes testimonio legis & prophetarum competenter uti sciuit uel potuit, exempli gratia, dicendos: Facta sunt enim haec, ut scriptura impleteret. Os non comminuitur ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in qua transiuerunt, sic & ceteras uoces quas continebant cuncta illa legis & prophetarum tonitrua explicare scissent & potuissent. Fuit ergo laudanda discretio illorum necessarium duntaxat fidei ponere fundamentum, cum non deluros in posterum scirent uel sperarent eos, quod ut cetera bona, sic & sacrae expositiones scripturarum superdificarent. Unde idem apostolus: Dei enim (inquit) sumus adiutores, dei agricultura estis, dei & edificatio estis, secundum gratiam dei quae data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superaedificat. Vnusquisque autem uideat, quomodo superaedificat: Fundamentum enim aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Si quis autem superaedificat super fundamentum hoc, aurum & argentum, lapides preciosos, ligna, faenum, stipulam, uniuscuiusque opus manifestum erit, &c. Haec ille de superaedificatione. Scimus autem, quia superaedificantium principales duas distinctiones sunt, quia uidelicet alius in actiua, alius in contemplatiua superaedificat uita. Quod si actiuae uita opera, quae sunt, exsurgentem cibare, sitienti potum dare, nudum uestire, hospitium colligere, infirmis & in carcere positum uisitare, dignè quisquam existimat aurum, argentum, lapides preciosos reputari debere. Quanto dignius contemplatiuae uita insignia splendida, quae sunt, uerba dei audire, eademque ruminare, sanctarumque scripturarum mysteria, & uoce profere, & calamo scribere, talibus nominibus, sicut auri, argenti, lapidum pretiosorum debet subintelligere. Hoc denique est aurum, hoc argentum, hoc lapides preciosos superaedificare, sanctam scripturam, quae extrinsecus in litera uidetur subobscura, praeclearis sensibus intrinsecus ornata ostendere. Et hoc nimirum spirituale opus apud illam sapientis animae amicum magnum habet meritum, sicut & ipsa testificans: Et qui (inquit) elucidant me uita aeternam habebunt. Profecto & ipse apostolus ibidem in supra dicto hoc maxime studium sese intendere inuit, cum postmodum dicit: Sic nos existimet homo ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum dei. Hic iam querit inter dispensatores, ut fidelis quis inueniatur, &c. Dicit ergo: Signa quae locuta sunt septem tonitrua, noli ea scribere. Quod est dicere? Mysteria scripturarum quae tibi datum nonne promptumque est exponere, signa, claudae, id est, signata ut sunt & clausa posteris quaerenda relinque, ut non sint uelut merces ultionae, de quibus uulgo dicit, quod soleat putere. Pretiosa erunt, quando opus erit, ut quaerantur, si uergetibus diuersis haerentibus quas necesse erit esse ut quod probati fuerint, manifesti fiant. Tunc & praecleara ingenia multoque multipliciter exercebuntur, & quae de scripturarum thesauris laboriosos fuerint studio conquisita, non uilia uidebunt. Hoc dictum huius, nihilominus uniuerso dici arbitramur ordini illi primorum discipulorum Christi, quorum unus & praeter ceteris dilectus erat hic. Sequitur: Et angelus quem uidi stantem supra mare, & supra terram, leuauit manum suam in caelum, & iurauit per uiuentem in secula seculorum, qui creauit caelum & ea quae in illo sunt, & terram & ea quae in ea sunt, & mare & ea quae in eo sunt, quia tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi angeli cum coeperit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophetas. Quod paulo ante dixerat, & clamauit uoce magna quem admodum cum leo rugit: Hoc ipsum nunc repetit, latus & uehemētius exprimit, quod clamauerit, uel clamando quod fecerit: Leuauit (inquit) manum suam in caelum. Manus angeli huius illa est magnificentia, & eleuatio manus illa est eleuatio magnificentiae, quam admirans Psalmista loquitur: Domine dominus noster

Luc. vii.
Iohan. 1. 6
Hebrae. 7
Galat. 4
Iohan. 19.
Exodi. 12
Zach. 12
1. Cor. 3
Ecclesi. 24.
1. Cor. 4
1. Cor. 11
Psal. 8

ster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Quia eleuata est magnificentia tua sup ccelos. Quae aut illa est magnificentia, nisi resurrectio & ascensio dicitur. Sequitur in postmodum, & dicit ad patrem eiusdem dñi nostris: Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria, & honore coronasti eum, & constituisti eum sup opa manuum tuarum; Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nimirum hæc ipsa manus eleuatio, i. magnificentia, siue omnipotentia tantum angeli ab illa cepit exaltatione, de qua ipse dixit: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Eleuatus namque siue exaltatus in altitudinem crucis, iam ipso cruciatu mortis in eo leuabat manum suam, quod consummabat author salutis omnium, primam faciens nobis resurrectionem quae est animarum, quae videlicet peccata delebat omnem sanguinem suum. Eleuatus deinde & resurgens de sepulchro, eadem ipsa resurrectionis eleuatione fiebat primogenitus mortuorum, i. princeps ex mortuis resurgentium, secundam in semetipso dedicans resurrectionem, quae est corporum. Deinde cernentibus apostolis suis, eleuatus, & ascendens in caelum, eadem ipsa ascensionis eleuatione constitutus est iudex viuorum omnium & mortuorum, sedes ad dexteram patris, hoc modo contestantibus angelis: Viri Galilaei quid statis aspicientes in caelum? Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Hac omnimoda suae manus eleuatione in caelum, iurauit angelus iste per viuentem in secula seculorum. Iurauit (inquit) id est, immutabili veritate firmavit. Neque enim verbis aut vulgari iuramento: effusione iurauit, sicut testis est totus euangelici textus sermonis, in quo nusquam inuenitur, quod verbo vel voce iurauerit, imo & constat, quod iurare omnino disuaserit. ait enim: Audistis, quae dictum est antiquis: Non piurabis, reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omnino. Et subinde: Sit autem sermo vester, est, est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Iurauit ergo, i. immutabili (vt iam dictum est) veritate firmavit. Hoc solum interponens dictis suis pro signo firmamentum Amen amen dico vobis id est, vere siue fideliter dico vobis, dum quippiam tale proloquitur, quod huiusce veritatis interpositione dignum sit. Exempli gratia: Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filii dei, & qui audierint, viuent. Venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicii. Ita iurauit per viuentem in secula seculorum, i. per semetipsum qui fuit mortuus, & nunc viuus in secula seculorum. Resurgens enim ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Ne longius quæramus, cum dicit (sicut iam diximus) amen amen, iurat, i. affirmat, i. affirmat per semetipsum quem constat esse veritatem, testem fidelem, sicut & longè supra testatur spiritus, dicens ecclesiasticus: Hæc dicit, amen testis fidelis & verus. Ipse est per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Seipsum ergo describens, rectè dicit: Qui creauit caelum & ea quae in illo sunt, & terram quae in ea sunt, & mare & ea in eo sunt. Quod ipse esset ille viuens per quem iuraret, quod ita iurando per semetipsum iuraret, ipse eiusdem stantis habitu subintelligi promptum est. Sic namque stabat, vt contineret tria hæc, ipsum se esse significans quod omnia contineret. Dextrum namque pedem super mare, sinistram autem super terram posuerat, & in caelum, quod horum tertium vel primum est, manum suam leuauerat. Qui ergo creauit hæc, quae manu sua & pedibus suis, i. omnipotentia sua, continet hæc, certum est, quae quod iurauit in hæc verba, quae dixit, adimplere potest. Quod enim iuratur: Quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cum ceperit tuba canere, consummabit mysterium dei. Tempora quippe circa se intra caelum & terram, & mare, & ea quae in eis sunt, variant, sibique decedendo succedunt, ac perinde quae illa creauit, sine dubio tempora quoque illorum praefixit, eademque finire potest cum voluerit. Quia tempus (inquit) amplius non erit, subaudit per penam superfluit fuit habitus, postquam anteriores tubis cecinerunt angeli. Nam & postquam primus angelus tuba cecinit, & descendente igne in pentapoli perierunt impij, euadente iusto Lot, tempus penae superfluit, & postquam secundus angelus tuba cecinit, & transiente populo dei per mare rubrum, inimici illorum sunt demersi, tempus penae superfluit residuis, & postquam tertius angelus tuba cecinit, & habitatores terrae per opera odibilia defluentes, in manu filioque Israel perire voluit, tempus penae reseruatum fuit, & postquam quartus angelus tuba cecinit, & quasi in solem, i. in populum dei irafacta est, vt corpora eorum in deserto prosternerent tempus penitentiae datum est cæteris, & postquam quintus angelus tuba cecinit, & illi qui introierant in terram repromissionis, traditi sunt quinque in manus gentium, pro eo quod non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis, tempus penitentiae superfluit, & postquam sextus angelus tuba cecinit, & soluti sunt quatuor angeli, id est, quatuor principalia regna mundi, Babylonium, Persicum, Macedonicum, atque Romanum, vt occiderent, & in captiuitate iudaicorum ducerent genus propter peccata eiusdem populi, adhuc penitentiae locus est, vt reliquiae saluae sint. Sed tandem quid cum septimus angelus tuba cecinit, i. cum venerit extrema dies iudicij: Nihil omnino temporis amplius erit, nullus locus, nul-

Iohan. 12

Roma. 8

1. Cor. 15 Act. 23

Offo iurauit Christus.

Leuit. 19 Matth. 5

Iohan. 5

Supra. 1 Roma. 6 Supra. 3 Iohan. 1

Tps ampli us non erit

Gene. 19

Exodi. 14

Iosue. 1. 12 Num. 13 Iudic. 23

Plalm. 107 Sup. 9 Roma. 11

cus, nullum spatium penitentiae ultra iam erit. Namque illa particularia siue localia iudicia fuerunt, illud iudicium vniuersale erit, neque reseruabit huic seculo quisquam vt penam agere possit. Cum ille tuba canere ceperit, quae tuba nouissima erit, cuius & apostolus Paulus meminit, omnes (inquies) resurgemus, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti: Luce consummabit mysterium. I. secretum consilij dei, quo hætenus vsus est erga peccatores, flagellando, & inter flagella longa illis spacia praestando penitentiae. In quo consummabit illud mysterium dei: In eo nimirum quod ibunt impij in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Licut euangelizauit per seruos suos prophetas. I. per apostolos & per euangelistas. Nam istos quoque dominus prophetas appellat: ecce (inquit) ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas. Prophetæ namque veraciter sunt dicti, qui de summis rebus, de iudicio, seculorum futuro prophetauerunt. Tanta erit illa nouissima tuba, vt quae illam praecipiant, quae de illa loquuntur, & magnitudinem eius praedicant, recte dominus ipse appellat prophetas. L. Et vox quam audiui de caelo iterum loquentem mecum, & dicitem: Vade, accipe libellum aptum de manu angeli stantis supra mare & supra terram. Vox ista vox fuit alterius quam illius angeli fortis, supra mare & supra terram stantis, dixit enim: Vade accipe libellum aptum de manu angeli stantis supra mare & supra terram. Cuius ergo vox ista erat, nisi eius angeli quae hæc & cætera illi ostendebat, quique illi in primordio dixerat, quod vides, scribe in libro? Et forte idcirco nunc dicit se ita audisse vocem eiusmodi, quae quod illic semel significatum est, dicendo, quod vides, scribere id ipsum nunc iterum significat, dicendo: Vade, & libellum accipe. Veruntamen postmodum sic dicit: Et datus est mihi calamus similis virgae, dicens: Surge, & metre templum dei, sic distinguere licet, vt quod dictum est huic: Vade, & accipe libellum aptum de manu angeli, commune sit ei cum cæteris apostolis, videlicet scripturas sensu apto intelligere, & euangelicæ officium subsistere praedicationis. Quod autem postmodum dicit: Et datus est mihi calamus sicut virga, dicens: Surge & metre templum dei, proprium ei datum significauerit, sius & facultate scribendi euangelij, & ponendi terminos euangelicæ fidei, quos nulli transgredi licitum sit, vnde postmodum dicendum erit. L. Et abij ad angelum, dicens ei, vt daret mihi librum. Et dicit mihi: Accipe librum, & deuora illum, & faciet amaricus venter tuum, sed in ore tuo erit dulce tanquam mel. Et accipi librum de manu angeli, & deuorauit illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce, & cum deuorarem eum, amaricatus est venter meus. Quid est istud huic Iohanni cæterisque apostolis abire ad hunc angelum post clamorem eius tam magnam, & dicere illi, vt daret eis libellum, quæ in manu tenebat aptum nisi id quod omnes ex euangelica veritate notum habemus, quae post eius victoris ascensionem regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, vt sederet ibi quousque induerent virtute ex alto, hieretice fortis & idonei ad praedicationem ea quae scripta erant in illo libello, imo in magno sanctorum prophetarum, legis quoque & psalmorum libro? Nempe quod (sicut Lucas testatur) omnes erant pfeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius. Hoc erat dicere illi magno angelo, vt daret eis librum ad deuorandum, i. appareret eis, & idoneos faceret ad praedicandum euangelium, dando spiritum sanctum, quo agere posset homo illo interior deuorare talem librum, i. & legendo in imis visceribus recondere, & praedicando ructuare sanctae sacramenta scripturarum. Quod & factum est. Nam cum compleverent dies pentecostes, factus est repente de caelo sonus tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitae linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum. L. Et repleti sunt omnes spiritu sancto, & ceperunt loqui varijs linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Ait ergo: L. Et accipi librum de manu angeli, & deuorauit illum. Ac sic dicit: Et accipi dono filij dei & patris eius facultate intelligendi scripturas, ac praedicationi virtutis & ministerij, & legendo atque intelligendo, necnon & loquendo siue praedicando delectatus, relictus & confortatus sum. L. Et erat (inquit) in ore meo tanquam mel dulce. Nihil verius. Nam & homo gustu Psalmissa loquitur: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, sup mel & faui ori meo. Et ipsa sancta scriptura, vere dei sapia de semetipso dicit: Transite ad me oes qui concupiscitis me, & gñationibus meis implemini: Spiritus enim meus sup mel dulcis, & hæc hereditas mea sup mel & faui: Memoria mea in generatione seculorum. Qui edunt me, adhuc esuriunt: & qui bibunt me, adhuc sitiunt. Hæc & his filia quae dicitur in scripturis de dulcedine huiusce libelli, sola melius pferentit felix anima quae cumque meruit experiri quae gustauit, quae gustando dulcis ipsa effecta est tanquam fauus mellis, quo delectatus ipse sponsum, & dilectus eius dicit ei: Fauus distillans labia tua sponfa, mel & lac sub lingua tua. Sed vide quod sequitur: Et cum deuorarem (inquit) eum, amaricatus est venter meus. Magna vere dulcedo libelli huius quotiescunque deuorat, sed ipsa dulcedo non interim, dum in hoc seculo viuunt, multis amaritudinibus respergit. Non enim aduersarij desunt, quae tribulationum, & mortis interdum inferant absinthium. Nam hoc est, quod de illis, qui in illa sua dulcedine

1. Cor. 15

Matth. 23 Apth & euag geliste dicit tur etia pphetæ Matth. 23 Et audiuit vocem

Infra. 16

Oes apthæ ceperunt librum spiritus in die pentecostes. Luc. 11

Act. 1

Plalm. 118 Eccl. 24

Cant. 4

simul

Matth. 20

simul amaritudine eiusdem amaricati sunt, scimus & didicimus, q̄a calicem dñi biberunt, iuxta promissum ipsius dicētis: Potestis bibere calicē, quē ego bibiturus sum? Et rursum: Calicem q̄dem meū bibetis &c. ¶ Is ipse Iohānes quis materialis gladio, siue aliqua hoim vi non fuerit peremptus, non tñ oīno expers fuit amaritudinis illius. Nam & in feruentis olei dolium fuerat missus, & nunc, cum hæc videret, in Pathmos insula exilio relegatus te nebat. ¶ Igitur accipiat q̄dem librum, & deuoret illum cuiuscūq; hoc datum est, sed illud sciat q̄ cum deuorauerit illum, cum viuere & docere cœperit secūdum illum, venter. i. anima

2. Timot. 3

eius amaricabit̄ a persequentibus, iuxta quod & veridicus pronuntiat Paulus: Omnes q̄ pie volunt viuere, p̄secutionem patiunt̄. Ad reliqua tendamus, L. Et dicit mihi: Oportet te iterum prophetare populis, & gentibus, & linguis, & regibus multis. ¶ Quæ hæc enus viderat vel audierat in descensu vel habitu illius angeli, cōmunia sibi cum cæteris fuere apo

Cōsio Iohāni cū cæteris ap̄stis

stolis, q̄a videlicet & ipsi libellum aptum de manu angeli acceperunt & deuorauerunt, & fuit in ore eorū dulce tanquam mel, venter autem eorū amaricatus est, i. acceperunt aper- to sibi sensu ad intelligendum scripturas per sp̄m sanctum, prædicandi officium, & probo na voluntate fuit illis dulce hoc facere, pro infidelium autem & impiorū p̄secutione ventres, i. animæ eorū amaricatus sunt. ¶ Hoc autem quod nunc refert dicitum sibi: Oportet te iterum prophetare, erga proprietatem dictum vel actum intelligendum est ipsius p̄sonæ vt quod dictum est, oportet te iterum prophetare, hoc sit, oportet te ab hoc exilio absolui & euangelicam veritatem calamo & aramento conscribere, Segitur em̄: Et datus est mihi calamus similis virgæ. Ergo oportet te (inquit) iterum prophetare, ac si dicat: Iam dudum q̄dem scio, quod absolui velis à corpore, ex toto corde desiderans faciem meam vi dere, & odor meus concupiscentias æternitatis excitauit in te, & pro hoc multoties ro gasti me, vt venires ad me. Dixi tibi quoties rogasti me, & nunc dico tibi, interim Che- rintus insanit, Marcion furit, Hebion blasphemare incipit, cæteriq; bacchantur Antichri

Propriū Iohāni oportet te iterū prophetare

contra verbum fidei, contra maiestatem & antequam diuinitatem filij dei, dicentes, quod ante Mariam non fuerit, & quod tam recens deus sit vt ex illa initium existendi acceperit. ¶ Præterea futurus est, vt veniat Arrius puicax satelles diaboli, diſturus & p̄suasurus popu lis, & gētib; & regibus multis, q̄d idem filius dei creatura sit, & in tempore esse cœperit, quodq; fuerit tempus quando idem filius non fuerit. Propter istos oportet te iteꝝ pro phe rare, & prouidere populis, & gētib; & linguis, & regibus multis, vt ab his pestibus popu lum Ch̄stianū liberis crediturq; mihi. Quomodo prophetare? At ille datus est mihi calamus similis virgæ, dicēs: Surge, & metire tēplum dei & altare, & adorātes in eorū Atrium autem, quod est foris templum, eijce foras, & ne metiaris t̄ eum, qm̄ datum est gētib; . ¶ Calamus similis virgæ facultatem scribendi significat cū magisterij authoritatem. Calamus nāq; scriptorū, virga magistrorū est: Et sunt vel fuerunt aliqui q̄bus calamus datus est, sed non sicut virgæ, i. filij facultas, sed non cum illa magisterij dignitate, vt de nulla illoꝝ sen tentia siue dictione liceat cuiquam ecclesiastico dubitare. Hoc nanq; magisterium tantū modo prophetarū & apostolorū est, & illis solis hæc virga data est. Vnde in psalmo sic de terminatum est: Dñs narrabit in scripturis populorū, & principum horū q̄ fuerunt in ea. ¶ Et principum horū (inquit) q̄ fuerunt in ea, i. apostolorū & prophetarū, siue etiam euange listarū. Vide quid dicat: Qui fuerunt, non, q̄ sunt, vt exceptis apostolis, quodcūq; aliud postea dicitur, abscedat, nec habeat postea authoritatem. Quāuis ergo sit aliq̄s sanctus post apostolos, quāuis disertus sit, non habeat authoritatem, qm̄ dñs narrat in scripturis populorū & principum horū qui fuerunt in ea, Igitur datus est mihi calamus similis vir gæ, id est, data est mihi facultas scribendi cum principatu, & omnimoda magisterij author itate, vt principatum cathedramq; magisterialē habere in medio ecclesiæ, cuius ad pe des sederent, cuius ab ore penderent omnes filij ecclesiæ, non dubium habituri, non negli gere ausuri quippiam eorū quæcūq; meo calamo exaratum haberet volumen meum, vo lumen euangelicæ veritatis & græ. Talis calamus mihi datus est, & is qui dedit, præcepit ita dicens: Surge, & metire templum dei & altare, & adorātes in eo. ¶ Ac si dicat: Ecce cōgregatio tauroꝝ in vacca populorū, id est, ecce tumultus hæreticorū in ecclesijs popu loꝝ, vt excludat eos q̄ probati sunt argento, vt eijciat à templo dei q̄ probitate tenent, q̄ probi & probati sunt, sensumq; probatū habent in omni verbo vel sermone diuino. In surge increpemus feras istas, feras arundinis, tauros corruptos & ceruicosos, vastatores scripturarū veritatis. Surge (inquā) & metire tēplum dei & altare, i. Ch̄sm dei filium, q̄ & tēplū dei est, & altare sanctæ ecclesiæ, tēplū videlicet dei, scdm̄ corpus quod assumpsit ex virginē saltare vero, secundum dignitatem virtuosq; naturæ, diuine scilicet & humanæ.

Corpu

Corpus nāq; q̄d assumpsit, tēplū dei est, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis cor poraliter, propterea dixit: Soluite tēplū hoc, & ego in tribus diebus excitabo illud, hoc au tē dicebat de tēplo corporis sui. ¶ Porro altare sanctæ ecclesiæ est eadē substantia iam glo rificati corporis, simul cū illa quæ habitat in eo plenitudine diuinitatis, iuxta veridicā au toritatē sanctæ ac mysticæ legis, in qua deus dicit: Altare de terra facietis mihi, id ē, Chri stū verū deū verumq; hominē, terreno corpore incarnatū siue incorporatū confidentes,

Coloss. 2 Iohan. 7.

Exod. 20

veras hostias offerentes mihi. Istud tēplū dei, istud altare metire. Nā ecce mali mēsores ma le & pessimi mēsi sunt, & de terminis eius, q̄s hæretica infidelitate nimis mutilat, dicēdo, Christū nō fuisse ante Mariā, grandē tumultū facere incipiūt. ¶ Tu ergo metire, & mensu ras eius extēde, calamo isto perscribēs quantā longitudinis aut latitudinis sit aut debeat esse. Longitudinē eius supra extendēs supra, inquā, ante Mariā & ante Abrahā, imo & an te Adam, sed & ante coelū & terrā vsq; ad antiquū diē, vsq; ad antiquitatē antiqui diē & dic: In principio erat verbū, & verbum erat apud deum, & deus erat verbū, hoc erat in principio apud deū. Ita metire tēplū hoc, & altare, & tam longe mēsuras eius extēde. ¶ Metire etiā adorātes in eo, id est, ostēde de cuius vel quātā magnitudinis sint qui fideliter credēs bene sentiūt de eo. Verbi gratia, sic dicēdo: Quotquot autē receperūt eū, dedit eis potestātē filios dei fieri. Sic metire, & talis vel tantæ mēsuræ fore illos ostēde, vt filij dei nominentur & sint. L. Atrium autē quod est foris, eijce foras, & ne metiaris illud, qm̄ datū est gētib;. ¶ Quod est illud atrij q̄d iam foris est, nisi quodcūq; cōuenticulū hæretico rū, qui & si sese intus esse contendūt, nihilominus tamen foris sunt, & in illud dei tēplū, id est, ad Christū nequāq; pertinet aut perueniūt. Illos ergo foras eijce, id est, foris esse, fo ras exisse cōiuncte, Exempli gratia, vt dicas: Ex nobis exterūt, sed nō erant ex nobis, illud atrij, illos hæreticos, q̄ sicut atrij tēplo quidē vicinū est, sed in tēplo vel tēplū non est, ita sunt habētes quidē speciē pietatis, virtutē aut abnegātes, ne metiaris, id est, nihil ad illos pertinere cōfiteris mēsurā illā, quæ data est his q̄ receperunt eū, qui credunt in no me eius, scilicet potestātē filios dei fieri. Quare? Quonia, inquit, datū est gētib; id est, qm̄ in ter gentiles reputant. Dicūt se Ch̄stianos esse & non sunt, sed mentiunt, quia Ch̄stiani nō sunt, sed cū gētib; eodē malignitatis spū debacchātes, Ch̄stianos persequunt̄. Nā hoc est q̄d sequitur. L. Et ciuitatē sanctā calcabūt mensibus quadraginta duobus. Et dabo duobus testibus meis, & prophetabūt diebus mille ducentis sexaginta & amicti * facco. ¶ In tū est ex historijs ecclesiasticis, quæ ciuitatē sanctā, id est, ecclesiā, hæretici cū gētib; simi lituræ persecuti sunt, nō tantū mēsisbus quadraginta duobus, sed mensibus & annis mul to plurimis. ¶ Cur ergo dixit mēsisbus quadraginta duobus, qui menses nō sunt amplius q̄ triū annorū & semissis? videlicet propter intimandā magnitudinē p̄secutionis Antichri sti, quæ tāta erit, vt pene sola debeat cognosci vel p̄nosci, & pronūctis p̄secutionibus sola cōputari, quasi cæteræ p̄secutiones illi cōparatæ p̄secutiones nō sint aut fuerint. Illā nimis p̄secutionē tanti futuræ esse tēporis, ¶ Daniel quoq; hoc modo dicit sibi au diuit. Et putabit q̄ possit mutare tēpora, & leges, & tradent in manu eius vsq; ad tēpus & tēpora, & dimidiū tēporis. Item: Quia in tēpus & tēpora, & dimidiū temporis, & cū cō pleta fuerit dispersio manus populū dei, cōplebunt̄ vniuersa hæc. Tempus nanq; & tēpo ra & dimidiū tēporis, tres & semis annos intelligimus. Nā & supra in eodē propheta le gimus, q̄ septē tēpora transferūt super Nabuchodonosor, id est, septem anni efferationis eius. Ipse quoq; q̄d per tēpus, & tempora, & dimidiū temporis, annū, & duos annos, & di midij anni veli intelligi, manifestus exprimit per numerū diē postmodū dicendo sic: Et à tēpore eū ablatū fuerit iuge sacrificiū, & posita fuerit abominatio in desolationē, dies mille ducenti nonaginta. Etenim si iuxta rationē mensū lunariū, q̄s solos cum embolismis suis nouerūt Hebræi, dies istos diuidas, vix paucos supra inuenies q̄ attinet ad tēpus & tē pora, & dimidiū tēporis, i. ad annū & duos annos, & dimidiū anni. ¶ Nunc illud quærere dignū est, cur hic Iohānes cū dicere potuisset, & ciuitatē sanctā calcabunt tribus annis & dimidio, dicere maluit mēsisbus quadraginta duobus. Itemq; & prophetabūt, inquit, die bus mille ducentis sexaginta, q̄ sunt dies eorundē tempore siue annoꝝ triū ac semissis, trie nis diebus p̄ menses singulos distributis. Nunquid em̄ casu vel absq; ratione numeros istos mensū atq; diē taxare maluit? Non vtiq; sed sicut aliās in scripturis per numeros multa significat sensuū vtiliū dignitas pulchra & delectabilis, ita & hic sub numeris istis pulchrū aliq̄d & delectabile vult intelligi. Quod vt manifestius fiat, de natura quorundā numeroꝝ ratio postulat aliquid s̄libare, q̄d ostium intelligētia citius aperiat. ¶ Numero rū parū, aliq̄ sunt superflui, aliq̄ diminuti, aliq̄ perfecti. ¶ Perfecti dicunt, qui suis partibus æqui sunt, nec crassant abundantia, nec egent inopia: vt exēpli gratia, senarius: Nanq; sena rius habet partē mediā, id est, tres, & tertij, id est, duos, & sextā, id est, vñū, quæ in vñā sum mā si redactæ sint, per totū numeri corpus suis partibus inuenit, id est, integer ex ipsis se narius

Iohan. 1.

1. Iohan. 2

2. Timot. 3 Iohā. 1.

faccis

Danie. 7

Danie. 12 Danic. 4

Danie. 12

Mysterium numeroꝝ.

Numerus par, triplex est.

Psalm. 86 Post ap̄stos & euangeli stas nulli da ra ē similis scribēdi au thoritas.

CAP. XI.

† illud

Diminut⁹
vt octonari⁹
rius.

narius restituitur. ¶ Diminutus vero ille numerus dicitur, cuius eodē modo cōpositæ partēs pauciores sunt, & eiusdē numeri cuius erāt partes multitudinē superant, vt exempli gratia, octonarius: Habet enim octonarius partē mediam, i. quatuor, habet & quartā, i. duos, habet & octauā, i. vnū. Quæ cūctæ in vnū redactæ septē colligunt, minorē scilicet summā q̄ erat octonarius cōcludentes. ¶ Porro superflui nominant illi, quoz partes vltra q̄ satis est sepe porrexerint, vt exempli grā, duodenarius: Huius em̄ partes maiorē summā colligunt, q̄ erat ipse duodenarius. Est est duodenarij medietas sex, pars tertia quatuor, pars quata tres, pars sexta duo, pars duodecima vnū. Omnisq; hic cumulus redūdat in se decim maiorē vtiq; summā q̄ erāt duodecim. ¶ Est autē (inquit philosophi tā seculares q̄ ecclesiastici) magna in his similitudo virtutis & vitij. Perfectus nāq; virtutū, diminutus atq; superfluus similitudinem habet vitioꝝ. ¶ Nimis de superfluis isti sunt numeri, q̄ hic scriptura ista nobis obtulit, videlicet q̄dragintaduō & mille ducētī sexaginta. ¶ Habet nāq; hic numerus, scilicet quadragintaduō, partē mediā, i. vigintiunū, tertiā, i. quatuordecim, sextā id est septē, septimā, id est sex, quartādecimā, id est tria, vice simā primā, id est duo, quadragēsimā secundā, id est vnū. Quæ profecto partes in vnū redactæ, maiorē summā q̄ erant q̄dragintaduō simul colligūt. Quinquaginta em̄ & quatuor faciūt. Ita numerus iste mēsiū quadragintaduoz superfluit, & vltra mensurā suæ originis partes excrefcit, tanq̄ si quis multas sup naturā manibus natus sit, vt Centimanus gigas, vel triplici cōiunctus corpore vt Geryon tergeminus, vel quicqd vnū mōstruosum naturæ in partū multiplicatioe surripuit. ¶ Amplius autē numerus diez mille ducentoz sexaginta in partibus suis excrefcit & superfluit, habet nāq; hic numerus mediā partē, id est, sexcentos triginta, tertiā partē, id est, quadringentos viginti, quartā, id est, trecentos quindecim, quintā, id est, ducētos quadragintaduō, sextā, id est, ducētos decē, septimā, id est, centū octoginta, nonā, id est, centū quadraginta, decimā, id est, centū vigintisex, duodecimā, id est, centum quinq; quartamdecimā, id est, nonaginta, quindecimā, id est, octogintaquatuor, octauamdecimā, id est, septuaginta, vice simā, id est, sexaginta, vice simā primā, id est, sexaginta, vice simā octauā, id est, quadragintaquinq; tricesimā, id est, quadragintaduō, tricesimā quintam, id est, triginta sex, tricesimā sextā, id est, trigintaquinq; quadragēsimā secundā, id est, triginta, quadragēsimā quintā, id est, vigintioctō, sexagesimā, id est, vigintiunū, sexagesimā tertiam, id est, viginti, septuagesimā, id est, octodecim, octogēsimā quartā, id est, quindecim, nonagesimā, id est, quatuordecim, centesimā quintā, id est, duodecim, centesimā vice simā sextā, id est, decem, centesimā quadragēsimā, id est, nouem, centesimā octogēsimā, id est, septē, ducentēsimā decimā, id est, sex, ducentēsimā quinquagesimā sextā, id est, sex, quinq; trescentēsimā quintādecimā, id est, quatuor, quadringētesimā vice simā id est tres, sexcentēsimā tricesimā, id est, duo, millesexcentēsimā sexagesimā, id est, vnū. Oēs istæ partes numeri huius, id est, mille ducentoz sexaginta in vnū redactæ tria milia centū & octo faciunt. In tantū numerus iste suis partibus excrefcit & effluit. ¶ Cū igitur, vt supra iam dictum est, philosophoz omnū tam secularium q̄ ecclesiasticoz eadē sententia sit, similitudinē in huiusmodi numeris, qui ita sunt vel dicunt superflui, non virtutis esse, sed vitij: Quid scripturæ huius autorē intēdere arbitramur, dū maualt dicere, mēses quadragintaduoz, i. temꝝ dies, mille ducentos sexaginta, q̄ tēpus & tēpora, & dimidiū temporis, huc annū & duos annos, & dimidium anni? Quid, inquā, nisi vt significet ex numero superfluum, illam quæ tunc temporis futura esse à dño prædictā abundantia iniquitatis? Ipse em̄ dixit: Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multoz. Sed & alibi scriptum est: Annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numez. Vtrunq; scriptura veridica tradit, & quia annunciante Christo dño, hi qui credentes vel Christiani ni dicerentur multiplicandi essent super numez, multis vacuā nominis huius professionem suscipientibus, qui ad electoz nō pertinerent numez, & quia tēpore persecutionis abundante iniquitate refrigescere haberet charitas multoz. Bene ergo & numerus mēsiū quadragintaduoz satis superfluis, & numerus diez mille ducētos sexaginta, multo maxime superfluis, hic legētibz offerit, vt vtrūq; scilicet & multiplicitas credentū siue profitentū, de qua dictū est, annunciaui & locutus sum, multiplicati sunt super numez, & abundantia iniquitatis, de qua item scriptū est: Et quoniam abundauit iniquitas, refrigescet charitas multoz, pulchra & venerabili significatione mysteriū regni dei nosse merentibus significet. ¶ Qui porro sunt, vel quid sibi volunt duo testes isti, de quibus dicit, L. Et dabo duobus testibus meis & prophetabūt. ¶ Nunquid nō plures q̄ duos testes ad prophetandū iste propheta? dominus & autor habuit vel habiturus est? Nunquid non testes eius oēs (vt de ceteris nūc cōfessoribus taceam) apostoli sunt & martyres? Magna vere & grauissima, ponderisq; immensū est hęc in ore potentis dictio, vt cū testis habeat tā multos tāq; innumerabiles, duos tantū se habere pronūciat, & hoc legitimo satis restitūa

March. 24
Eph. 39

Qui sunt il
li duo testes
qui pphet
tabunt.

mero contentus sit. Duoz nāq; ad minus hominū testimonij lex sacra recipit, & si plures non sint, tamen paucis contenta est. Sic em̄ dicit: Non stabit testis vnus contra aliquē quicqd illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duoz aut triū testū stabit omne verbum. ¶ Igitur & dabo, inq; duobus testibus meis, & prophetabūt, Sic intelligi dignē potest, ac si diceret: Cū tu mēsus fueris templū dei & altare, id est, cum tu terminos sive dilataueris & prolongaueris, vt expedit, calamo tuo, id est, autoritate scripturæ euangelicæ, non pariar deesse aliquos q̄ te testificentur pro me ita scripsisse, ita sensisse. Quid em̄, si ita dixi, & vix dixi, q̄ multi vocati, pauci vero electi? Nunq̄ tam pauci erunt electi, nunq̄ per abundantiā iniquitatis ita refrigescet charitas, vt minus q̄ duos testes inuenire queat euangelij veritas. ¶ Quid vero inquis, si saltē duo testes cōtra tot aduersarios extiterint? Nimirū iustū ac legitimū damnationis iudiciū ad eijciendū foras illud, qd supra dixi, atriū gentibus detrahentiū, duo testes videlicet Iosue filius Nun, & Caleph filius Iephone, suffecerūt ad ipsoz iudiciū, vt merito proferrerent in deserto corpora eoz. Soli nāq; duo hi ad oēm multitudinē locuti sunt dicētes: Terra quā iustitiamus valde bona est, & omnis multitudo, q̄ testimonij illoꝝ nō recepit, in deserto prostrata est. Igitur & nūc etiā si nō plures q̄ duo testes mihi fuerint, q̄ testimonij perhibeat veritati, omnis multitudo cōtradictentiū portabit iudiciū quantacūq; sit. ¶ Si em̄ in passione duo falsi testes aduersarij meis cōtra me sufficere visi sunt, qui surgētes dixerūt hic dixit, possum destrucere templum dei, & in triduo rearedificare illud, cur nō & mihi versa vice cōtra aduersarios meos duo veri testes sufficere debeant. ¶ Veruntamen qm̄, vt supra dicere vel querere cōperā, innumerebiles nobis sunt multitudines martyꝝ. i. testū, etiā si numerare velimus solos illos qui in testimonio sanguinē suū fuderūt, recte iam dicendū quia testes huius q̄ hęc loquitur, & vere q̄ multi sunt, & nihilominus iuxta quandā rationē tantimodo duo, id est, duobus ordinibus distincti sunt, videlicet, q̄ modo Enoch & Helias, ambo sancti & deo dilecti à semetipsis differunt. Enoch nāq; nullas legit persecutiones pertulisse, sed in pace cū deo ambulauit, & nō inueniebatur, quia tulit eū deus. Helias vero notū est quātas persecutiones impissimā lezabellæ pertulit. Secundū duos illos vsq; hodie & vsq; in finē seculi testes Christi distincti sunt, ita videlicet vt alij sint testes q̄ in pace sanctæ ecclesiæ fideliter viuentis, loquēdo pariter & scribēdo testimonij veritati perhibuerūt & perhibere nō desinūt, alij qui in persecutione pro fidei pugnādo, supradictas tēplū dei & altaris, & adorantiū in eo mēsuras defenderūt, & in defensione sanguinē suū fuderunt vel susurpauerunt. Hi duo daboz ordines recte dicuntur duo testes. Ait ergo, L. Et dabo duobus testibus meis. Quid dabo eis? Nimis os & sapientia, sicut promisi dicēs: Ponite ergo in cordibus vestris non pmeditari quæ admodū respondeatis: Ego em̄ dabo vobis os & sapientia, cui nō poterunt resistere & cōtradecere oēs aduersarij vestri. Quo dicto nō vtiq; testibus suis sollicitudinē admittit, sed hoc imperat, vt nō prophetet de cordibus suis, illa tantimodo scire & dicere cōtenti, q̄ sancta scriptura porrexerit, q̄ sanctus sanctæ scripturæ cōditor spūs suggesterit. L. Et prophetabūt, inquit, diebus mille ducentis sexaginta, id est, prædicta bunt, nō vt curant, sed ita vt intelligant & reuelent ea, q̄ intus reposita sunt arcana scripturæ, & hoc diebus mille ducētis sexaginta, id est, etiā in illa nō omnes refrigescentes iniquitatis abundantia, quā huius numeri supra scripta superfluitas significat. Diximus quidē pro posse de huius numeri natura superflua. ¶ Sed adhuc restat qd forte quis querat, vide licet q̄ cū Daniel dies scripserit mille ducētos nonaginta, isti magis placuerit dicere mille centi nonaginta, q̄ mille ducētī sexaginta, verūtamen de partibus minoris huius q̄ de partibus maioris illius, excrefcit multo numerosior quātitas. Huius nāq; minoris numeri, id est, mille ducentoz sexaginta partes coaceruatae, vltra tria milia, sicut iā pmonstratū est, excrefcit, illius autē maioris partes (quis & ipse superfluis sit) ad duo milia nō perueniūt, ¶ Quod etiā hic demonstrare promptū est, habet nāq; ille Danielis numerus, scilicet mille ducētī nonaginta partē mediā, id est, sexcentos quadragintaquinq; tertiā, id est, quadringētos triginta, quintā, i. ducētos quinquaginta octo, sextā, id est, ducētos quindecim, decimā, id est, centū vigintioctō, quintādecimā, id est, octoginta sex, vice simā, id est, quadragēsimā tertiam, id est, triginta, octogēsimā sextā, id est, quindecim, centesimā vice simā nonā, id est, decē, ducētesimā quintādecimā, id est, sex, sexcentēsimā quadragēsimā quintā, id est, duo, mille sexcentēsimā nonagesimā, id est, vnū. ¶ Plures vel alias huius numeri partes nō facile quis reperiet, q̄ videlicet partes simul coaceruatae superfluit quidē vltra quātitatē, cuius partes sunt, verūtamen nec ad duo milia, sicut iā dictū est, excrefcit, faciunt em̄ mille octingentos septuaginta octo, cū numeri minoris, id

Deut. 9

Math. 10
Matt. 22

Nume. 13

Math. 26

Gene. 5

3, Reg. 12, 19

Chrūs dat
os & sapiē
tiā testibus
suis.
Luc. 21

Cur Iohan
nes air. dies
1200 Dani
el vero dies
1290.

est, mille ducentoy sexaginta, qui p'senti loco datus est, in vno redacta partes, vltra tria milia, sicut iam dictu est, procedant. Igitur & ille Daniel & iste Iohannes, siue is qui Iohanni loquitur, vterq; numeris superfluis vsus, illa de quaziam saepe dictu est, iniquitatis abunda- tiam significat. Sed iste q ex ipsius dñi ore audierat, qm abundauit iniquitas, refrigeret charitas multoq; vt eandē iniquitatis abundantia acrius inueneret, & multo magis superfluum nomen accepit vel dedit, & ab eadē tēporis quantitate quā Daniel puiderat, nō valde in longū recessit. ¶ Notandū tandē valde, quod cū dixisset, & prophetabūt diebus mille ducētis sexaginta, addidit. Lamicti sacco. Quid est em amicti sacco, nisi multū humilitati, omnimodo pōnitentiā studio, Saccus nāq; durā pōnitentiā austeritatē significat, quo lugentes operiri solēt, maximeq; pōnitētēs. Sicut de rege Ninive scriptū est, q ad p'dica- tionē lonā surrexit de folio suo, & abiicit palliū suū à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere. Sed quis nō miretur restes istos tantā dignitatis sacco debere amicti? Attamen ita est, Eoq; nāq; est in sacco & cinere peccata hominū lugere, & tanto magis corā dño humiliari, quāto maior in suo tēpore est abundantia iniquitatis. ¶ Sic Helias cum Iezabel & Achab, pphetas dñi occiderēt, & altaria eius suffoderēt, nō mollib' vestiebat aut in domibus regū erat, sed in desertis, inculcus & hispidus, asperā vitā ducebat. Nā de eiusmodi cultu vel habitu eius sic scriptū est: Cuius figurā & habitus, inqt Ochozias, est vt q occurrit vobis, ¶ Locutus est verba hæc: At illi dixerūt: Vir pilosus & zona pellicea * accinctis renibus. Qui ait: Helias Thebtytes est. ¶ Hoc respiciēs & Apostolus cū dixisset: Sancti ludibria & verbera experti, in super & vincula & carceres, lapidati sunt, scēti sunt, tentati sunt, in occasione gladij mortui sunt, etiā hæc intulit: Circuierūt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiatī, afflicti, ¶ Itaq; testes isti fideles, eo ipso q fideles sunt vel erūt illa tribulatione, peccata lugebūt populoz, quō tunc Helias & Helisus in desertis, in solitudinibus, in montibus, & in spelūcis peccata Israelis lugebūt, ceteriq; filij prophetaz. Nunquid em absq; causa peccati, dies illi tribulationis tales erūt? Nō vtiq; sed sic ut alibi scriptū est: De humo nō egrediet̄ dolor, sic & tunc nō pro nihilo, sed pro peccato consurget illa tribulatio. Cū aut multa sint peccata in populo Christianitatis, nō ab re esse scire vel quæ- rere scripturaz: exēplis quo maxime vel quali pro peccato illa talis tribulatio cōtra eccle- siam cōsurgere permittēda sit. ¶ Illustis & notā sciētis vel fidei vir beatus Hieronymus locū illū in Michā pertractās: Principes eius in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in mercede docebāt, & prophetæ eius in pecunia diuinabāt, & super dñm requiscebant, dicētes: Nunquid non dñs in medio nostrū? non veniēt super nos mala propter hæc, causa vestri, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalē quasi aceruus lapidū erit, & mons tēpli in ex- celsa syluaz. Hæc inter cetera dicit Petrus apostolus: Argentū, inquit, & aurū nō habeo. Poterat vtiq; Simoni Mago vendere qd petebat, imo poterat simulare vendentē. Spiritus em sanctus nec venundari nec emi potest, sed oblatā pecuniā cū offerente damnauit. Nunc videas prophetas Hierusalē nō habere in ore prophetiā, & in dño requiescere, & dicere: Nō venient super nos mala. Quoz; causa speculatoriū dei hostili aratro diuiditur & locus quondā pacis ruinis plenus fit, & templū dñi in vepres spinasq; cōuertitur, & est habitaculū bestiaz. Et post aliqua: Propter qd causa nostrū qui tales sumus, q Sion ædifi- camus in sanguine, & Hierusalē in iniquitate, q iudicamus in muneribus, qui in mercedi- bus respondemus, q in pecunia diuinamus, & super hoc fictā nobis sanctimoniam vendi- cantes dicimus: Nō venient super nos mala. Audiamus sententiā dñi quæ sequatur: Sion, & Hierusalē, & mons tēpli, speculatoriū & visio pacis, & templū Christi, in cōsummatio- ne & in fine, quādo refrixerit charitas, & rara fides fuerit, quasi ager arabitur, & rediget̄ in tumulos, & erit in ecclesia syluaz, vt vbi amplē quondā domus erāt, & absq; numero acerui frugū, ibi vix parua sit casula seruās speciē ciboz, refectiōnē animæ nō habentium. ¶ Cū hæc dicit, profecto scire nobis & dicere licet, qā causa futuræ tribulationis tam ma- gnæ, peccatū est maxime graduū ecclesiasticoz, peccatū venalitatē & auaritiæ, qd nunc aspiciamus & vbiq; regnare videmus, ambitione nimia cūcta deuastiāte, auaritia pene vni- uersa reposita intus in ecclesijs deuorāte, vbi qā licet viuere, liber etiā ambire: Vnde tūc merito fiet, vt qā non licebit viuere, etiā non libeat ambire, multo amplius, multo misera- bilius q tēpore persecutiōnis Neronianæ siue Diocletianæ, qbus vrgentibus nimirū gra- dus ecclesiasticos nec emere delectabat, nec videri vacabat. Igit̄ amicti sacco propheta bunt, id est, pōnitentiā agētēs & alijs p'dicantes, & populo testimoniū veritatis annuntia- bunt, & deo quatenus plagā cessare faciat, siue vt se ne in errore inducant liberet, tota in- tentione supplicabūt. Sequitur. L Hi sunt duæ oliuæ & duo candelabra, in conspectu dñi stātes. ¶ Quasi quæ rerēs, q ex eo, q amicti sacco prophetabūt, fructus sperari deberet̄ Hi sunt, inqt, duæ oliuæ, & duo candelabra. Ac si dicat: Quia sic prophetabūt, idcirco erūt in suo tpe arbores bonæ, arbores oliuæ, pulchræ & fructiferæ, feraces misericordiæ de- celo

Math. 24

Ionæ 3

Amictus Helie. 3. Reg. 19

4. Reg. 4 accinctus Hebræ. 20

Iob. 7

Mich. 3

Apo. 2. Apo. 3.

Peccata sacerdotum,

Cōtra am- bitionē & auaritiā ec- clesiasticoz rum,

celo impetratæ, vt propter eos breuiet̄ dies illi tam mali, tā calamitosi. Ipsi nāq; sunt electi illi, de quibus ipse in euangelio futura hæc prænuncians dicit: Et nisi breuiasset dñs dies, non * fuisset salua onnis caro. Sed propter electos q̄s elegit breuiasset dies. Itaq; erūt oliuæ, i. causa misericordiæ tūc accelerandæ. Oliua nāq; misericordiā dñi solet in scriptu- ris significare, non solummodo pro similitudine fructus, cuius suauis & leni vulnera curatur vnctiōe, verum etiā pro ipso suo nomine quod tractū est à Graeco ὼλεω, quod Latine di- citur misericordia. ¶ Candelabra vero in quo sunt, In eo videlicet q̄ in illis diebus tam ni- gris, tā tenebrosis, clara propheta siue p'dicatione lucebunt, ita vt fieri non possit vt in er- rorem inducatur quispiam electoz. Cuius videlicet erroris tantū erit periculū, vt dicere curauerit ipse dominus custos electoz. Surgent em pseudopropheta, & dabūt signa ma- gna & prodigia, ita vt in errore inducantur (si fieri potest) etiā electi. Itaq; & duæ oliuæ & duo candelabra hi sunt. ¶ Sic in illo tēpore, cū Iezabel, nox, & illius antiquæ ecclesiæ magna obscuritas, cœlū obtenebrasset, & p suos satellites prophetas Baal tenebras sparge- ret, itet̄ Helias, qui & tanq; candelabrū lucem funderet opportunā, quatenus diceret populus: Dominus ipse est deus, & tanq; oliua de celo impetraret po- pulo misericordiā, vt cœlum daret pluuiam, & terra daret fructū suū. Vnde dicitur in lau- dibus patrū: Et surrexit Helias propheta quasi ignis, & verbū illius quasi facula ardebat. Et post pauca: Qui inscriptus est in iudicijs temporoz lenire iracundiam dñi, cōciliare cor patris ad filiū & restituere * tribui Iacob: Beati sunt q te viderunt, & in amicitia tua deco- rati sunt. ¶ Helisus tunc tēporis oliua altera, & alterū fuit candelabrū, qui pro eiusdem utilitatis intentione, vt misero populo posset prodesse, hoc, optiōe sibi data, elegit orare quatenus magistrī spūs duplex fieret in se. De quo ibidē scriptū est: Et in Helisæo comple- tus est spūs eius. Et quidem in omnibus istis, inquit ille, non pōnituit̄ populus, & non re- cesserunt à peccatis suis vsquedum abiecti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnē terrā. Attamen sequitur: Et relicta est gens perpauca, & princeps in * domū Dauid. Et cōtinuo subiungit: Quidā eorum fecerunt quod placeret deo, aliq̄ aut multa commiserūt peccata. Ac si dicat: Erit nō omnes correxerūt, attamen multis ad correctionē profuerit. Nimirū ita erit & tecū. ¶ Istis nāq; oliuis & candelabris, de quibus nūc dicitur, in conspectu dñi stantibus, est multū scandalizabūt, fieri tamen nō poterit, vt etiā electi in errore indu- cantur. Sane quod ait de istis in conspectu dñi stantibus, euadē Helisæ siue Helisæ quoz; professioni consonat, quoz; alter videlicet Helias dicit ad Achab: Viuit dñs deus Israel, in cuius cōspectu sto, si erit annis his ros & pluuia: alter vero, scilicet Helisæus ad Ioram re- gis Israel: Viuit dñs exercitū, inquit, in cuius cōspectu sto, quod si non vultū Iosaphat regis Iudæ erubesceret, ne attendissem quid te, nec respexissem. Et hic & illic vultū stan- tis, habitū significat virtutis, quod videlicet testes fideles, testes dñi, non cum errantibus & fors eiēdiens: iacēt in peccatis & vitijs, sed cū veritate recti atq; expediti stant in exer- citio pietatis, in defensione iustitiæ, in obsequio dei super thronū sedētis, & orbē terræ in æquitate iudicātis. Sequitur. L Et si quis voluerit nocere, ignis exiet de ore ipso, & deuo- rabit inimicos eoꝝ. Et si quis es voluerit laedere, sic oportet eū occidi. Hi habent potesta- tem claudendi cœlum ne pluat diebus prophetiæ eoꝝ, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinē, & percutere terrā omni plaga quotiescuq; voluerint. ¶ To- ta hæc testium dignitas cum scripturaz maiestate procedit, & pulchritū q̄ verbis queat explicari, dum futuri * vel p'sentibus intendit, præteritoꝝ quoz; memores nos esse com- pellit, si verū volumus eorum quæ dicūtur sensum consequi. ¶ Cum em dicere sic possent Si quis eos voluerit in errore inducere, & prædicationē siue regulam veritatis hæreticæ prauitatis turbinitus obruere, iudiciū dānationis exiet de ore eoꝝ, vt anathematizēt eos & satanz in æternū tradāt interitū, Cur sic maluit intelligere, & si quis eos voluerit no- cere, ignis exiet de ore ipso, & deuorabit inimicos eoꝝ? Cur, inquit, nisi qā potestatis eius in illo sæpedito Helia mysticū p'cessit exemplū? Sic em scriptū est: Misitq; ad eū, vt delictet Ochozias, quinquaagenariū principē, & quinquaaginta q̄ erāt sub eo: Qui ascendit ad eū, sedētiq; in vertice montis ait: Homo dei, rex p'cepit vt descēdas, Respondensq; He- lias, dixit quinquaagenario: Si hō dei sum, descēdat ignis de cœlo, & deuoret te & quinqua- ginta tuos. Descenditq; ignis de cœlo & deuorauit eū, & quinquaaginta qui cū eo erāt. Mi- sit principē quinquaagenariū alterū, & quinquaaginta cū eo, & similiter ignis exiuit de ore eius, id est, descendit ad imperiū oris eius, & deuorauit eos. Vnde cōstat q̄ intentione no- cendi dixerint: Homo dei, rex p'cepit vt descēdas: Homo dei, hæc dicit rex: Festina, des- cende, & idcirco dixerit ille: Descendat ignis de cœlo & deuoret vos, dicitq; effectus cō- secutus sit. Nimirū quomodo tūc ignis de ore illius visibilis exiuit, & inimicos eius regia cū tumore mandata perferētes deuorauit, sic de ore istoꝝ ignis exiet inuisibilis, id est, iu- dicialium damnationis, & deuorabit eos qui regibus impijs, regumq; impioꝝ capiti Anti- christo

Maat. 24 fieret

Math. 24

3. Reg. 19

Ecci. 48

tribus Helisæus altera oliuæ

domo

3. Reg. 17

4 Reg. 3

& Cur dicit, ignis exiet de ore iplo rum.

4. Reg. 16

Exiuit ignis de ore He- lia.